

Podgorica

„L U Č“

POLJUDNO - ZNANSTVENI ZBORNIK

V.

ZBRAL LAVO ČERMELJ

EX LIBRIS „LUC“

TRST 1929.

KNJIŽEVNA DRUŽINA „LUC“

Vse pravice pridržane.

1771 / 5

N 14.223/1954

TISKALA, IZDALA IN ZALOŽILA TISKARNA „EDINOST“
V TRSTU.

FERDO KLEINMAYR:

SLOVENSKE LJUDSKE ŠOLE V TRŽAŠKI OKOLICI OD L. 1868. DO KONCA.

(Zgodovinska slika, sestavljena po uradnih virih.*)

Uvod.

Z državnim šolskim zakonom od 25. vel. travna 1868., z onim od 14. vel. travna 1869., s šol. in učnim redom od 20. vel. srpana 1870. in s šolskim zakonom od 2. vel. travna 1883. je bila dana podlaga modernemu šolstvu v bivši Avstriji. K tem zakonom je prišel pozneje še šolski in učni red iz leta 1905.

To so tako znane stvari, da o njih ni treba dalje razpravljati. Ti zakoni so ustanovili in urejevali šolstvo po raznih kronovinah bivšega cesarstva, tako tudi ono mestne občine tržaške in njene okolice. Ali prav tu se razvoj ni izvršil tako kakor v ostalih avstrijskih pokrajinah, prav tu se nam kažejo zanimive posebnosti, ki jih drugod ni opaziti. Te pa izvirajo iz tihega, a doslednega in krčevitega boja, ki ga je bila mestna občina, ponosni tržaški municipij proti avstrijski vladi in ne more se reči, da vedno brezuspešno.

Znano je, da je Trst tvoril s svojo okolico posebno deželico, da je tedaj bil tržaški občinski zastop hkrati deželni zbor. Potemtakem je slavni municipij predstavljal krajno, okrajno in tudi deželno šol. oblast ob enem. Ali pravega okrajnega in deželnega šol. sveta z zastopniki vlade, cerkve, učiteljstva in davkoplachevalcev v Trstu nikoli ni bilo, enostavno

*) Glej: Ljudsko šolstvo tržaške okolice v svojih početkih do l. 1868. — Spisal Ferdo Kleinmayr — Zbornik „Luč“ l. 1928.

ker v Trstu nikoli ni prišlo do deželnega šolskega zakona kakor ga je predvidjal osnovni šol. zakon iz leta 1869. Ne morda, ker ni prišlo do poskusov v tej smeri. Mestni zastop, oziroma deželni zbor je tekom časa štirikrat predložil vladi načrt deželnega šol. zakona, vprvič takoj l. 1870., ali vlada ga ni potrdila, ker se baje ni strinjal s splošnimi določili. Vlada sama je predložila s svoje strani sličen načrt deželnemu zboru, ta ga pa ni sprejel. In tako je trajala ta anormalnost prav do poloma. Seveda, kjer ni posebnega zakona, tam veljajo splošna določila, ta pa dajajo vladi polno moč v onih zadevah, ki jih posebna določila dežele ne predvidevajo. Tako je bil faktično v Trstu deželna šol. oblast c. kr. namestništvo, okrajna pa do l. 1906. res mestni magistrat, od tega leta pa takozvani c. kr. namestniški svetovalec. In tako je ostalo, dokler ni italijanski šol. zakon nadomestil vse prejšnje.

Poglejmo, kako se je v tem razdobju t. j. od leta 1868. pa do njene ukinitve leta 1927. razvijala slovenska ljudska šola v okolici.

Ako bo komu kdaj na razpolago kaj več časa negoli je podpisanemu, bo moral kajpak razdeliti zgodovino tega šolstva vsaj na štiri dobe ter vsako obsvetliti nekoliko obširneje, osobito kar se tiče notranjega duha, ki je preveval to šolstvo v časovnih dobah, ki gredo:

od leta 1868. do leta 1904.,

od l. 1904. do leta 1914.,

od leta 1914. do leta 1918.

in: po letu 1918.

Razdobja so točno opredeljena. Letnica 1904 je ona prve okrajne učit. konference tržaškega slov. učiteljstva. Imela je globoke posledice za učiteljstvo; pomeni čas notranjega presnavljanja. A tudi vnanji dogodki določajo tu nekak mejnik. L. 1906. se ustanovi slov. učit. društvo za Trst in okolico, l. 1905. izide novi šolski in učni red, l. 1906. odvzame vlada mestu prenešen delokrog. Vsi ti dogodki so morali globoko vplivati na razvoj šolstva, začno se pa prav

z letom 1904. Sledi doba, v kateri so se okoliške šole neobičajno razvile, nato vojna doba (1914.—18.) in slednjič nova doba pod italijanskim zakonom.

Ali jaz ne pišem zgodovine, temveč le črtam čim bolj možno kratko, a tudi čim bolj možno zanesljivo zgodovinsko sliko, za katero sem nabiral podatke le v uradnih spisih in redkih uradnih publikacijah ter hočeš nočeš tudi v svojih spominih in svojih nekdanjih nebrojnih člankih o tržaškem slov. šolstvu in učiteljstvu. Gradivo, ki ga tu podajam, ima namen, bralca le ob kratkem obvestiti ali spomniti in opozoriti na to in ono; sam priznam, da bi se dalo marsikatero sledečih poglavij razširiti v celo knjigo.

Šole in učitelji.

Enajst je bilo slovenskih šol v okolici, ki jih je l. 1868. prevzela občina in sicer na Opčinah, na Proseku, v Sv. Križu, v Trebčah, v Bazovici, v Barkovljah, v Rojanu, pri Sv. Ivanu, na Katinari, na Lovcu, v Škednju.

Šola na Lovcu (Villa Revoltella), ustanovljena leta 1867., je životarila do leta 1883., ko je bila zatvorjena. Obiskovali je niso nikoli več negoli 23 otroci in poučeval jih je tamošnji kaplan. Danes so ti otroci všolani na Katinaro.

Vse te šole so bile l. 1868. enorazrednice izvzemši proseško in škedenjsko, ki sta bili dvorazrednici. Konec šolskega leta 1879-80 pa štejemo že pet trozrednic (Škedenj, Sv. Ivan, Rojan, Opčine, Prosek), dve dvorazrednici (Sv. Križ, Bazovica) in štiri enorazrednice (Barkovlje, Katinara, Trebče, Lovec). Kako so se razvijale nadalje te šole, kaže sledeča razpredelnica:

šol. leto	enoraz.	dvoraz.	triraz.	štiriraz.	petraz.	Opomba
1881—82	2	4	4	1*	—	* Prosek
82—83	2	4	4	1	—	
83—84	1*	4	4	1	—	* — Lovec
84—85	—	4	4	2*	—	* + Škedenj
85—86	—	4	3	3*	—	* + Sv. Ivan
86—87	—	4	3	3	—	
87—88	—	4	3	3	—	
88—89	—	3	4	3	—	

šcl. leto	enoraz.	dvoraz.	troraz.	štiriraz.	petraz.	Opomba
89-90	—	3	5	2*	—	* — Sv. Ivan
90-91	—	3	4	3*	—	* + Sv. Ivan
91-92	—	3	4	3	—	
92-93	—	3	4	3	—	
93-94	—	2	4	4*	—	* + Opčine
94-95	—	2	4	4	—	
95-96	—	2	2	6*	—	+ Barkovije-Rojsn
96-97	—	2	1	7*	—	* + Katinara
97-98	—	2	1	7	—	
98-99	—	2	1	7	—	
99-1900	—	2	1	7	—	
1900-01	—	1	2	7	—	
01-02	—	1	2	7	—	
02-03	—	1	2	6	1*	* Škedenj
03-04	—	1	2	4	3*	+ Opčine-Prosek
04-05	—	1	2	3	4*	* + Sv. Ivan
05-06	—	1	1	4*	4	* + Sv. Križ
06-07	—	1	1	4	4	
07-08	—	1	—	5*	6**	+ Bazovica + Rojan-Barkov.
08-09	—	1	—	2	7*	* + Sv. Križ
09-10	—	1	—	1	8*	* + Katinara
10-11	—	1	—	—	9*	* + Barkovlje
11-12	—	1	—	—	9	
12-13	—	—	1*	—	9	* + Trebče

Tako so tik pred vojno postale okoliške šole vse petrazrednice izvzemši ono v Trebčah. Med vojno so se iz petrazrednic skoro povsod razvile šestrazrednice; ustanovila pa se je nova dvorazrednica v Padričah-Gropadi, za katero je ljudstvo dolgo mledovalo.

Iz povojnega časa imam sledeče podatke:

L. 1921-22 dve trorazrednici (Trebče, Gropada), ena štirirazrednica (Bazovica), vse druge šestrazrednice. Isto razmerje ostane v prih. letu 1922-23, samo da se šoli v Barkovljah in v Sv. Križu znižata na petrazrednici.

Druga šola, ki bi bila tudi prav umestna ter bi razbremenila prenapolnjeno škedenjsko šolo, bi bila ona pri Sv. Ani. Za ustanovitev te šole je pričelo gibanje že leta 1894. Tedaj se je posebna občinska komisija pogajala z zastopniki prebivalcev iz Sv. Marije Magdalene spodnje in zgornje za to šolo, a zadeva je zaspala. Leta 1901. je magistrat zopet zahteval

pregled učencev, ki bi pohajali v to šolo. Potem je bilo zopet tiho. Tik pred vojnim izbruhom je določil občinski svet posebno vsoto za zidanje te šole. Ali do danes ni prišlo do tega.

Sledi naj še število šolskih sob, oziroma razredov, ki so bili določeni slov. okoliškim šolam po uradni statistiki od 1886. naprej:

1886—87	32	1901—02	46
87—88	32	02—03	46
88—89	33	03—04	46
89—90	34	04—05	49
90—91	35 (il. 8)	05—06	51
91—92	35	06—07	53
92—93	36	07—08	57
93—94	39	08—09	61
94—95	39	09—10	64
95—96	42	10—11	65 (il. 31)
96—97	43	11—12	69
97—98	44	12—13	70 (il. 34)
98—99	44	1921—22	97
99—1900	46	22—23	87
1900—01	46 (il. 12)		

Številke v oklepkih pomenijo število ital. razredov v okolici v istem času.

Na slovenskih okoliških šolah je poučevalo učnih moči:

l. 1806—67	18	l. 1900—01	50
l. 1868—69	19	l. 1910—11	79
l. 1870—71	23	l. 1912—13	88
l. 1879—80	33	l. 1921—22	110
l. 1890—91	35	l. 1922—23	95

V šol. letu 1921-22 je poučevalo vrhu tega še 11 strokovnih učiteljev italijanščino na okoliških slov. šolah, l. 1922-23 pa 19.

Po zatvoritvi slov. ljudskih šol v okolici (Glej: Učni jezik.) je bilo začasno slov. učiteljstvo odslovljeno, stalno nameščeno pa večinoma vpokojeno. Nekateri učitelji (-ice) pa so po prestani skušnji iz italijanščine kot učnega jezika bili dodeljeni italijanskim šolam.

Nadaljevalni tečaji.

S staro šolo je bila pokopana tudi nedeljska šola, ali nikakor ne tako temeljito, da ne bi vstala

iz groba pod drugo obliko in pod drugim imenom. V okolici je prenehala z mag. odlokom od 22. vinotoka 1879. šte. 25079, namesto nje pa so bili ustanovljeni s šol. zakonom iz l. 1883. nadaljevalni tečaji, v katere so vpisovali učence in učenke po dovršenem šestem šol. letu dnevne šole. Ti tečaji, pravi križ za šole in učiteljstvo, so obstojali samo v okolici, v mestu ne, ter so trajali prvotno (od 1885. naprej) od 15. vinotoka do 30. mal. travna, pozneje (od 1900 naprej) od 1. vinotoka do 30. mal. travna. Pouk se je delil le v štirih tedenskih urah ter je obsegal jezikovne vaje in čitanje, računstvo, kmetijstvo ter italijanščino, pozneje tudi veronauk. Tečaji so bili vobče najslabše obiskovani, ker je okoliška deca že zgodaj morala ali na poljsko ali na tvorniško delo.

Šolski obisk.

Le polagoma se je privadilo naše okoliško ljudstvo na splošno šolsko obveznost, kakor jo je zaukazal novi šolski zakon iz leta 1869., kar je pa povsem opravičljivo, ker podeželno prebivalstvo v onih časih ni še čutilo tako nujne potrebe po šolski izobrazbi. Tako je bilo tudi drugod. Občinske šolske oblasti s svoje strani zopet niso marale posegati takoj po skrajnih sredstvih, mnogo več jim je bilo ležeče na prepričevalni besedi. Zato nalagajo magistratne okrožnice v prvem desetletju novih šolskih razmer učiteljstvu kaj često dolžnost, naj ono vpliva z dobro besedo na čim boljši šolski obisk. Isto nalogo so prejeli tudi vaški načelniki (občinski delegatje ali: capovilla). Tudi oni naj skrbe za šolski obisk in naj zato vsaj dvakrat na mesec obišejo šole svojega okraja, da se prepričajo o napredku v tej smeri (okrož. dne 6. I. 1878.). Kjer bi dobra beseda nič ne zalegla, tam naj se slednjič kaznuje po zakonu. Kazen za zanemarjen šolski obisk se je določila sprva na globo 1 gold. (1872.) pozneje do 20 goldinarjev (1878.) in v tej odmeri se je sukala do vojne. Kljub temu pa tožita (1874.-75.) namestništvo in magistrat, da šolski obisk nazaduje. (Primerjaj tozadevno raz-

predelnico!) Isto tožbo ponavlja magistrat v svoji okrožnici od 27. mal. travna 1879. Šolski obisk je namreč mnogo slabši, kakor je bilo pričakovati, učiteljstvo naj napne vse sile... «da se pomalem povsem udejevijo splošne določbe o šolski obveznosti.» Leto pozneje (10. vinotoka 1880.) toži magistratna okrožnica, da se je vpisovanje šolskih otrok zopet poslabšalo, ter dostavlja: ...«bržkone prav radi vpeljave novih načrtov» (z l. 1879.). Ta domneva seveda ni dokazana, bržkone bo bolj resnična trditev škedenjskega šol. vodje, ki piše l. 1877., da «je revščina plašč, s katerim se odeva večina okoliškega prebivalstva», radi česar morajo otroci zgodaj iz šole in na delo.

Le polagoma sta se vpisovanje in obisk izboljšala ter slednjič postala normalna kakor v drugih deželah. Potreba šolske izobrazbe je pač postala tudi za priprostega človeka večja. Vendar je ostal do novejših časov precejšen odstotek otrok, ki niso bili vpisani v nobeno šolo, oziroma ki niso obiskovali nobene ter tako skrbeli za naraščaj nepismenih prebivalcev.

Po teh uvodnih besedah obrnimo se do števila otrok, ki so obiskovali naše okoliške šole.

V prvem razdobju, t. j. do ustanovitve prve šole z italijanskim učnim jezikom se nam prikazujejo sledeče razmere:

Vpisanih:

šol. leto	dečkov	deklic	vkupno
1866—67	1003	975	1978
67 - 68	914	895	1809
68—69	1058	938	1996
69—70	1203	1026	2229
70—71	1189	952	2141
71—72	1230	983	2213
72—73	1206	1044	2250
73—74	1175	979	2154
74—75	1201	1020	2221
75 - 76	1231	1093	2324
76—77	1289	1078	2367
77—78	1377	1134	2511
78—79	1381	1135	2516
79—80	1106	970	2076

Te uradne številke niso povsem zanesljive, ker često manjkajo podatki ene ali druge okoliške šole. Zato opažamo često tako čudne skoke med enim in drugim številom. Ker je bila ustanovljena prva ital. šola v okolici l. 1879-80 (en razred), moramo odbiti od tozadavnega skupnega števila prilično 40 učencev, da dobimo število v slov. šole vpisanih (2036).

Nadaljni razvoj nam kažejo sledeče številke vpisanih učencev:

šol. leto	v slov. šole	v ital. šole	vkupno
1881-82	2305	132	2437
82-83	2448	133	2581
83-84	2458	192	2650
84-85	2536	195	2731
85-86	2563	168	2731
86-87	2550	204	2754
87-88	2737	238	2975
88-89	2550	311	2861
89-90	2562	335	2897
90-91	2629	403	3032
91-92	2709	434	3143
92-93	2535	496	3031
93-94	2708	503	3211
94-95	2628	527	3155
95-96	2721	554	3275
96-97	2702	613	3315
97-98	2643	607	3250
98-99	2727	578	3305
99-1900	2685	620	3305
1900-01	2804	606	3410
01-02	2782	602	3384
02-03	2853	613	3466
03-04	2960	733	3693
04-05	3046	778	3824
05-06	3209	769	3978
06-07	3440	832	4272
07-08	3628	1041	4669
08-09	3725	1151	4876
09-10	3790	1172	4962
10-11	3962	1382	5344
11-12	4221	1509	5730
12-13	4383	1657	6040

Do sem segajo uradni podatki v kolikor so bili objavljeni. Vidimo iz njih neobičajno krepek napredek slov. šol v novem stoletju. V istini, medtem ko se je v dvajsetih letih (od 1881. do 1900.) število v te

šole vpisanih otrok pomnožilo za prilično eno sedmino (380), se je v letih od 1900 do 1913. skoro podvojilo (+ 1579). Vzroki so tako različni in dalekosežni, da na tem ozko odmerjenem prostoru ne morem dalje razpravljati o njih, ker bi moral hkrati obravnavati tudi razvoj slovenskega ljudskega, strokovnega in srednjega šolstva v Trstu samem, kar pa ni moja naloga. Dovolj bodi torej, da pribijem gola dejstva.

Italijanske šole so se v tržaški okolici tudi kaj lepo razvijale. Njihov razvoj gre posebno na račun postopnega širjenja mestnih mej v spodnjo okolico. Glede ustanovitve teh šol glej odstavek «Učni jezik». Vojna vihra je odnesla tudi uradne statistične publikacije o občinskem šolstvu. Številke, ki jih tedaj podajam v naslednjem, odgovarjajo zasebnim beležkam, so pa zanesljive, kvečjemu kažejo prej nižje negoli višje število. Med vojno in po vojni je obiskovalo slov. ljudske šole v okolici sledeče število otrok:

šol. leto	v slov. šole vpisanih
1913—14	4192
16—17	4242
17—18	4731
18—19	5213
19—20	5433
20—21	5357
21—22	4839
22—23	4317
23—24	3232
24—25	2351
25—26	1540
26—27	794

Leta 1916-17 je bila radi vojnih dogodkov zaprta šola na Proseku, proseški otroci so — seveda le deloma — hodili v barkovljansko šolo. V letih 1921. do 1923. pade število vpisanih učencev, ker so prišla do všolanja vojna leta 1914., 1915. Leta 1923. se ukinajo vsled Gentilejeve šolske reforme prvi razredi, leta 1924. drugi, l. 1925. tretji, l. 1926. četrti in leta 1926-27. poslujejo le še peti in šesti slov. razredi.

Učni jezik.

Magistratna okrožnica od 2. novembra 1868. št. 17181 pravi glede tržaških okoliških šol: «Slovenski jezik je edini in izključni učni jezik. Uvedeta naj se samo v urnik — kjer bi te uri ne obstajali že — po dve uri italijanščine kot učni predmet.»

Tako je ostalo dolgo vrsto let. Leta 1879. pa se otvori prvi italijanski razred v tržaški okolici in sicer na škedenjski šoli. Ustanovitev ital. oddelka na tej šoli je bila zasluga c. kr. okrajnega šol. nadzornika Ivana Loserja, c. kr. profesorja v. p., ki je bil takrat tudi mestni svetovalec. Po njegovem predlogu v mestnem svetu je ustanovil mestni magistrat z odlokom od 25. listopada 1878., števil. 15172 prvi italijanski razred v Škedenju, iz katerega se je razvila postopno ital. ljudska šola.

Druga ital. ljud. šola se je ustanovila v Rojanu in sicer l. 1880-81 začenši s tretjim razredom. Temu je sledil četrti razred in jedva čez dokaj let se je šola razširila navzdol do prvega razreda.

Rojanski je sledila barkovljanska šola, kjer so otvorili l. 1888-89 ital. vzporednico prvemu razredu.

V šol. letu 1907-08 se je otvorila samostojna ital. šola pri Sv. Ivanu. Za to šolo je glasoval občinski svet že 31. mal. srpana 1903., ali jedva l. 1906. je c. kr. ministrstvo za uk in bogočastje potrdilo ta sklep.

Z otvoritvijo ital. ljud. šol v spodnji okolici je seveda nastala tekma med temi in slovenskimi. Prehod iz ene šole v drugo ni bil učencu otežkočen. Potrebna je bila le izjava učenčevih staršev, ki se je zabeležila v šolsko matico. Otroku radi prestopa tudi ni bilo treba vstopiti v nižji razred in ga tako ponavljati.

Na nekaterih ital. oddelkih (n. pr. v Barkovljah) se je učila slovenščina kot predmet.

Ponovno pa zabičuje c. kr. namestništvo po mestnem magistratu, da šolski voditelji pri vpisovanju otrok ne smejo niti najmanje vplivati na starše

v prid enega ali drugega oddelka. (Primerjaj magistr. okrožnico z dne 22. prosinca 1890. števil. 2342/VI.)

Ital. razredi oziroma oddelki ob slovenskih šolah so postopno postali samostojne šole. (Glej: Šolsko vodstvo!) Slovenski učni jezik pa je obveljal do Gentilejeve šolske reforme, ki je uvedla italijanski učni jezik za vse šole v Italiji. Tako so z mag. odlokom od dne 10. vinotoka 1923. števil. 1132-2-23 bili spremenjeni vsi prvi šol. razredi okoliških slov. šol v italijanske. Slovenski jezik se je poučeval v dveh tedenskih dodatnih urah. Ta pouk je veljal za otroke, ki so se k temu prijavili v začetku šol. leta. Vendar je bil ta pouk kmalu nato odpravljen. Postopno so se potem pretvarjali tudi višji razredi in leta 1926-27 je prenehal zadnji razred s slov. učnim jezikom.

Učni načrti, urniki.

O učnih načrtih je dejal že zakon iz leta 1869., da jih določi ministrstvo na predlog deželne šolske oblasti. Nato je sledil ministrski odlok od 20. vel. srpana 1870., ki uvaja v ljudske šole šolski in učni red ter osobito govori o učnem času in učnih smotrih pri vsakem učnem predmetu. Kmalu nato določa min. odredba od 18. vel. travna 1874. temeljna načela pri sestavi učnih načrtov. Na to odredbo se sklicuje tudi šol. zakon iz l. 1883.

Na podlagi vseh teh zakonov so se po posebni komisiji priredili učni načrti tudi v Trstu (l. 1875.) in okolici in po njih se je priredil tudi urnik.

Dne 22. vinotoka 1879. pa objavlja magistratna okrožnica, da so stavljeni izven veljave vsi dosednji učni načrti in da veljajo že za šol. leto 1879-80 novi učni načrti tiskani v c. kr. Zalogu šolskih knjig na Dunaju. Učiteljstvo naj na podlagi teh izdela podrobne učne načrte.

Omenjeni načrt je bil delo tedanjega deželnega šol. nadzornika Antona viteza Klodiča, ki se je že prej kakor štajerski dež. šol. nadzornik bavil s sličnim delom. Klodičevi načrti za našo pokrajino so

bili priobčeni v nemškem, italijanskem, slovenskem in hrvaškem jeziku z namestništvenim odlokom od 20. vel. srpana 1878. št. 5322. ter uvedeni v vse naše ljud. in meščanske šole. Hkrati z načrti so izšla tudi tozadevna štirijezična «Pojasnila».

Medtem pa je izšel zakon iz l. 1883. in treba je bilo predelati načrte na novo. To se je tudi zgodilo; izšli so z nam. odlokom 10. vel. srpana 1888. števil. 7307.

Ti načrti so veljali nato kakor podlaga vsem podrobnim učnim načrtom, ki jih je izdelalo učiteljstvo (glej: Uradne konference!) ali pa jih je dostavljalo namestništvo, kakor n. pr. 5. grudna 1885. načrt o realijah za štirirazrednice.

Kmalu po zasedbi Trsta in okolice po italijanskih četah je izdalo generalno civilno tajništvo pri najvišjem poveljništvu kr. vojske posebno okrožnico (12. prosinca 1919. števil. 758), ki govori o učnih načrtih v ljudskih šolah. Vobče določa, da ostanejo dosedanji načrti začasno v veljavi seveda s potrebnimi spremembami, posebno glede zemljepisnega in zgodovinskega pouka. Veronauk postane neobvezen predmet, posebna važnost naj se obrača na telesno vzgojo. Učitelji naj se seznanijo z «Načrti in navodili» za ital. ljud. šole, ki so bili potrjeni s kr. odlokom dne 29. prosinca 1905., naj izdelajo podrobne učne načrte, ki naj jih predlože okr. šol. nadzornikom v odobrenje.

Leto kasneje izda, sklicujoč se na to okrožnico, generalni civilni komisarijat za Jul. Benečijo s posebno okrožnico (9. vel. travna 1920., št. 311-3904) «začasne normalne učne načrte za ljudske početne šole» in sicer za šestrazrednice ter vabi učiteljstvo, da se izjavi o njih, oziroma da jih predela. To bodi delo okrajnih učit. konferenc oziroma posebnih odsekov, ki jih bodo izvolile okr. konference. Poročila in načrte bo treba potem predložiti deželni učit. konferenci, ki jih bo pretresovala in o njih sklepala. V načrtu za slov. ljudske šole se komisarijat posebno obrača na učiteljstvo, da mu izdelata podrobni

načrt za učni jezik (slov. in hrv.), ki v začasnem načrtu manjka. Kakor drugod se je tudi slov. učiteljstvo v tržaški okolici takoj priglasilo k sodelovanju in učni načrti so tvorili posebno točko okr. učit. konference za trž. slov. ljud. šole dne 9. mal. srpana 1920. (Glej tam!). Pretresala ga je nato deželna učit. konferenca. In pri tem je ostalo. Obveljal je namreč za vse kraljestvo učni načrt za elementarne šole, ki ga je sestavil minister za uk Ivan Gentile in uvedel z min. odredbo od 11. listopada 1923.

Nekaj o učnih predmetih in metodah.

Učni predmeti so bili na okoliških šolah isti kakor drugod, kakor jih je namreč predpisoval šolski zakon. Posebno važnost in skrb pa je polagal mestni magistrat na učenje ital. jezika, ki je bil učni predmet po vseh okoliških šolah. Učil se je v dveh do treh tedenskih urah od drugega razreda naprej. Od leta 1881. naprej so morale okoliške šole vpošiljati občin. šol. oblasti ital. šol. naloge učencev in sicer do l. 1889. polletno, od tega leta naprej pa samo ob koncu leta. Naloge so na magistratu pregledali, hvalili in grajali po potrebi popravo. Jedva leta 1894. preneha vpošiljanje ital. šol. nalog, potem ko je vobče bilo zaslediti napredek. Vendar opozarja magistrat okoliško učiteljstvo ponovno, naj se do dobra seznaní z ital. jezikom, da bo potem pouk v tem predmetu uspešnejši. To priporočilo pa ne velja samo za okoliško, temveč za tržaško učiteljstvo sploh. Tako pravi mag. okrožnica od 27. mal. travna 1879., štev. 9261: «...zelo mnogo učiteljev ima razvado, da vdevajo med poukom vsako toliko brez potrebe besede in cele stavke v narečju, drugi zopet — kar je nuje — rabijo bolj ali manj zdržema tržaško ali beneško narečje mesto književnega jezika.» To naj se seveda takoj odpravi.

Pouk v italijanščini je bil na okol. šolah po vojni takoj razširjen. Okrožnica generalnega civilnega komisarijata za Jul. Benečijo od 27. svečana 1920.

štev. 339-516. predpisuje od drugega razreda naprej pet tedenskih ur pouka v ital. jeziku. V prvem razredu pa naj se že v drugem polletju vrše z otroki govorne vaje v italijanščini. Ta pouk naj prevzamejo, če le možno, učitelji ital. narodnosti, ki poznajo slov. jezik, takozvani «specijalisti».

Med vojno se je na okol. šolah učil tudi nemški jezik (od l. 1916.), kar pa je o polomu prenehalo samo ob sebi.

O metodah je reči samo to, da so bile po zakonu dane učiteljstvu različne metode na prosto izbiro. Seveda je vsak potem sam jamčil za uspeh. Učiteljstvo se je pač kaj rado seznanjalo z najnovejšimi metodami, ki so tvorile predmet temeljitih razprav v njegovem strokovnem časopisju. Kakšnega posebnega gibanja za kakšno metodo in proti nji kakor drugod često, pa med okol. učiteljstvom ni bilo. Tako se je večjidel z navdušenjem oklenilo nove metode risanja po narodi in mag. okrožnica iz leta 1909-10 tudi takoj dovoljuje, da uporabijo to metodo oni učitelji, ki so poučeni o nji.

Le v eni točki ni bilo ves čas spremembe namreč v pisavi. Ta je bila in ostala ležeča. Zakaj, bi ne vedel povedati. V Glaserjevi «Zgod. slov. slovstva» berem v četrtem delu na strani 343. tozadevno opombo: «Pokončna pisava se po izjavi cesarja Franca Jožefa I. ni mogla uvesti v ljudske šole,» dasi so o dobroti te pisave poročali tudi slov. pedagoški listi. Z ital. šol. zakonom pa se je uvedla tudi pokončna pisava.

Verouk in verske vaje.

Verouk in verske vaje so se vršili točno po državnem šolskem zakonu. Pripomniti bi imel vendar neko tržaško posebnost. Dolgo vrsto let ni bilo treba ne učiteljem ne učencem hoditi k posebni šolarski maši. Kar ti prinese mag. okrožnica od 10. velikega srpana 1903. štev. 52840/6 strog nalog, da morajo učenci pod nadzorstvom svojih učiteljev prisostvovati sv. maši. Ukaz seveda ni izšel iz liberalnega mestnega sveta. Takoj je bil ogenj v strehi; učiteljstvo,

tudi slovensko, ki je bilo po pretežni večini naprednega mišljenja, se je odloku enostavno uprlo, češ, oblast gor, oblast dol, v nedeljo hočemo počivati, in če pojdemo k maši, pojdemo kot zasebniki in ne s celim krdelom oročadi poleg. Boj je prešel v liste in slednjič je ta šolarska maša izzvala celo protestni shod v gledišču Fenice. Shod je bil izvanredno obilno obiskan, a ni doprinesel nikakšnega uspeha, ker so se na njem liberalci in socialisti skoro stopili, pozabivši na shodov namen. Medtem škofijski ordinarijat ni miroval in slednjič je s pomočjo vlade tudi zmagal nadaljnji upor okoliškega učiteljstva, ki se je vdalo leta 1906. ter pičelo hoditi k šolarski maši.

Zato pa so bili učitelji ves čas oproščeni od udeležbe pri procesijah. Od l. 1901. naprej sta se brali za šole, ki so imele dva jezikovno ločena oddelka, tudi po dve maši ob začetku in sklepu šol. leta in sicer s slovenskim, oziroma italijanskim petjem.

Ital. šol. zakon začetkoma ni poznal veronauka kakor obvezni predmet, jedva z Gentilejevo šol. reformo se je veronauku priznala ista važnost kakor jo je užival dotedaj po naših šolah.

Šolsko zdravstvo, telovadba, šport, šol. izleti.

Veliko skrb je obračala občina zdravstvenemu stanju šolske mladine. Neštete so okrožnice na šol. vodstva in okrajne zdravnike, v katerih se zrcali boj šol. oblasti proti otroškim in nalezljivim boleznim.

Posebno skrb polaga magistrat na cepljenje, velik je njegov napor proti očesnim boleznim in reči smemo, da je ves ta trud tudi obrodil le uspeh.

Leta 1911. imenuje občina šolske zdravnike, ki so bil pravi blagoslov v marsikakšnem slučaju. Od tedaj se šol. otroci redno vsako leto zdravniško pregledajo.

Tembolj je čudno, da je bila telovadba na okoliških šolah toli zanemarjena. Pravih telovadnic ali telovadnih prostorov na prostem te šole še danes nimajo. Telovadba se v prvih desetletjih sploh ni gojila. Še leta 1888. so bile šolske oblasti mnenja, da

okoliškim otrokom ni treba telovadbe, ker se dovolj gibajo. Pozneje so priporočali telovadbo — med klopmi, o počitkih. Tu in tam, kjer je bilo poleg šol. poslopja dvorišče, je ta ali oni učitelj zapeljal svojo deco na zrak ter ž njo nekoliko potelovadil. Z eno besedo, telovadba je bila večna pastorka na okoliških šolah.

Če je bilo mogoče, je ta ali oni učitelj svojo deco sprevedel tudi na šolski izlet. Ali to ni bilo predpisano. Baš nasprotno! Šol. oblasti so zaukazale n. pr. leta 1897. naj se vrše taki izleti v šoleprostih dneh. Umljivo, da je ob takih dneh učitelj rajši počival, ker šol. izleti so za učitelja delo in ne najlažje. Pozneje se je to izboljšalo. Po novem učnem redu so šol. izleti pridobili na veljavi; tudi železnice so v ta namen znižale voznino, in šol. izleti so se veselo vršili vse do konca.

O športu kakor ljudskošolskem predmetu seveda ni govoriti. Ta in oni učitelj je pač tudi gojil med svojimi učenci njim primeren šport, še predno je prišla (l. 1908-09) okrožnica, ki ga priporoča.

«Provizorični normalni učni načrt» za ljudske početne šole, ki ga je izdal 9. V. 1920. generalni civilni komisarijat za Jul. Benečijo, predvideva tudi 2 tedenski uri telovadbe. Načrt je zelo natančen, obsega redovne in proste vaje, vaje z malimi priročnimi orodji, igre in tekme, opozarja tudi, naj se te vaje in igre po možnosti prirejajo na prostem. Popolnoma izvedel se pa ni na nobeni okoliški šoli, ker je telovadba ostala še vedno odvisna od vremena.

Skušnje, premije, redovanje, spričevala.

Ko je bil objavljen l. 1869. novi šolski zakon, je izdal mestni magistrat (25. 7.) okrožnico, v kateri poudarja, da podeljevanje premij (daril šolskim otrokom ob koncu šol. leta) ne tvori temeljnega načela v šolski vzgoji; torej se bodo premije še nadalje delile kakor dosedaj in sicer s posebno svečanostjo in po prestani skušnji. Ostalo je torej v tem pogledu pri starem in sicer dolgo vrsto let.

Skušnje so se vršile dvakrat v letu; ena je zaključila prvo polletje in sicer konec sušca ali v začetku mal. travna; ta ni bila javna. Druga je zadnje tedne vel. srpana zaključila šol. leto. Ta je bila javna. Dneve javnih skušenj je določila posebna magistr. okrožnica na podlagi mnenja okoliških šol. voditeljev, ki so se zbrali v ta namen na povabilo magistr. šolskega referenta k skupnemu sestanku. K javnim skušnjam so se vabili vaški odličneži, predvsem župniki ali župeupravitelji. Učitelj je moral ob tej priliki predložiti vzpored predelane učne snovi. Otroci so kaj deklamirali in učitelj je imel zaključni govor. Nato se je naznanil uspeh in so se delile premije t. j. mladini primerne knjige, ki jih je izbralo in predložilo šol. vodstvo magistratu. Knjige so bile slovenske, tuintam pa se je razdeljevala tudi kakšna italijanska onim učencem, ki so dobro napredovali v ital. jeziku. Posebej pa so se delile tudi nagrade za dober napredek v kmetijskem pouku. Leta 1872. (8. kimavca) se je ta razdelitev vršila prav posebno svečanostno v šoli Corsia Stadion.

Zanimiva je iz te dobe neka mag. okrožnica (11. mal, travna 1875.), ki poroča da je občinska šolska deputacija prisotvovala polletnim izpitom na okoliških šolah. V obče je zadovoljna z uspehom, pripomni pa, naj voditelji bolj pogosto nadzorujejo učiteljstvo pri pouku in naj o tem poročajo polletno šol. oblasti. Dalje učitelji ne popravljajo dovolj skrbno šolskih nalog in premalo agitirajo za dober šolski obisk.

Zanimivo je tudi še, da so se morala predložiti vsakoletno ob koncu šol. leta ženska ročna dela okoliških učenk občinski šol. oblasti. To prenašanje ročnih del je bilo posebno mučno in zvezano s sitnostimi osobito za zgornjo okolico, ker so morala dela dvakrat preko carinske črte, ki je ločila in še loči zgornjo okolico od mesta. Zato je mestni magistrat to navado na skupno prošnjo učiteljic (15. II. 1881.) tudi odpravil.

Leta 1878. odpravi mestna šolska oblast z okrožnico od 26. rožnika javne skušnje, nagrajenje in svečanosti, ki so jih spremljale. Nadomestila jih je razstava ročnih del in risb, ki je danes zopet v navadi. Učni uspeh pa so konec leta učitelji naznanili učencem le **ustmeno**. Spričeval v okolici še ni bilo. Šolska spričevala so se vpeljala jedva l. 1892. Bila so dvojezična in to ves čas do zatvoritve slovenskih okoliških šol. Tega leta so se odpravile tudi šolske razstave, ki pa so — kakor rečeno — pozneje oživele same ob sebi brez vsakega oblastvenega odloka.

Tako nam kaže tudi tukaj razvoj šolskega vprašanja bolj postranskega značaja, kako krčevito je tržaška mestna občina branila svojo šolsko avtonomnost napram avstrijski vladi.

Ital. šol. zakon je vpeljal drugi način redovanja. Redovalo se je po točkah od 0 do 10 (okrož. gener. civil. tajništva 18. prosinca 1919.), kar pa je bilo pozneje zopet odpravljeno ter uvedeno prejšnje redovanje po stopnjah od 1 do 5. Uvedle pa so se skušnje pred posebno komisijo za prestop iz tretjega in petega razreda v višji razred.

Šolski prazniki in počitnice.

Šolski prazniki in počitnice so se ravnali pač po običajnem šolskem koledarju. Tržaška posebnost je bila v zadnjih desetih letih pred vojno le, da je šol. oblast naznanila v mestnih in spodnjeokoliških šolah pouka prost dan, ko hitro so v ladjedelnici sv. Marka spustili kakšno dograjeno vojno ladjo v morje.

Pouka prost dan je bil tudi četrtek ali ta se je v spodnji okolici spremenil v dva šole prosta popoldneva (sredo in soboto). Leta 1884. določi mag. okrožnica, da bodi prvi dan maja šolski praznik. In tak je ostal, dokler ga niso leta 1905. preklicali.

Velike počitnice so trajale v okolici do leta 1880. ves september in oktober, od leta 1880. naprej pa avgust in september. Leta 1897. se prelože velike počitnice med 15. julija in 15. septembra. Leta 1904. do-

loča mag. okrožnica, da se zaključijo vse tržaške ljud. šole z dnem, ko se zaključi zadnja srednja šola v mestu. To se je pa zgodilo vedno pred 15. malega srpana.

Pred velikimi počitnicami so bile vročinske, med katerim je odpadel popoldnevni pouk. V tržaški okoličici so začele v letu 1886.

Učne knjige.

Učne knjige, ki so se rabile na slov. okoliških ljud. šolah so bile sledeče:

Za veronauk: «Kerščanski katoliški nauk» do prilično l. 1890., nato «Mali katekizem» ter «Listi in evangelij», mesto teh od l. 1895. naprej Schusterjeve «Zgodbe sv. pisma». Leta 1899. se uvedejo novi katekizmi potrjeni od avstr. škofov, l. 1908. pa Panholzerjeve «Zgodbe sv. pisma».

Berila: Krog l. 1886. izpodrineta Razinger-Žumerjev «Abecednik» in «Prvo berilo» dotedanjjo «Začetnico» in «Prvo berilo», uvedejo se P. Končnikova berila (drugo, tretje in četrto). Tako ostane dolgo vrsto let. Leta 1903-4 se uvede Josin-Ganglovo «Drugo berilo», kasneje «Tretje berilo», l. 1917. izpodrine H. Schreinerjeva Čitanka za obče ljud. šole, IV. del, dotedanje Končnikovo «Četrto berilo». L. 1913. se vpelje Widrovo «Moje prvo berilo» ter J. Krulčeva «Moja prva čitanka».

Slovnice: Dolgo časa se je delil slovenski pouk praktično brez slovniške knjige, okrog l. 1885. je v rabi Praprotnikova slovnica, to nadomesti l. 1893. P. Končnikova «Slovenska slovnica». Izpodrinejo jo l. 1913. H. Schreiner-dr. J. Bezjakove «Slovenske jezikovne vadnice.»

Računice: Do leta 1906. so se rabile Močnikove računice, najprej izdaja v petih delih, potem (1894.) ona v treh delih, omenjenega leta pa so se vpeljale Černivčeve.

Za pouk v ital. jeziku: Rabili so razne ital. abecednike in čitanke, dokler ni vse izpodrinil «Navod k naučenju ital. jezika» v dveh delih, ki ga je sesta-

vil okoliški šol. vodja Anton Valentič. Leta 1888. je bil že splošno vpeljan. Poleg «Navoda» so se rabile pozneje tudi še ital. čitanke.

Nemški jezik: Bil je vpeljan med vojno in je po vojni izginil. Zanj se je rabil Tumlirz-«Sprachbuch für nichtdeutsche Schulen».

Zemljepis: Rutar-Orožnov «Zemljepisni atlas».

Vse te knjige je bilo treba nadomestiti pod italijansko vlado. In res, z okrožnico od 14. sušca 1919. določa najvišje poveljstvo kr. vojske nagrade v skupnem znesku 25.000 lir za sestavo dobrih učnih knjig; po 5000 lir je bilo določenih za slovenske in hrvaške knjige. Kdo je bil nagrajen, ne vem. Okrožnica gen. civil. komisarijata od 18. kimavca 1919. pa določa, da se imajo uvesti v slov. ljud. šole, torej tudi v okoliške prof. De Michelijeva berila. Niso pa odgovarjala zahtevam, bila so le zmašila za veliko potrebo. Prihodnje šol. leto so se tedaj vpeljala sledeča stara berila, ki sta jih prikrojila novim razmeram učit. Anton Germek in šol. vod. Ivan Daneu: K. Widrovo «Prvo berilo», Gaberšekovo «Drugo berilo», Josin-Ganglovo «Tretje» in «Četrto berilo».

Medtem pa se je sestavil učiteljski odsek za sestavo novih beril. Načrt jim je podal Ferdo Kleinmayr, ki jih je tudi stvarno uredil, jezikovno uredništvo je prevzel Janko Samec; oba učitelja v trž. okolici. Izšla so «Drugo», «Tretje» in «Petó berilo», ki so se rabila na okoliških šolah mesto prejšnjih. Za računski pouk se je uvedla Benolli-Fiaminova «Računica» v petih delih, ki jo je prevedel v slov. jezik Ferdo Kleinmayr. Za veronauk se je uvedel «Katoliški katekizem» in ponatis Panholzerjevih «Zgodb sv. pisma». Nekaj časa se je rabila tudi V. Bandeljeva «Zgodovina Italije». Za poučevanje ital. jezika je spisal M. Pasqualis svoj «Nuovo metodo pratico». Več o vsem tem delovanju in teh učnih knjigah glej članek «Naša šolska književnost» v zborniku «Luč» iz leta 1928.—II. stran 90. do 96., ki ga je napisal pisec teh vrst.

Skrb za revne učence.

Malokatera občina je tolikanj skrbela za svoje revne učence kolikor tržaška. Ti so prejeli zastoj leto za letom potrebne učne knjige ter pisalne zvezke. Pri tem pa je bila občina res širokopotezna ter delila rajši kakšnemu, ki ni imel prav potrebe, negoli da bi preskočila morda kakšnega potrebnega. To pa že od vsega začetka sem. Tako je n. pr. potrošil magistrat l. 1876. le za nakup zvezkov 529. gold., leto kasneje že 1573 gold. Revnih učencev se je naštevalo tedaj 4000. Upošteva je tedanja ceno, prejel je vsak učenec krog 45 knjižic v enem letu. Ni ostalo pa samo pri šolskih potrebščinah. L. 1883. je določil mestni svet 300 gold. za nakup potrebnih čevljev (krog 120 parov) za uboge učence v tržaški okolici. Od tedaj naprej je občina sploh delila obuvala med revne učence, in ko je v vojnem času zmanjkalo usnje, prišle so coklje na vrsto. L. 1912. je vpeljala občina tudi v okolico refekcijo za uboge učence. Revne učenke so dobivale podporo za nakup potrebnega blaga za ženska ročna dela. Društvo «Amici dell'infanzia» je s svoje strani tudi podpiralo uboge bolehnne učence.

Učila.

Na tozadevno vprašanje raznih šol, med njimi tudi okoliške šole pri Sv. Ivanu (11. mal. srpana 1874.), odgovarja namestništvo s posebno okrožnico (3. prosinca 1875.), katera učila so do definitivne določitve o učnih načrtih in učilih, dovoljena v šolah. V ta namen podaja seznam dovoljenih zemljevidov, slik za prirodopisni in nazorni nauk, pripomočkov za lep opis in petje ter pomožnih učnih knjig, med katerimi je omenjena edina slovenska «Zveden kmet», ki jo je spisal bivši okr. šol. ogleda Peter Aleš. Določuje pa namestništvo tudi, katera učila je treba takoj odstraniti; med temi nekaj zemljevidov, ki so bili tiskani v Italiji.

Leta 1875. (24. vel. travna) prispe od namestništva seznam potrjenih učnih knjig in ponazoril. Mestna šol. oblast dostavlja, da bo s temi učili polago-

ma preskrbela vse šole. Seznam pa ne omenja slovenskih šolskih knjig.

V kratkem času so bile okoliške šole res že vse preskrbljene z najpotrebnejšimi učili. Te zbirke so se potem pomnožile od leta do leta, na nekaterih šolah tudi z marljivim sodelovanjem učiteljstva in so se ponekod razvile v prave male muzeje. Za učila je dolgo skrbela občinska šol. oblast naravnost v naravi; pozneje je bila nakazana vsaki šoli tozadevna dota.

Tudi avstrijska vlada se je nekoč velikodušno spomnila teh zbirk ter je poslala za vsako šolo v mestu in okolici barvani iztis — cesarskega orla. Mestni magistrat je ta — dar premalo zvitih Danajcev — moral seveda izročiti komur je bil namenjen, in je storil tudi to z značilno okrožnico od 21. vinotoka 1878., ki pravi: «Medtem ko izročamo tej šoli en iztis omenjenega grba, vas opozarjamo, da se jedva proučuje vprašanje, ali naj se izobesijo slike za nazorni nauk stalno na stenah šolske sobe ali ne, zato naj se shranijo vse stenske slike v posebnem prostoru v voditeljski pisarni ali kje drugje». Namig je bil jasen in cesarski grb je res, proti darovalčevemu namenu, vtonil med raznimi zbirkami, dokler ni ob polomu avstr. monarhije zgorel z drugimi svetinjami vred.

Nekatere podrobnosti bodo morda zanimale še tega in onega Tako n. pr. so se v trž. okolici že zgodaj (ponekod že l. 1878.) odpravile skrilnate tablice za prvence. Leta 1881. prepove šolska oblast rabo anilinskega črnila, ker je «škodljivo zdravju». Leta 1884. se odpravijo mrežasto črtane knjižice za računstvo, ker so baje škodljive za vid. Danes so zopet predpisane. Isto je bilo s cvetičnimi lončki na oknu; leta 1902. (13. 11.) prepovedani, danes upravičeno priporočeni. Za ocvirk še to. Dne 18. vel. srpana 1896. (če se ne motim prav na «cesarjev dan») pride okrožnica, ki prepove rabo radirk s cesarjevo sliko, bržkone, ker se je z rabo cesarju polagoma odradiral nos,

ali pa se je slavna šolska deca na svoj način zabavala s to «umetnino».

Učiteljske in šolarske knjižnice.

Vsaka okoliška šola je imela skromno knjižnico, ki se je omejevala na nekaj strokovnih in kmetijskih knjig v nemškem, italijanskem in slovenskem jeziku. Ta knjižnica je bila namenjena učiteljstvu, njegovim duševnim potrebam pa zdaleka ni zadoščevala.

Šolarskih knjižnic slov. okoliške šole dolgo niso imele, manjkal je tako okoliški deci ta velevažen vzgojni pripomoček. Tega vprašanja se je lotilo «Tržaško slov. učiteljsko društvo» kmalu po svoji ustanovitvi in krog leta 1910. so bile vse slov. okoliške šole preskrbljene z mladinskimi knjižnicami, ki so poslovale do leta 1925.

Avstr. vlada, ki sicer ničesar ni prispevala k šolarskim knjižnicam, je pokazala do njih posebno zanimanje o raznih prilikah, ko je bilo namreč treba prepovedati sprejem te ali one knjige v knjižnico. Predolga bi bila vrsta, ako bi hotel naštevati vse te prepovedi. Prepovedovale pa so se toli nemške, kolikor italijanske in slovenske ter hrvaške knjige, katerim je bilo kaj oporekati s — patrijotičnega vidika. Tako je zadela prepoved «Tisočletnico Metodovo», ki jo je spisal «duhoven ljubljanske škofije», v Ljubljani 1885.; dalje knjigo «Valentin Vodnik prvi slovenski pesnik» (v Ljubljani 1889.) Obe knjigi je izdala družba sv. Cirila in Metoda. Prepovedana je bila zgodovina srbskega naroda, ki jo je spisal Konst. Mandrović. Med vojno so lovili posebno «Jorgovana», kalendar za l. 1914. ter «Črnega Jurja». Pa se je ta Črni Jurij nekam tako zataknil, da sem ga še po vojni videl v neki knjižnici. Pred cirilico pa je objel avstr. vlado pravi strah. Namestništvo naroča namreč dne 15. IV. 1916. vsem šol. vodstvom v mestu in okolici, naj pregledajo šolske knjižnice, naj poberejo iz njih vse rokopise in tiskovine v cirilici in naj jih takoj vpošljejo šol. oblasti.

Okrajne učiteljske knjižnice kakor predvideva že zakon od 14. V. 1869. (§ 44.) pa ni bilo nikoli ne za Trst, ne za njegovo okolico, dasi je okol. slov. učiteljstvo na vsaki svoji okrajni učit. konferenci volilo tozadevni knjižnični odbor, ki pa potem ni bil nikoli sklican v sejo.

Uradni jezik.

Uradni jezik slovenskih okoliških šol, ki je bil nekoč nemški, postal je od l. 1868. naprej italijanski. Učiteljstvo je pač smelo pri svojih mesečnih sejah razpravljati v slovenskem jeziku, ali zapisnik je moral biti italijanski, kakor vsi dopisi, ki so potovali od šolskih vodstev do magistrata in narobe, kakor vse tiskovine, ki so se rabile v šoli, izvzemši le šolska spričevala, ki so bila od svoje uvedbe (l. 1892.) dvojezična. Na to so občinske šolske oblasti strogo pazile. Za primer naj bo mag. okrožnica dne 29. maja 1894. št. 16278, ki pravi, da morajo tudi urniki, ki se razobešajo v šol. sobi, biti spisani v italijanskem jeziku, ker so pač namenjeni učnemu osebju in ne učencem. Med vojno pa je prispel marsikateri uradni dopis v nemškem jeziku.

Avstrija, ki je na smrtni postelji postala nakrat radodarna, oziroma cesarski komisar v Trstu je vendarle privolil, da se za šolsko leto 1917—18 rabijo sledeče ital.-slovenske tiskovine: dnevnik (razrednice), tednik, izkazi o redovanju, razna spričevala in vabila staršem. Te tiskovine je učiteljstvo nato izpolnjevalo dvojezično ali pa tudi samoslovensko. Rabile so se še v letih po sklepu vojne. Nato so bile odpravljene.

Zapisniki o šolskih sejah so se pisali še vedno v italijanskem jeziku, vendar je bilo vsakemu učitelju dovoljeno, da sme priložiti kak svoj referat v slovenskem jeziku.

Šolska matica in drugi uradni spisi.

Med predpisanimi uradnimi spisi je gotovo najvažnejša šolska matica ali točen seznam šoloobveznih otrok. Sestavo te matice za trž. okolico je občin-

ška šolska oblast takoj po proglasitvi novega šolskega zakona naložila okoliškemu učiteljstvu, ki je nalogo rešilo po besedah magistratne okrožnice od 6. prosinca 1870. prav hvalevredno, posebno šole pri sv. Ivanu, v Rojanu, v Barkovljah in Bazovici. Da postanejo te matice čimbolj točne, nalaga magistrat 19. grudna 1876. okoliškemu učiteljstvu, da določi na podlagi župnijskih »statusov animarum« čim bolj možno točno meje šolskih okrožij v okolici. Tudi to se zgodi. Prava šolska okrožja v okolici sploh niso obstojala; istovetila so se z župnijskimi mejami. Od l. 1888. šolska vodstva ne vodijo več šolskih matic, temveč le matice vpisanih učencev. Šolsko matico je prevzel občinski statistični urad.

Posebnost tržaških in tedaj tudi okoliških šol je bila, da je moralo učiteljstvo prepisati konec leta razrednico z redovanjem vred ter prepise vposlati šolski oblasti, ki jih je strogo pregledala. To se je vršilo do leta 1889. celo polletno. Nekaj časa so se morali predložiti tudi tedniki.

Glede dopisovanja šolskega vodstva s šolsko oblastjo je veljalo od leta 1900. naprej načelo, da bodi isto v spodnji okolici ločeno po oddelkih t. j. posebno za ital. in posebno za slov. oddelek.

Šolski prostori, šolski vrtovi.

Postopno kakor so se nekdanje farne enorazrednice razvijale v vedno bolj organizirane šole, bilo je treba skrbeti za nove šolske prostore, in tako je tržaška mestna občina nakupovala v okolici ali stara poslopja (n. pr. v Škednju) in jih primerno prezidala, ali pa gradila nova (n. pr. na Katinari), od katerih so posebno lične stavbe ona rojanske in openske šole. Presuhoparno bi bilo naštevanje, kdaj in kje se je kaj zidalo, prizidalo, prezidalo itd. Zadostuje naj le priznanje, da je mestna občina kaj bogato trošila za svoje šolstvo. Že leta 1876. znaša n. pr. postavka za šolske potroške eno četrtno vsega občinskega letnega proračuna (351.811 gold. na 1,375.236 gold.) To razmerje je ostalo vseskozi prilično enako. Leta 1911. n.

pr. znaša postavka za šolstvo 3,262.350 kron pri skupnem proračunu krog 20 milijonov kron, od te postavke je odpadlo približno 235.000 kron za okoliško šolstvo.

Pri vsaki okoliški šoli (izvzemši škedenjsko in pozneje rojansko ter barkovljansko) je bil svojčas šolski vrt, ki ga je oskrboval šolski vodja. Te vrtove je nadzorovala Societ  agraria, ki je nakazovala za njihovo obdelovanje posebne podpore in nagrade. Nagrade pa je delila tudi učiteljem za pouk v kmetijstvu, tudi  e pri šoli ni bilo vrta.

Šolsko nadzorstvo.

Višje šolsko nadzorstvo je zakon izročil državi, in vlada je svoje nadzornike tudi takoj imenovala. Občina s tem ni bila nikakor zadovoljna; hotela si je ohraniti, kakor smo videli, nekako samostojnost v vodstvu in nadzorstvu občinskih šol. Zato mestni svet v svoji seji od 12. kimavca 1874. tudi ugovarja glede imenovanja c. kr. šolskega nadzornika za Trst. Ugovor je šel do ministrstva; koliko je pomagal, homo videli. Na vsak način pa opozarja magistratna okrožnica od 1. svečana 1875. šte. 14161 svoje šole, da takoj sporoče županstvu o naročilih, ki bi jih utegnil dati c. kr. nadzornik, ter da počakajo na tozadevna navodila od strani občinskih oblasti. Vlada je tedaj napetost med občino in vlado, ki se zrcali še iz marsikaterega magistratnega odloka, n. pr. od 3. svečana 1877. in 28. sušca 1877.

Vendar se slednjič razburjenost nekoliko poleže. Z okrožnico od 27. mal. travna 1878. šte. 11262 naroča mestni magistrat naj učiteljstvo brezpogojno uvažuje ukrepe imenovanih šolskih nadzornikov, ali le če se strogo skladajo z ministrsko odredbo glede nadzornikovega delokroga. «S tem,» pristavlja sklepčno okrožnica, «ostane seveda pedotaknjena pravica tržaškega deželnega zbora, da določi šolsko nadzorstvo po deželni zakonodaji.» Medtem pa so deželni in okrajni šolski nadzorniki vršili svojo dolžnost.

Za časa obstoja slov. ljudskih šol v tržaški okolici štejem od l. 1869. naprej sledeče vladne šolske nadzornike:

Deželni šolski nadzorniki so bili:

Anton Stimpel imenovan z ministrskim odlokom od 20. rožnika 1869. za dež. šol. nadzornika za tržaške in istrske šole. Sledil mu je Štefan Zarich imenovan z min. odl. od 9. prosinca 1879. za višjega nadzornika vseh občinskih ljudskih šol. Po njegovi smrti je bil imenovan z min. odl. od 16. vinotoka 1880. Anton Klodič vitez Sabladoski za deželnega šolskega nadzornika javnih in zasebnih tržaških ljudskih šol in občinskega ženskega učiteljišča. Klodičevo delo je obširneje opisal dr. Karol Glaser v svoji «Zgodovini slovenskega slovstva» ter šolski nadzornik Matko Kante v «Šolskem poročilu» za sežanski okraj za leto 1901-02. Fran Marinaz piše v svojih «Memorie scolastiche» (Trst l. 1891.), da je bil naš Klodič «persona di mente elevata e di cuor generoso» (oseba vzvišenega duha in velikodušnega srca.) Isto se lahko reče o njegovem nasledniku prof. Franu Matejčiču, ki je po Klodičevi vpokojitvi (15. rožnika 1902.) postal deželni šolski nadzornik za slovenske in hrvaške šole. Ta čin je obdržal do sklepa vojne. Deželnih šolskih nadzornikov v pravem pomenu besede potem nismo imeli. Kot višji nadzornik ljudskih in meščanskih šol v Julijski Krajini je fungiral nekaj časa meščanski učitelj Mario Pasqualis.

Okrajni šolski nadzorniki so bili:

Dr. Ivan Loser, strog in natančen mož, do leta 1892.

Njemu je sledil Ivan Dolinar, c. kr. učitelj na državni nemški ljudski šoli v Trstu. Tudi njega sta odlikovala obsežno znanje in natančnost. Za italijanske šole je napisal izborni knjigo «Metodo pratico per imparare la lingua tedesca» v treh delih. Knjigo so rabili še dolgo po sklepu vojne dokler ni pošla, ne da bi boljša stopila na njeno mesto. A bil je Dolinar tudi zelo narodno čuteč mož in se je zato kmalu sprl

s tem in onim. Leta 1897. (1. mal. srpana) mu je bil odvzet čin okr. šol. nadzornika.

Sledili so mu:

Josip Lavrenčič, c. kr. učitelj v Trstu, od 1898. do 1900.,

Ivan Nekermann, c. kr. učitelj-voditelj pripravnice na Proseku, od 1900. do 1918.,

Edvard Taucer, šol. voditelj v pok., imenovan že od ital. vlade leta 1919.,

Anton Craizer, učitelj, od 1919. do 1920.,

Josip Vaselli, mestni učitelj, od 1921. do zatvoritve slov. šol. (Preminul kot šolski nadzornik tržaške okolice l. 1929.).

Upravo občinskega šolstva je imel v roki poseben šolski odsek, ki ga je izvolil mestni svet vsako leto. Posebnim delegatom tega odseka je bilo poverjeno upravno nadzorstvo okoliških šol, ki jih pa niso prepogosto nadlegovali.

Velik vpliv na razvoj občinskega šolstva, tedaj tudi na oni okoliškega so imeli občinski šolski prisedniki ali asesorji, Dasi so bili ti asesorji le upravni uradniki, vendar so si znali pridobiti važno besedo v vseh šolskih vprašanjih, bodisi moralnega ali gmotnega značaja, tako tudi pri imenovanju občinskega učiteljstva. Učiteljstvo je sicer nastavljal mestni svet, a pri tem se je večjidel zanašal na predloge šolskih asesorjev, ki so občinsko šolstvo pač temeljito poznali. Od leta 1869. štejemo sledeče šolske asesorje:

dr. Karol Tropeani, dr. Filip Coen, Alojzij Loy, dr. Mihael Pimpach; vsi ti do leta 1879.; nato:

dr. Evgen Slocovich 1879.-1903.,

dr. Peter Rozzo 1903.-1913.,

dr. Marij Novak 1913.-1915.,

dr. Ivan Basioli 1915.-1918.

dr. Gvidon Du Ban od 1918. do zaključka.

Šolsko vodstvo.

Medtem ko je bil v konkordatni dobi «naravni» šolski vodja župnik dotične župnije, prešlo je z no-

vim šol. zakonom vodstvo v roke posvetnega učiteljstva. Vendar tržaške okoliške šole dolgo časa niso imele definitivnih šolskih voditeljev. Municipalna delegacija je imenovala od leta do leta le začasno učitelja, ki mu je bilo poverjeno vodstvo. Nosil je uradni naslov «maestro reggente». Ta je bil navadno starejši učitelj na šoli, ki ga je delegacija od leta do leta potrjevala v njegovem delokrogu. Leta 1890. prejmejo ti učitelji-voditelji vendarle stalno imenovanje. Bili so to: Ivan Sovich, Josip Koren, Matej Masten, Josip Možetič, Josip Pertot, Anton Požar, Anton Valentič, Anton Čargo.

Od l. 1910-11 naprej je bil priznan okoliškim šolskim voditeljem uradni naslov «dirigente scolastico» (šolski voditelj), kakor so ga od nekaj že nosili šolski vodje v mestnih šolah.

Ti voditelji so sprva vodili, nadzorovali in upravljali le slovenske okoliške šole. Ko so ob teh šolah nastali italijanski razredi, vodili so tudi te. Iz ital. razredov razvijajoči se oddelki so ostali še dolgo pod skupnim vodstvom. Prva **samostojna** italijanska šola v spodnji okolici, ki jo je vodil poseben šolski vodja, je bila ona pri Sv. Ivanu (leta 1907-08). Kmalu nato so se delila tudi vodstva drugih jezikovno mešanih šol, tako ono na barkovljanski šoli leta 1909-10, ono na škedenjski in rojanski pa leta 1912-13. S tem so ital. oddelki postali samostojni. Tako je ostalo tudi med vojno in po nji nekaj let.

Voditeljskih imenovanj, ki so bila izvršena med vojno po vladnem komisarju, mestni svet ni hotel priznati, kakor tudi ne drugih učiteljskih imenovanj iz te dobe. Dotični šolski voditelji so prejeli nalog, naj se vrnejo dne 1. prosinca 1919. vsak na svoje prejšnje službeno mesto. Tako so ostale okoliške šole večidel brez definitivnih voditeljev. Razpisal se je sicer pozneje natečaj za pokritje teh službenih mest, ali do imenovanja ni prišlo več.

22. vinotoka 1924. pa so bili odstavljeni vsi voditelji slovenskih okoliških šol in večina njih vpoko-

jena, še obstoječi slovenski razredi pa so bili priklopljeni ital. šolam.

V kolikor sem mogel ugotoviti so bili od leta 1881-1882 naprej na okoliških slov. šolah sledeči voditelji:

v **Barkovljah**: Josip Mozetič do konca 1908-09, Ferdo Starec začasni voditelj do konca 1910-11, Ivan Kraševic do zatvoritve slovenske šole.

v **Bazovici**: Mihael Kamušič do konca 1882-83, Andrej Čok do konca 1884-85, Josip Pertot do konca 1901-02, Ivan Daneu do konca 1905-06, Josip Gorkič do konca 1915-16, Rafael Kossoveu, Fran Cibic (1922. do zatvoritve).

na **Katinari**: Josip Jančar do konca 1889-90, Ivan Šlunder do konca I. polletja 1892-93, Fran Martelanec do konca 1908-09, Ciril Valentič do konca 1915-16, Fran Cibic začasni voditelj do konca 1916-17, Ferdo Kleinmayr do 1. prosinca 1919., Ciril Valentič do zatvoritve.

na **Opčinah**: Anton Valentič do konca 1903-04, Stipe Ferluga do konca 1915-16, Josip Gorkič do zatvoritve.

na **Proseku**: Josip Koren do konca 1908-09, Franc Martelanec (do 1921. ?), Rafael Kosovel do zatvoritve.

v **Padričah-Gropadi**: Čok Albert (1921-23 ?) začasni voditelj.

v **Rojanu**: Matej Masten do konca 1882-83, Jurij Bonin do konca 1888-89, Štefan Klemenčič do konca 1902-03, Edvard Taucer do konca 1905-06, Ivan Sovich do l. 1915. (?), Fran Fonda do zatvoritve.

pri **Sv. Ivanu**: Jurij Bonin do konca 1882-83, Matej Masten do konca 1899-1900, France Pelicon do konca 1905-06, Ivan Danev do zatvoritve.

v **Sv. Križu**: Franc Pelicon do konca 1886-87, Anton Čargo do konca 1895-96, Jakob Tenze do konca 1904-05, Pakiž Emil, Sorč Josip do zatvoritve.

v **Škednju**: Jakob Čenčur do smrti 28. X. 1888., Ivan Sovich do konca 1905-06, Andrej Godina začasni voditelj do konca 1906-07, Alojzij Krischan do

konca 1915-16, Ciril Valentič do 1. prosinca 1919., Alojzij Krischan do zatvoritve.

na **Trebčah**: Josip Pertot do konca 1884-85, Anton Požar do konca 1903-04, Vinko Trobec do konca 1908-09, France Bratoš, France Cibic (1921-22.), Mirko Miklavčič do zatvoritve.

Učiteljska izobrazba.

Z novim šol. zakonom so se tedanje dvoletne učiteljske preparandije spremenile v štiriletna učiteljišča, ki so usposabljala mladeniče za učiteljski poklic. Tako tudi tržaška moška preparandija. Vendar ta ni dolgo ostala v Trstu. Leta 1875. je bila prenešana v Koper in njen slovenski oddelek l. 1909. iz Koprja v Gorico, kjer je bilo že žensko učiteljišče. Iz koprškega in goriškega učiteljišča je prišla pretežna večina slovenskih učiteljev in učiteljic na tržaške okoliške šole; na istih učiteljiščih se je tudi usposobila. V Trstu je občina sicer l. 1872. otvorila žensko učiteljišče z italijanskim učnim jezikom, ki ga je pa avstrijska vlada zatvorila l. 1881., nakar je bilo spremenjeno v licej. Leta 1871-72 je ministrstvo za uk in bogočastje imenovalo na tedaj še obstoječem tržaškem moškem učiteljišču izpraševalno komisijo. Predsednik ji je bil Anton Zhismann, profesor na trgovski in nautični akademiji, njegov namestnik pa Ivan Revelante, ravnatelj učiteljišča. Med člani srečamo gimn. profesorja v Trstu Maksa Pleteršnika, ki je znan po svojem «Slovensko-nemškem slovarju».

Take izpraševalne komisije so poslovale po odhodu učiteljišča še nekaj časa v Trstu, leta 1883. pa je bila razpuščena zadnja.

Na Proseku v tržaški okolici je bila ustanovljena l. 1875. c. kr. pripravnica za učiteljišče, a tri leta pozneje je bila ukinjena in prenešana v Dolino.

Te šole so torej skrbele za učiteljski naraščaj. Vendar je novi šol. zakon iz l. 1869. predvidjal tudi že nadaljnjo učiteljsko izobrazbo, ki naj bi se vršila po strokovnih časopisih in publikacijah, po knjižnicah, konferencah in s posebnimi tečaji. Kako je bilo

v tržaški okolici s knjižnicami in konferencami, govorim na drugem mestu. O strokovnih časopisih in knjigah lahko rečemo le toliko, da si jih je slov. učiteljstvo ustvarilo samo v zadostni meri. Na tem mestu hočem govoriti le o izobraževalnih tečajih za učiteljstvo. Toli občina kolikor vlada sta v tem oziru res skrbela ter nudila učiteljstvu kaj različne tečaje za nadaljnjo izobrazbo. Ti tečaji so se vršili v italijanskem učnem jeziku ter so večinoma obravnavali predmete potrebne za meščanskošolski izpit. Okoliško učiteljstvo se jih je udeleževalo le v pičlem številu, nekaj že radi oddaljenosti od mesta, kjer so se vršili tečaji. Ali tudi učitelji v mestu samem niso dali v prvih časih ravno dobrega zgleda. Tako toži mag. okrožnica od 10. vinotoka 1880.: «Le malo učiteljev je obiskovalo leta 1878-79 izobraževalne tečaje, ustanovljene od občine, ki jih je morala radi najslabšega obiska ustaviti.» In že prej (12. vel. travna 1878.) toži mag. okrožnica: «Tudi drugod obče obžalovano dejstvo je to, da se izvzemši sicer mnoge in častne izjeme le malo učiteljev briga za svojo izobrazbo, potem, ko so dosegli, kar so želeli v gmotnem in vnanjem oziru.» Naj bo torej učiteljstvu pri srcu pravi pouk ljudstva in naj se vzdržuje vsakega gibanja, ki ima strankarsko lice.

Vendar so se razmere kmalu izboljšale, tudi v tem pogledu.

Ipak je že l. 1875. več učiteljev naše okolice obiskovalo na vladne in občinske stroške kmetijski tečaj v Gorici. V večjem številu pa se je slov. okoliško učiteljstvo prav za prav udeležilo le treh tečajev, ki so bili za njegovo izobrazbo posebnega pomena. Tako leta 1905. in pozneje tečaja za risanje po prirodi, ki ga je — v nemškem jeziku — vodil Adolf Brunnlechner, ravnatelj državne nemške ljudske šole v Trstu. Potem leta 1912-13 tečaj za meščanskošolski izpit s slovenskim učnim jezikom, ki ga je otvorila vlada na neprestano drezanje tržaškega slovenskega učiteljskega društva, in v katerem so poučevali med drugimi ravnatelj goriškega učiteljišča Viktor Bežek

in gimn. prof. dr. Ivan Merhar. Slednjič leta 1919. «počitniški tečaj za učitelje novih pokrajin v Trstu», ki ga je vodil vseučilišni profesor, poznejši nauč. i minister Giovanni Gentile, ki je na ta način prišel v direktni dotik z slov. okoliškim učiteljstvom.

Uradne konference.

Po novem državnem šolskem zakonu bi se morale vršiti tri vrste učiteljskih konferenc, in sicer krajevne seje učiteljstva ene šole, okrajne učiteljske konference in deželne učit. konference. Tudi v tem pogledu ponuja tržaško šolstvo neko posebnost, ki pač izvira iz dejstva, da Trst nikoli ni prišel do svojega deželnega šolskega zakona.

Krajne šol. seje so se pač vršile in celo pogosto po vseh naših okoliških šolah. Okrajne učit. konference v pravem pomenu besede v tržaški okolici skozi petintrideset let ni bilo nobene, jedva 1904. se je vršila prva, druga leta 1913. in nato nobena več pod avstrijsko vlado, kateri je bilo očitvidno malo všeč, da je prišlo učiteljstvo do besede. Deželne učit. konference pa se tržaško slov. učiteljstvo pod avstrijsko vlado uradno ni udeležilo nobene.

Tretjo okrajno konferenco tržaškega slov. učiteljstva je sklicala italijanska šolska oblast in sicer leta 1920. In tako tudi prvo deželno konferenco vse Julijske Krajine, kateri so prisostvovali tudi delegati tržaškega slov. učiteljstva, in ki je obljubljala lepe uspehe. Ta konferenca se je vršila l. 1921.

O vseh teh konferencah nekaj podrobnosti. Šolski in učni red od 20. VIII. 1870. predpisuje v svojih odstavkih 37. do 40. vse potrebno glede krajevnih učiteljskih sej, ki naj bi se vršile redno enkrat na mesec. Temu nalogu je okoliško učiteljstvo sledilo kakor učiteljstvo sploh drugod. Te mesečne konference so se vršile bolj ali manj suhoparno, bolj ali manj živahno po vseh okoliških šolah. V spodnji okolici je bil pri teh sejah od ustanovitve ital. oddelkov naprej pa do njihove spremenitve v samostalno šolo razpravni jezik vedno italijanski, drugod slovenski.

Okrajno konferenco bi moral sklicati okr. šolski nadzornik «vsaj enkrat na leto». Kako se je ta odstavek (45.) šol. zakona iz leta 1869. izpolnjeval, smo pravkar videli. Nekaj pa se je vendarle naredilo v onem razdobju 35 let. Mestni magistrat kakor okrajna šol. oblast je ponovno sklicala tudi okoliške učitelje, da čuje njihovo mnenje. Niso bile to baš okrajne konference, ali nekaj podobnega je bilo vendarle.

Tako nalaga magistrat z okrožnico od 18. junija 1870. okoliškim učiteljem naj se ob velikonočnih praznikih zberejo v konferenco in naj prouče ministrsko odredbo glede šolskih spričeval ter naj predlože po skupnem sporazumu svoje ukrepe glede tega vprašanja. Ta konferenca se je tudi vršila; pod čigavim predsedstvom, ni znano. Njen uspeh je bil negativen. Načrt deželnega šolskega zakona, kakor ga je občinski svet predlagal, ni bil potrjen od vlade in zato je padlo v vodo tudi vprašanje šolskih spričeval. (Glej odstavek: Skušnje, premije itd.).

Magistrat pa je še večkrat sklical okoliške učitelje, prav za prav šolske voditelje k skupnemu posvetovanju, tako n. pr. l. 1896. voditelje, da čuje njihovo mnenje o spremembi podrobnih učnih načrtov; leta 1897. voditelje, da se izrazijo o podrobnih učnih načrtih, ki sta jih izdelala voditelja Ivan Sovich in Anton Valentič; l. 1899. nekatere učiteljice, da sestavijo načrt ženskih ročnih del itd. Da bi bil pa v oni dobi sklical konferenco okoliškega slov. učiteljstva c. kr. okrajni nadzornik, se čuje le enkrat in sicer, ko jo je sklical nadzornik Ivan Loser, ki jo je tudi vodil. Ta konferenca nosi v uradnih spisih naslov «okrajna», dasi to ni bila, ker so bili povabljeni in so prišli h konferenci le voditelji okoliških šol. Ti pa so prejeli dijete ali odškodnino za svoj trud in potrošek. Izplačala jih je občinska blagajna v odmeri od 1,32 gold. do 5,27 gold. za vsakega prisotnega. To pribijem, ker pozneje okoliško učiteljstvo nikoli več ni prejelo dijet za svojo prisotnost pri kr. učit. konferencah, ker se vlada in občina nista mogla dogo-

voriti, kdo naj plača dijete. Druga okrajna učit. konferenca (l. 1913.) je bila sploh le omogočena, ker se je okoliško učiteljstvo že vnaprej odpovedalo dijeta. A da se povrnem h predmetu. Po nadzornikú Loserju sklicana voditeljska konferenca se je vršila 11. mal. srpana 1889. ob osmih zjutraj v šoli pri Sv. Ivanu. Prisotni so bili vsi voditelji in učiteljica Marija Loser iz Škednja kakor strokovnjakinja za ženska ročna dela. Edina točka dnevnega reda: Podrobni učni načrti. Uspeh te konference razberemo iz odgovora od strani namestništva, ki pravi, da konferenca ni dobro pojmla svoje naloge, dasi je rešila z marljivostjo to, kar je pojmla.

Prvo pravo okrajno konferenco za slov. okoliško učiteljstvo je sklical c. kr. okr. šol. nadzornik Ivan Nekermann, ki ji je tudi predsedoval. Vršila se je 14. rožnika 1904. v rojanski ljudski šoli, prisostovalo ji je tudi učiteljstvo zasebne šole sv. Cirila in Metoda v Trstu.

O tej konferenci se lahko reče, da pomeni mejnik v učiteljski zgodovini tržaške okolice. Na nji je prišlo okoliško učiteljstvo do besede in možato je prvič pokazalo kakšno je pravzaprav v svojem bistvu, namreč povsem drugačno nego pretežna večina učiteljstva prvih dveh desetletij. Miselnost teh skromnih kulturnih delavcev, se je bila po polaganem, a doslednem razvoju povsem spremenila. Ta konferenca je pokazala, kako je na tržaških tleh začela izumirati razvrst učiteljev «pokorni sluga!», ter da je nastopila ona ponosnih učiteljev, ki čuti svoje človeško dostojanstvo, svojo veljavo, a tudi svoje dolžnosti do šole in do naroda. Zato je ta okr. konferenca tako važna in zato se hočem pomuditi dalje pri nji.

Razpored je bil sledeči:

1.) Nagovor predsednika in njegovo letno poročilo — poročal nadzornik Iv. Nekermann.

2.) O deških ročnih delih — poročal Fran Martelanec.

3.) O boju proti alkoholu — poročal dr. Simon Pertot.

4.) Sporazum med šolo in domom — poročal Stipe Ferluga.

5.) Nova čitanka (E. Gangl-M. Josin) — poročala Iv. Kraševic in F. Kleinmayr.

Vmes razne volitve kakor predvideva šol. zakon.

Posebne važnosti je bila četrta točka in debata ki se je vnela ob nji. Poročevalec Stipe Ferluga je s svojim temeljitim in navdušujočim govorom globoko posegel v tedanje šolske razmere ter odkril marsikatero rakrano. Možato je zastopal pravice slov. okoliškega učiteljstva. Njegova beseda je segla daleč preko konferenčne dvorane ter globoko pretresla navzoče učiteljstvo, ki je iz temeljito zamišljenega govora začutilo dih novega časa ter črpalo pogum za novo delo v šoli in izven nje.

Druga okrajna učit. konferenca se je vršila 7. prosinca 1913. v svetivanski šoli. Vzpored je bil obsežen, a bolj strokoven. Uvedle so se v okoliške šole «Slovenske jezikovne vadnice», ki sta jih spisala H. Schreiner in dr. J. Bezjak. Tako tudi Widrovo «Moje prvo berilo». Kljubu temu pa, da je okol. učiteljstvo glasovalo soglasno za to berilo oziroma abecednik, je vlada potem vsilila na nekaterih šolah Krulčevo «Mojo prvo čitanko», za katero učiteljstvo ni maralo, a je bilo tiskano v dunajski šolski založbi. (Glej odlok od 9. mal. srpana 1913. št. 160-6-12).

Tretja okrajna konferenca se je vršila pod sedanjo vlado. Predsedoval ji je takratni okr. šol. nadzornik Anton Craizer. Vršila se je 9. mal. srpana 1920. Prisoten je bil tudi mag. šol. asesor Du Ban. Predsednikov namestnik je bil Anton Grmek, ki je vobče tudi vodil razprave. Točke dnevnega vzporeda so bile:

O preuredbi ljudske šole — poročal Iv. Caharija. O splošnem učnem načrtu za ljudske šole — poročal Ferd. Kleinmayr. O spisovanju novih učnih knjig — poročal Iv. Danev. Nove uradne tiskovine — poročal Ferd. Žagar. Razbremenjenje šol. razredov — poročala Eliza Ščukova. Poslovanje šol. zdravnik — poročala Srečka Pertotova. O otroških vrtcih

in zabavjščih — poročal Karol Širok. Vzgoja učiteljstva in učiteljišča — poročal Josip Gorkič.

Izvolili so se po potrebi razni odbori in odseki. Tudi na tej konferenci je učiteljstvo dvignilo glas za učiteljske pravice. Kakor delegat za deželno učit. konferenco je bil nato izvoljen pisec te razprave.

Deželna učit. konferenca se je vršila 29. in 30. mal. travna ter 1. vel. travna v veliki dvorani tržaškega občinskega sveta pod predsedstvom dež. nadzornika M. Pasqualisa, ki je za drugega svojega namestnika imenoval pisca teh vrst, in ob navzočnosti zastopnikov vladnih in občinskih šolskih oblasti. Ta konferenca presega sicer okvir moje predstoječe slike, vendar naj omenim kratko o nji sledeče. Slovenski in hrvatski delegatje so bili sicer v manjšini, vendar so se čvrsto udeležili konferenčnega dela. Razpravni jezik je bil sicer italijanski, doseglo pa se je, da so smeli slov. delegati povzeti besedo tudi v materinščini. Njihova izvajanja so se tolmačila potem v ital. jezik. Slovenskim delegatom sta bila poverjena dva referata, oba sem prevzel jaz ter govoril o reviziji šolskega zakona z ozirom na pravno in gospodarsko stanje učiteljstva (29. IV.) ter o učiteljevi pripravi in nadaljnji izobrazbi. Predlogi, ki so jih stavili slov. delegatje ob tej in drugih prilikah, so bili vobče vsi sprejeti, da zgodil se je celo slučaj, da je neki moj predlog prodril proti onemu, ki ga je stavil ital. poročevalec. V stalni odbor in v odsek za revizijo šol. zakona so bili voljeni tudi zastopniki slov. šol. O poteku dež. konference je priobčil «Učit. list» v tedanjih svojih številkah dolge članke in polemike. (Glej II. letnik.)

Ko se je potem l. 1912. ustanovila pokrajinska posvetovalna komisija v Trstu, bil sem kakor zastopnik slov. učiteljstva pozvan od vlade v njen šolski odsek. Ta odsek je imel točno dve seji. Nato se je spremenil vladni režim in komisija je prenehala z delom.

Pravno razmerje učiteljstva.

Pravno razmerje učiteljstva je sicer že določil šolski zakon od 14. V. 1869. (§ 48.—§ 58.) ali le bolj na debelo, ker je vse drugo prepustil deželni zakonodaji. V Trstu pa deželnega šolskega zakona sploh ni bilo, zato so se gotove pravice in dolžnosti tržaškega učiteljstva tudi urejevale le od slučaja do slučaja z raznimi odloki. Od časa do časa so se potem na podlagi teh odlokov sestavile službene pragmatike. Tako odobri leta 1874. (23. 11.) občinski svet službeno pragmatiko za občinske uradnike in uslužbence. Posebna okrožnica opozarja učiteljstvo nanjo.

Druga taka pragmatika izrecno za občinsko učiteljstvo je izšla med vojno 4. vel. srpana 1916. Najnovejša pa leta 1925. (5. svečana) pod naslovom «Regolamento per le scuole elementari». Temu je priložen dodatek o prehodnih določilih (norme transitorie), ki so bila posebne važnosti za učiteljstvo na slov. okoliških šolah, katere so tedaj že stopile v likvidacijo.

Ali, da se povrnem še nekoliko na starejšo dobo. Velezanimivo je bilo stališče, ki ga je občinski svet zavzemal napram poročenim učiteljicam.

Do leta 1879. učiteljicam ni bila zabranjena poroka, istega leta 5. listopada pa sklene občinski svet, da poročenih učiteljic ne bo jemal več v službo, oziroma če se učiteljica poroči, s tem tudi izstopi iz službe. Ta določba je bila odpravljena jedva med vojno in sicer z mag. odlokom od 14. kimavca 1915. In tako je tudi ostalo pozneje, ker italijanski zakon ne pozna prisiljenega celibata učiteljic.

Druga posebnost je bilo tudi uradno nazivanje začasnega učiteljstva. Občinska šol. oblast je namreč še dolgo rabila naslova «šolski pomočnik» (assistente) in «pomožni učitelj» (maestro assistente), ki izvirata še iz prejšnje dobe in ki jih je novi zakon odpravil. Jedva po namestništvenem nalogu l. 1901. se ti naslovi nadomestijo z onim podučitelja. Tudi stalnih šol. voditeljev dolgo ni bilo v okolici. (Glej več o tem v odstavku «Šolsko vodstvo».) Pozneje pa

so šolski vodje uživali marsikatero olajšavo; bili so deloma ali tudi popolnoma oproščeni šolskega poka.

Zanimivo je slednjič tudi, da sta toli državna kolikor občinska šol. oblast ponovno priporočala učiteljstvu, naj se vzdržuje političnih agitacij.

Gmotno stanje okoliškega učiteljstva.

Nehvaležen bi moral biti učitelj, ki bi ne hotel priznati prav očetovske skrbi občinskega zastopa za njegov gmotni položaj. Ta skrb postane posebno očitna ako primerjamo istočasne učiteljske plače v sosednih deželah in v bivši Avstriji sploh.

Namesto nadaljnjih besed postavimo semkaj številke.

Za okoliško učiteljstvo, ki je dalje časa uživalo nekoliko nižjo plačo od mestnega, je občinski svet določil leta 1869. sledečo letno plačo:

Učitelji gold. 450; učiteljice 350. Stanovanje v naravi, funkcijska doklada za šolske voditelje letnih gold. 60, petletnine po 100 gold.

Leta 1879:

Učitelji I. plačilnega razreda gold. 600; učitelji II. plač. razreda gold. 550. Učiteljice obeh plač. razredov za 100 gold. manj. Stanovanje v naravi ali pa stanarina letnih 150 gold. Petletnice za učitelje po 80 gold., za učiteljice po 60 gold.

Leta 1888. (30. vinotoka):

Učitelji I. plač. razreda gold. 650; učitelji II. plač. razreda gold. 600; učiteljice za 100 gold. manj. Usposobljeni podučitelji gold. 420, neusposobljeni 360; usposobljene podučiteljice gold. 360, neusposobljene gold. 310. Petletnine in stanarina kakor doslej; funkcijska doklada za šole do 7 razredov (vštevši vzprednice) gold. 80, nad 7 razredov gold. 100. Ta doklada se je od l. 1890. naprej štela v pokojnino, ne tako pa stanarina.

Leta 1895. (27. IV.) dovoli mestni svet na skupno prošnjo prizadetih učiteljem I. plač. razreda povi-

šek letnih 50 gold. A istega leta (12. VI.) sklene zopet zvišati plače in sicer v tej meri:

Učitelji I. plač. razr. gold. 750, učiteljice gold. 650. Učitelji II. plač. razr. gold. 650, učiteljice goldinarjev 550.

Leta 1901. (12. IV.) zviša občinski svet stanarino učiteljem spodnje okolice na 500 kron, učiteljicam na 400 kron; v zgornji okolici ostane ista neizpremenjena (300 kron, t. j. 150 gold.)

Nov povišek je prineslo leto 1904., ki je določilo sledeče plače:

Učitelji I. plač. razr. 1800 kron, učiteljice 1600 kron; učitelji II. plač. razr. 1400 kron, učiteljice 1200 kron; podučitelji z izpitom usposobljenosti 1100 kron, podučiteljice 900 kron; brez izpita oboji 20% manj.

Petletnine (vseh skupaj šest) za učitelje po 200 kron, za učiteljice 150 kron; stanarina v spodnji okolici 500 kron, učiteljicam 400 kron; v zgornji okolici brez razlike spola 300 kron, na Opčinah 400 kron. Funkcijska doklada od 100 kron do 240 kron.

Službena leta za dosego popolne pokojnine se znižajo na 35, stanarina se všteje v pokojnino.

Leto 1907. je prineslo zopet nekaj poviškov in sicer:

Učitelji I. plač. razr. 2350 kron, učiteljice 1900 kron; učitelji II. plač. razr. 2000 kron, učiteljice 1650 kron; učitelji III. plač. razr. 1600 kron, učiteljice 1350 kron.

Petletnine (šest) po 200 kron (učiteljice 150 kron). Stanarina v spodnji okolici od 600 do 700 kron (za učiteljice 480 do 560 kron), v zgornji okolici 450 kron (za učiteljice 400 kron). Opravilna doklada od 120 kron do 240 kron.

Ali temeljita ureditev učit. plač po modernih načelih je bila izvedena s sklepom občinskega zastopa v seji od 29. mal. srpana 1910. Plačilni razredi so se odpravili, določila se je ena edina temeljna plača (za učitelje letnih 2000 kron, za učiteljice 1700

kron. Ta plača je rastla avtomatično s petletninami, ki jih je bilo šest, tri prve po 300 kron, tri zadnje po 400 kron (oziroma za učiteljice po 255 kron in 340 kron), ter s stanarino, ki je znašala ob imenovanju 600 kron in rastla s petletninami vred po 100 kron do najvišjega zneska 900 kron (za učiteljice od 510 kron do 765 kron). Tako je užival učitelj ob imenovanju skupno letnih 2600 kron; učiteljica 2210 kron; učitelj po doseženi 6. petletnini letnih 5000 kron, učiteljica 4250 kron. Podučiteljem z izpitom je bila določena letna plača 1400 kron, brez izpita 1000 kron; podučiteljicam 1190 kron, oziroma 850 kron.

Te plače pa kmalu niso zadostovale dejanskim potrebam in tako je mestni svet dovolil od 1. prosinca 1912. naprej 20% do 25% povišek na stanarini kot draginjsko doklado.

Vojna je prinesla vojne doklade, najprej (1915.) draginjsko doklado za družine vpoklicanih učiteljev, nato (6. VI. 1916.) splošno vojno doklado po prejemkih in družinskem stanju vsake učne osebe (od 100 kron do 800 kron na leto). Ta vojna doklada je bila l. 1917. še nekoliko povišana. Občina je tudi prevzela plačevanje dohodninskega davka, kolkov in pokojninskih prejemkov od 1. prosinca 1917. naprej. Ali vse to ni zadostovalo ob nedosežnih cenah, ki so jih imela najpotrebnejša živila in blago.

Po vojni opazamo nekaj let neobično valovanje učiteljskih plač kakor sploh prejemkov občinskih uradnikov in uslužbencev, ki so že med vojno stekali za dosego primernih poviškov svojih prejemkov in tako tudi tik po vojni. To gibanje preneha z letom 1924. Takrat je mestni svet določil svojemu učiteljsstvu enotne plače, ki so še danes v veljavi.

Po teh določbah obsegajo prejemki: plačo, službeno doklado in občinsko doklado.

Začetna plača znaša 5900 lir in se poviša do 9500 lir, službena doklada gre od 400 lir do 500 lir, občinska doklada od 1100 lir do 3500 lir. Tako da znašajo

skupni prejemki občin. učitelja ob nastopu 7400 lir letno in po 30. definitivnem službenem letu letnih 13.500 lir. Šolski ravnatelji uživajo plačo od 14.000 do 17.000 letnih lir. Poviški se vrše avtomatično vsakih štiri let. Začasni učitelji uživajo plačo letnih 6600 lir. Med učitelji in učiteljicami ni razlike v plači. Te plače so tedaj presegale one v Benetkah in v Torinu ter se skoro povsem skladale z onimi v Milanu.

Ne smem pa zaključiti tega odstavka, ne da bi omenil še drugih manjših udobnosti, ki jih je bilo deležno okoliško učiteljstvo prav tako kakor mestno. V svojih stiskah in potrebah se je zatekalo do občinskega sveta, ki je dovoljeval o raznih prilikah izdatne podpore ali pa brezobrestne predujme do zneska trimesečne plače. Kadar se je učitelj podal k usposobljenostnemu izpitu, prejel je od občine denarno podporo. V mestni bolnišnici je užival učitelj v slučaju bolezni zase in za svoje posebne udobnosti glede plačila. Voditelji so uživali posebne nagrade za nadzorstvo razredov z menjevalnim poukom ter od Societá Agraria letne nagrade za šolske vrte. Učitelji na italijanskih oddelkih v spodnji okolici pa so prejeli letno posebne nagrade za njihovo delo (do 300 kron), a morali so zanje vsakokrat vložiti pismeno prošnjo.

Stanovsko gibanje.

Učiteljstvo tržaških ital. šol se je bilo združilo v svoje posebno učit. društvo, že 23. sušca 1869. ono slov. okoliških šol pa je bilo dolgo brez svojega društva, v prvi vrsti ker ni razumevalo njegove potrebe. Ako jih je kdaj žulil čevelj, so se sestali za ono priložnost ter povzeli skupen korak, nakar so se zopet razstali za več let. Tako so leta 1888. in leta 1894. sestavili in predložili skupno prošnjo za povišek svojih prejemkov. Izven gmotnega vprašanja jih je vezalo malo skupnega. Prevrata pa je prineslo, kakor rečeno, novo stoletje. Okoliškemu učiteljstvu ni zadostovalo več, da se je zbiralo z istomislečimi tovariši po za-

kotnih krčmah k redkemu razvedrilu in resnemu pomenku. Nastala je potreba lastnega ognjišča. In res, posebno po neumornem prizadevanju učitelja Antona Grmeka se 6. vel. travna 1906. ustanovi slovensko tržaško učiteljsko društvo, ki se ga je oklenila takoj pretežna večina okoliškega učiteljstva. Poleg stanovskih, moralnih in materijalnih vprašanj se je društvo takoj lotilo tudi vprašanja mladinske in ljudske naobrazbe. Pričelo je (l. 1909.) s prirejanjem roditeljskih sestankov ter v zvezi s tržaškim akad. ferialnim društvom «Balkanom» s prirejanjem javnih ljudskih predavanj. Okoliške šole pa je oskrbelo vse z lepimi mladinskimi knjižnicami.

Prvi predsednik društva je bil Stipe Ferluga, odločen, kristalnočist značaj. Vodil je društvo do leta 1914. Posebne važnosti pa je postalo to društvo v povojnem času. Iz njega je namreč izšla Zveza slov. učit. društev Julijske Benečije, katere zakoniti obstoj je bil potrjen od generalnega civilnega komisarja z odlokom od 30. vel. travna 1921. št. 055-b. Zveza je izdajala svoje glasilo: «Učit. list» ter mladinska lista «Novi rod» in «Naša nada» ter «Ročni zapisnik». Znan je bil njen pevski zbor, ki je z uspehom koncertiral celo v Benetkah. Zvezin predsednik je bil Anton Grmek od ustanovitve pa do dne, ko je bila Zveza in je bilo trž. učit. društvo ukinjeno po oblastveni naredbi (1. vel. srpana 1926.)

Izvenšolsko učiteljsko delo.

Za ta odstavek mi manjka predvsem statistično gradivo in sicer, ker ga nihče ni nabiral o svojem času. Težko je tedaj orisati in če tudi le v splošnih potezah vse ono podrobno delo slov. okoliškega učiteljstva izven šole za šolo, med ljudstvom za njegov kulturni in gospodarski napredek, ker se tako delo seveda večidel odteguje kontroli zgodopisca.

Ne moremo pa reči, da bi se bilo slov. okoliško učiteljstvo takoj podalo na delo med ljudstvo; bilo je s častnimi izjemami v začetku naših časov še pre-

več otrok prejšnje dobe. Nekoliko «mežnarstva» je imel še ta in oni na sebi. Ali ne da bi mislili, da le natolcujem ali sanjam. Nikakor, baš nasprotno ne trdim nikoli ničesar, za kar ne bi imel podlage. Evo vam dokaz!

Mag. okrožnica od 3. grudna 1870. omenja pritožbo nekega okoliškega učitelja, ki se je izrazil o dolžnostih učitelja-organista na način, da so mu nato nekateri tovariši poslali dopisnice z zasmehovalno vsebino. Seveda magistrat graja to netovariško postopanje, ki pa je v celoti značilno za one čase.

Kaj kmalu pa vidimo, kako se ta in oni okoliški učitelj otresa zastarelih načel ter se poda na lepo a tudi toli trnjevo pot prosvetnega dela med ljudstvom. Ne žanje sicer priznanja tam, od koder bi moralo priti, podpore še manj, ali apostoli se množe. Najprej je kmetijsko, gospodarsko vprašanje, ki se ga loti učiteljstvo. Ustanavljajo se z njegovim sodelovanjem gospodarska društva v okolici. Slede prosvetna, pevska, telovadna itd. povsod sodeluje učitelj. Posebno se razmahne to delo po ustanovitvi slov. tržaškega učit. društva Med drugimi je okol. učiteljstvo gojilo roditeljske sestanke kakor jih je predvidjal «Novi šolski in učni red» iz leta 1905. in ki so se vršili še dolgo po polomu. Mnogo se je potrudilo okol. slov. učiteljstvo tudi s peresom za vzgojo ljudstva in mladine. Glede tega glej odstavek o učnih knjigah. Menda ponavljam le znana imena, ako tu opozarjam na okoliške učitelje, ki so se ukvarjali s peresom, kakor so bili Anton Valentič, Stipe Ferluga, Karol Širok, Albert Širok, Janko Samec, Marica Gregoričeva in drugi, ali pa z glasbeno umetnostjo kakor Ivan Gerbec, Breda Ščekova, Margareta Bortolottijeva in drugi.

Ne moremo torej dejati, da bi bilo okoliško učiteljstvo zakopalo talente, ki jih je prejelo. Baš nasprotno.

Ljudstvo pa je vedelo to skromno sicer ali iskreno in dosledno delo tudi ceniti in je rožnika me-

seca 1909. izvolilo v tržaški mestni zastop in deželni zbor dva okoliška učitelja Josipa Pertota in Stipeta Ferlugo. Značilno je bilo, da je Stipe Ferluga prejel od vseh dvanajstih izvoljenih okoliških poslancev največje število glasov in da je bil leta 1913. vnovič izvoljen. Oba sta vršila svojo poslaniško dolžnost vzorno.

Vojna doba.

V vojni dobi nudijo naše okoliške šole isto sliko kakor so jo nudile šole tik za fronto sploh. Prav za prav naša okolica ni bila povsem za fronto, ker dobra njena polovica je bila **pred** fronto, namreč spodnja okolica. Po gorskem grebenu, ki obdaja Trst, so se namreč vlekli strelski jarki in žične ovire. Tako je bila okolica prerezana v dva dela in 11. rožnika 1915. je bil prepovedan prehod iz spodnje okolice v zgornjo brez posebne izkaznice ali pasa.

Trst je bil odrezan od ostalega sveta, blokiran od morske in suhe strani, izročen gladu in kužnim boleznim. 23. velikega travna 1915. je bil razpuščen mestni svet, so bili odpravljeni mestni statuti in je bil imenovan cesarski komisar Ivan Krekich-Strasoldo.

Bolj in bolj je pritiskala vojna. Čutila jo je okolica kaj kmalu do belih kosti. O pravi šoli v tem času je pač težko govoriti. Mnogo učiteljev je bilo vpoklicanih, nad drugimi je visela vedna grožnja vpoklica. Nekatere šole so kaj kmalu prišle tudi v vojni ples, bodisi da se jim je približevala fronta (n. pr. proseška), bodisi da so vanje nastanili bolnice (n. pr. v rojansko in opensko) ali da so bile v neposredni bližini raznih tvornic, n. pr. škedenjska.

Šole so se izpremenile po višjem ukazu v delavnice in nabiralnice za avstr. vojsko in marsikateriga avstr. židovskega podjetnika, ki je znal izrabiti položaj. Kaj so morali — hočeš nočeš — šolski otroci vsega nabirati, to se ne da niti več naštet: staro perilo, star papir, divji kostanj, gumijeve odpadke,

bombaževe odpadke, robce, razno listje, koprive, knjige, rjave hrošče, razne kovine, šiške, kosti, stare čevlje itd. Dalje so morali, vse vedno po nalogu višjih šol. oblasti izdelovati: blazine, povoje, papirnate podplati in nogavice, pletene čepice, zapestnice itd. Prodajati so morali razne predmete za sklad brezposelnih, za avstr. rdeči križ, za vdove in sirote padlih v vojni itd. Dalje so izstradane učitelje in učence posebno nadlegovali z vojnimi posojili. Poleg tega je bilo treba praznovati vsako večjo avstr. ali nemško «zmago» in poleg vseh godov v plodoviti habsburški hiši, še god prelepega Vilčka, cesarja «vseh Nemcev». Vse se res ne da našteti ali to, na kar sem opozoril, že zadostuje, da dobimo priličen pojrn o tedanjem šol. pouku.

Res je mnogo otrok sedaj prejemalo opoldne kosilce. Ali kakšno! Z lojem zabeljeno, skoro neužitno. Delili so med šol. deco tudi cokljice, da je bil vsaj ropot večji, ko so postajali kosi zelenega kruha manjši. Počitnice je šolska oblast enostavno odpravila. Učitelji so morali tudi v vročih poletnih mesecih zaposlevati šol. otroke; tako l. 1915. in l. 1916. Kako spočiti so pričeli eni in drugi novo šol. leto, o tem ni niti govora.

Zato pa se je uvedel v okoliške ljudske šole pouk še v — tretjem jeziku. Človek se kar čudi modrosti tedanjih vladnih šolnikov, ki so zahtevali, da se do kosti sestradan otrok sedaj poleg slovenščine in italijanščine uči še nemškega jezika in to počenši od drugega razreda. (Odlok od 16. grudna 1916.)

Edino, kar je vojna prinesla dobrega, je bil ne pretrgan dopoldnevni pouk, ki je obveljal — bolj vsled sile razmer — od 1. malega travna naprej in velja še danes.

Drugače pa je vojna olupila našo okoliško šolo do kože. Dne 31. vinotoka 1917. smo morali izročiti vojnemu uradu še šolske zvonce; leto kasneje je odklenkalo Avstriji.

Večerne šole.

S hvalevredno doslednostjo je mestna občina dolgo vrsto let otvarjala večerne šole za odrasle, bodisi tečaje za analfabete ali pa tečaje za splošno izobrazbo.

Leta 1907-08 se otvori prva taka večerna šola za odrasle s slovenskim učnim jezikom in sicer pri Sv. Ivanu. Prihodnje leto so se otvorile slične slov. večerne šole še drugod na ljud. šolah v okolici. Poučevali so ljudskošolski učitelji. V začetku so bile te šole dobro obiskovane, pozneje pa je navdušenje zanje med ljudstvom bolj in bolj pojemalo in z navdušenjem obisk. Tako jih je leta 1912. magistrat slednjič zatvoril.

LAVO ČERMELJ:

STROKOVNO ŠOLSTVO V TRSTU.

Trgovska šola.

Ideja in inicijativa za ustanovitev «Slovenske trgovske šole» v Trstu je izšla iz «Trgovskega izobraževalnega društva».

V devetdesetih letih¹⁾ se je med trgovskim naraščanjem v Trstu, ki se je v svojem skrajno pičlo odmerjenem prostem času zbiralo v kavarni «Tedesco» (pozneje «Unione», sedaj «Alabarda»), porodila želja po družabni in stanovski združitvi. Nastal je tako l. 1895. «Odsek trgovskih sotrudnikov», ki je pričel svoje delovanje s... plesom, kajti spričo splošnega nerazumevanja je bilo to najboljšo sredstvo, da privabijo v svoj krog čim več stanovskih tovarišev. In krožek je imel uspeh, ne samo na plesnem polju, temveč tudi drugod. Ureditev nedeljskega počitka in delovnega urnika za trgovske vajence in pomočnike ni najzadnja zasluga tega plesajočega krožka.

Štiri leta pozneje (l. 1899.) se je ta krožek pretvoril v «Zvezo trgovskih pomočnikov», ki je imela na svojem programu poleg zabave tudi izobraževalno delo. Ker ji je tržaška «Čitalnica» rade volje prepustila v uporabo svoje društvene prostore v ulici S. Francesco, je Zveza že v tistem letu priredila večerne tečaje za trgovske vajence, kjer so se učili knjigovodstva, računstva, dopisovanja in nekoliko blagoznanstva. Poučevala sta med drugimi dr. Matej Pretner in Josip Ulčakar. Obisk je znašal povprečno od 20 do 30 udeležencev.

¹⁾ Ta odstavek je v bistvu povzet po članku Vekoslava Plesničarja „Ob petindvajsetletnici obstoja Trgovskega izobraževalnega društva“ v jubilejni številki „Edinosti“ od 17. I. 1926.

Ker so pa tedanji glavni voditelji Zveze kmalu iz pomočnikov postali samostojni trgovci in se ne bi mogli več tako uspešno uveljavljati v društvu, so l. 1901. iz «Zveze trgovskih pomočnikov» ustvarili «Trgovsko izobraževalno društvo». Novo društvo ni samo prirejalo dalje večernih tečajev in raznih predavanj, temveč je začelo tudi izdajati posebno strokovno glasilo za trgovce «Trgovski list», ki je dosegel do 2000 naročnikov. Toda glavna želja novega društva je bila od vsega začetka ustanovitev trgovske šole in ta ideja se je tudi kaj kmalu udeležila.

V začetku l. 1908. je tedanji društveni predsednik Josip Ulčakar sklical sestanek veljavnih mož, kjer naj bi se postavil temelj za ustanovitev šole. Izvoljen je bil pripravljalni odbor, v katerem so bili poleg sklicatelja Josipa Ulčakarja Srečko Bartelj, Kornelij Gorjup, dr. Gustav Gregorin, dr. Ivan Merhar, dr. Matej Pretner in dr. Edvard Slavik.

Ker so se «Tržaška posojilnica in hranilnica», «Trgovsko-obrtna zadruga v Trstu» in Jadranska banka» izjavile pripravljene, da prevzamejo stroške za vzdrževanje šole, je pripravljalni odbor v tem smislu sestavil organizacijski statut²⁾, ki ga je «Trgovsko izobraževalno društvo» obenem z učnim načrtom 17. januarja 1910. predložilo pristojni oblasti. Po posredovanju tedanjega državnega poslanca dr. Otokarja Rybáča je naučno ministrstvo z odlokom od 13. avgusta 1910., števil. 24.815, dovolilo ustanovitev šole. O tem je bilo «Trgovsko izobraževalno društvo» obveščeno sredi septembra in 24. istega meseca

²⁾ Organizacijski statut je bil objavljen v I. letnem poročilu Slov. trg. šole v Trstu, l. 1911., učni načrt pa v II. in III. letnem poročilu tega zavoda.

Sicer se nanašajo statistični podatki glede Trgovske šole le na letna poročila, ki jih je izdala šola od l. 1911. do l. 1918., in na osebne spomine pisca, kajti vsi drugi dokumenti, kakor katalogi in zapisniki so zgoreli v Narodnem domu, kamor so bili prenešeni po prodaji šolskega poslopja v ulici C. Belfisti 21. Enaka usoda je pozneje doletela spominsko knjigo, katero je pričel pisati prof. Vasilij Mirk.

se je konstituiral šolski kuratorij za dobo 1910-1913, in sicer tako-le:

dr. Gustav Gregorin, zastopnik Jadranske banke, predsednik;

Ivan Millonig, zastopnik Trgovskega izobraževalnega društva, podpredsednik;

dr. Ivan Merhar, zastopnik Trgovske-obrtne zadruge v Trstu, tajnik;

Josip Ulčakar, zastopnik Trgovskega izobraževalnega društva in šolski ravnatelj, blagajnik;

dr. Otokar Rybář, zastopnik Tržaške posojilnice in hranilnice, odbornik.

Za naslednje troletje 1913-1916 je ostal šolski kuratorij skoro docela neizpremenjen, le na mesto Ivana Milloniga je vstopil kot zastopnik Trgovskega izobraževalnega društva Josip Prelog.

Večje spremembe izkazuje kuratorij za dobo 1917-1919. Bivši predsednik dr. Gustav Gregorin se je nahajal tedaj v inozemstvu in je bil radi svojega delovanja proglašen za «veleizdajalca». Prof. dr. Ivan Merhar pa je 4. februarja 1915. našel smrt na bojnem polju. Radi tega se je kuratorij tako-le prekonstituiral:

Ivan Mankoč, zastopnik Trgovskega izobraževalnega društva, predsednik;

Gracijan Stepančič, zastopnik Jadranske banke, podpredsednik;

dr. Otokar Rybář, zastopnik Tržaške posojilnice in hranilnice, tajnik;

Josip Ulčakar, zastopnik Trgovske-obrtne zadruge v Trstu, blagajnik;

Josip Prelog, zastopnik Trgovskega izobraževalnega društva, odbornik.

Učni načrt Trgovske šole se je ujemal v bistvu z normalnim učnim načrtom za dvorazredne trgovske šole. Obsegal je v I. letniku sledeče predmete: slovenščino (4 tedenske ure), trgovsko računstvo (v I. polletju 5, v II. polletju 3), trgovinstvo in meništvo (v I. poll. 4, v II. 2) dopisovanje in kontorna dela (v I. poll. 2, v II. 4), knjigovodstvo (v I. poll. 2, v II. 4),

zemljepis (3), blagoznanstvo (3), stenografijo (2), lepopisje (2), italijanski jezik (5) in nemški jezik (4), skupno torej 37 tedenskih ur; v II. letniku: slovenski jezik (3), trgovsko računstvo (4), trgovinstvo in meništvu (3), dopisovanje in kontorna dela (v I. poll. 3), knjigovodstvo (v I. poll. 4), vzorni kontor (v II. poll. 7), blagoznanstvo (3), državožnanstvo (1), stenografijo (2), lepopisje (1), italijanski jezik (4) in nemški jezik (4), skupno 36 obveznih tedenskih ur. Razen tega se je poučevalo v II. letniku kot neobvežen predmet strojepisje, za oba letnika pa sta bili na programu tudi telovadba in petje.

Za dekliški oddelek, ki se je otvoril s šolskim letom 1916/17, je bilo število tedenskih ur nekoliko skrčeno, tako pri slovenskem jeziku v I. letniku za 2 uri, pri trgovinstvu in meništvu v obeh letnikih za 1 uro, pri zemljepisu takisto v obeh letnikih za 1 uro. Državožnanstvo ni bilo v učnem načrtu, blagoznanstvo je bilo prvo leto neobvežen predmet, z drugim letom pa je postalo obvezno tudi za dekliški oddelek. Število obveznih ur je znašalo torej v obeh dekliških razredih v prvem letu 28, pozneje 31.

Pri slovenščini se je v obeh letnikih poučevala po eno uro na teden srbsko-hrvaščina, pri lepopisju v I. letniku se je vadila tudi cirilica.

Da se učenci bolje izurijo v italijanskem in nemškem jeziku, se je po en predmet poučeval v teh jezikih, tako v prvem šolskem letu (1910-11) blagoznanstvo v italijanščini in zemljepis v nemščini, v naslednjih letih pa obratno.

Šoli je bil od vsega začetka priključen pripravljalni tečaj za učence, ki so želeli vstopiti na trgovsko šolo, a niso imeli potrebne predizobrazbe. Na tem tečaju se je poučevalo: verstvo (2), slovenski jezik (5), računstvo (5), geometrijsko oblikoslovje (2), zemljepis (3), prirodopis (4), fizika (4), lepopisje (2), italijanski jezik (3), nemški jezik (3), skupno 33 tedenske ure.

Šolska pravila so predvidevala poleg dvorazredne trgovske šole še trgovsko nadaljevalno šolo in po-

sejne trgovske tečaje. Trgovska nadaljevalna šola se je pozneje tudi otvorila, toda o njej v posebnem poglavju.

Avgusta meseca 1910. je ministrstvo dovolilo ustanovitev šole in v začetku oktobra istega leta se je otvorilo prvo šolsko leto. Otvorila sta se I. in pripravljalni letnik. Vpisanih je bilo v I. letnik 7, v pripravljalni 29, v skupno 36 učencev. Ob zaključku jih je bilo v I. letniku 5, v pripravljalnem 25, skupno 30. Od teh so izdelali I. letnik 4, pripravljalni pa 15.

Z naslednjim šolskim letom (1911-12) se je otvoril tudi drugi letnik in šola je dobila za to leto že pravico javnosti (min. odl. od 9. VII. 1912., št. 24.200). S tem je šola glede veljavnosti izpitov postala enakovredna javnim šolam. Spričo resnosti, ki jo je kazala šola, ji je v naslednjem letu ministrstvo podelilo pravico javnosti za tri nadaljna leta (1912-13, 1913-14 in 1914-15, min. odl. od 2. III. 1913., števil. 6043). Za naslednje šolsko leto ni radi splošne zmedenosti v vojni dobi prišlo izrecno potrdilo o pravici javnosti, zato pa je šola v šolskem letu 1916-17 šla za en korak višje. Tedaj ji je bila namreč prvič nakazana državna podpora v iznosu 5000 kron, s čimur ni bila šola samo priznana pravica javnosti, temveč je bila šola celo pomaknjena med od vlade podpirane šole. V šolskem letu 1917-18 se je podpora zvišala na 7000 kron.

S šolskim letom 1911-12 so se torej prvič otvorili vsi razredi. Vpisalo se je tedaj v pripravljalni letnik 39, v I. letnik 26 in v II. 6 učencev, skupno torej 71. Ostalo jih je do konca šolskega leta $30 + 24 + 4 = 58$. Izdelalo jih je $16 + 16 + 4 = 36$.

V naslednjem šolskem letu je število učencev zopet poskočilo. V pripravljalni letnik se je vpisalo 35, v I. letnik 31 učenec in prvič 7 deklic, toda v smislu tedanjega šolskega ustroja le kot hospitantke, v II. letnik 16 učencev. Ker sta se v pripravljalni letnik vpisala še 2 privatista, je znašalo celotno število vpisanih učencev in učenk 89. Do konca leta je ostalo v pripravljalnem letniku 27 rednih učencev in 2 privatista, v I. letniku 30 rednih učencev in 5 hospitantk, v II.

letniku 15 učencev, vkupno 79. Izdelalo je priprav. letnik 17, I. letnik $19 + 5 = 24$, II. letnik 13; vkupno 54.

Šolsko leto 1913-14 ni prineslo nobenih bistvenih sprememb. Vpisalo se je v priprav. letnik 35 učencev, v I. letnik 33 učenci in 10 hospitantk, v II. letnik 17 učencev in 3 hospitantke; vkupno 98. Ob koncu leta sta bila v priprav. letniku 32 učenca, v I. letniku $31 + 8 = 39$, v I. letniku $16 + 3 = 19$; vkupno 90. Izdelalo je ob zaključku šolskega leta priprav. letnik 19, I. letnik $17 + 8$, II. letnik $12 + 3$; vkupno 65. Koliko jih je izdelalo od onih 16 učencev (6 v priprav., 6 v I. in 4 v II. letniku), ki so bili pripuščeni k ponavljalnim izpitom v jeseni, iz letnih poročil žal ni razvidno, drugi viri pa so, kakor že omenjeno, vsi uničeni.

Naslednje šolsko leto (1914-15) nosi vse znake vojne. Število učencev je padlo: v priprav. letnik so se vpisali 23 učenci, v I. letnik 34 učenci in 3 hospitantke, v II. letnik 18 učencev in 2 hospitantki. To število je ostalo neizpremenjeno do konca šolskega leta, le število učencev v I. letniku se je skrčilo na 31, tako da je znašalo celotno število učencev ob zaključku 77. Toda bolj žalostna je statistika o redovanju. Ker je mnogo učencev stanovalo zunaj mesta in ni moglo radi vojaških odredob prihajati v šolo, so bili vsi 23 učenci priprav. letnika, 14 učencev I. in vse 3 hospitantke I. letnika neredovani. K naknadnemu izpitu v jeseni se je odzvalo 10 učencev priprav. letnika, 8 učencev in 3 hospitantke I. letnika. Vkupno je izdelalo ob koncu šolskega leta in pri naknadnem izpitu pripravljalni letnik 9 učencev, I. letnik 21 učenec in 3 hospitantke, II. letnik 18 učencev in 2 hospitantki; vkupno 53. Od učencev II. letnika je moralo med šolskim letom k vojakom 8, od I. letnika pa 5 učencev.

Glede števila učencev ni bilo veliko srečnejše šolsko leto 1915-16. Vpisali so se namreč tedaj v priprav. letnik 24 učenci, v I. letnik 20 učencev in 6 hospitantk, v II. letnik 14 učencev in 3 hospitantke; vkupno 76. Ostal je do konca šolskega leta v priprav. letniku 21 učenec, v I. letniku $22 + 4 = 26$, v II. let-

niku $14 + 3 = 17$; vkupno 64 učenci in učenke. Med letom so morali k vojakom 3 učenci II., 3 učenci I. in 1 učenec priprav. letnika. Pripr. letnik je izdelalo 17 učencev, I. letnik $20 + 3 = 23$, II. letnik $14 + 3 = 17$; vkupno 57.

S šolskim letom 1916-17 pa je zadobila šola zopet nov razmah, otvoril se je namreč prvič prvi letnik dekliškega oddelka. Število vpisanih učencev in učenk je znašalo v tem letu 107, in sicer v priprav. letniku 28, v I. deškem 29, v I. dekliškem 27 in v II. 16 učencev, 4 hospitantke in 4 privatiste (vojake). Ob koncu šolskega leta jih je bilo v priprav. letniku 23, v I. deškem 28, v I. dekliškem 23, v II. $13 + 4 + 3 = 20$; vkupno torej 94. Izdelalo je priprav. letnik 13 učencev, I. deški letnik 18, I. dekliški 16, II. letnik $11 + 4 + 0 = 15$; vkupno 72. Poleg že omenjenih 3 privatistov sta bila še en učenec I. in 1 učenec II. letnika pri vojakih.

Novi razmah se je v naslednjem in obenem zadnjem šolskem letu še širil. Tudi dekliški oddelk je postal popolen, tako da je imela šola že pet razredov. V priprav. letnik se je vpisalo 29 učencev, v I. deški 33, v II. deški 16 rednih učencev + 5 privatistov = 21, v I. dekliški 21 učenka, v II. pa 19; vkupno 123. Ob koncu leta jih je bilo po istem redu 25, 28, $14 + 5 = 19$, 18 in 19; vkupno 109. Razred je izdelalo zopet v istem redu in sicer ob zaključku šolskega leta 20, 13, 14, 15 in 17; vkupno 79. Razen tega so bili pripuščeni k izpitu v jeseni: 1 učenec priprav., 5 I. deškega in 1 učenka I. dekliškega letnika, toda o uspehu teh izpitov manjkajo podatki.

S šolskim letom 1918-19 je število učencev poskočilo nad 150 in otvoriti se je morala še ena mešana vzporednica I. letnika. Toda komaj je bil pričel reden pouk, se je moral tudi ustaviti radi tedaj razsajajoče bolezni. Medtem je nastal preobrat in šola se ni smela več otvoriti. Zaman so bile vse tozadevne prošnje. Šola je ostala zaprta in za vse te učence, ki so tako ostali brez pouka in katerim so se pridružile še slovenske učenke, ki so prej pohajale nemško tr-

govsko šolo, se je skušalo dobiti način, da so vsaj lahko dokončali pričete študije.

Trgovska šola je imela najprej svoje prostore v poslopju slovenske ljudske šole v ulici Acquedotto števil. 20, s šolskim letom 1913-14 pa se je preselila v nove prostore v hiši Trgovske-obrtne zadruge v ulici Stadion (sedaj C. Battisti) števil. 21. Nekaj let po vojni je prešlo to lepo poslopje, kjer je imel tudi Sokol svojo telovadnico, v last Delavskih zadrug in v zadnjem času ima v njem svoj sedež poveljstvo faš. milice.

Ravnatelj trgovske šole je bil od začetka do konca Josip Ulčakar, ki je tudi skozi vsa leta poučeval na šoli trgovske predmete. Na šoli sta bila od otvoritve dalje nastavljena strokovni učitelj Fran Marinček, sedaj ravnatelj trgovske šole v Celju, in prof. Vasilij Mirk, sedaj na Trg. akademiji v Mariboru. Zadnji pa se je žal le malo časa mogel uveljaviti kot učitelj, kajti od leta 1914. dalje je bil v vojaški službi. S šolskim letom 1914-15 je bil imenovan za namestnega učitelja na zavodu dr. Lavo Čermelj, ki je ostal na šoli tudi tedaj, ko je bil v jeseni 1917. imenovan za namestnega učitelja na goriški slovenski gimnaziji (tedaj v Trstu), odnosno pomladi 1918. za pravega profesorja na državni Obrtni šoli v Trstu. Kot namestni učitelj je bil nastavljen na šoli v šolskem letu 1915-16 dr. Gregor Čremošnik, ki je že dve leti prej poučeval na šoli kot pomožni učitelj. Ko pa je sredi leta 1916-17 bil imenovan za tajnika na Deželnem muzeju v Sarajevem, je stopil na njegovo mesto Josip Vuga, sedaj profesor na trgovski akademiji v Budjericah na Češkem.

Kot pomožni učitelji so poučevali na zavodu: od učiteljev na tržaških srednjih šolah: dr. Andrej Budal (v šolskem letu 1917-18), Matko Dolenc (1911-12), dr. Joža Lovrenčič (1916-17 in 17-18) ter dr. Ivan Merhar (v prvih štirih šolskih letih); od učiteljev na javnih in zasebnih ljudskih in meščanskih šolah: Teodor Betriani (od 1911. do 1914.), Andrej Čok (prva štiri leta), Benjamin De Prato (1914-15), Vinko Engelman (1912-13 in od leta 1915. do 1917.), Josip Maule

(1912-13 in od l. 1914. dalje do konca), Ivan Tavčar (1917-18) in Marija Zigonova (1917-18). Verstvo je učil skozi vsa leta katehet Matija Škabar. Stenografijo je poučeval prvi dve leti profesor Josip Marn, tretje leto vodja dopisnega urada v Trstu Robert Pohar, v naslednjih letih njegov naslednik na tem mestu Josip Prunk. Pravne vede je učil od začetka do l. 1913. dr. Anton Vekoslav Delak, za njim dve leti dr. Leopold Boštjančič in končno dr. Juro Jan. Trgovske vede sta poleg ravnatelja poučevala Janko Malenšek v zadnjih treh šolskih letih ter Fran Rus v zadnjem letu.

Ker so vse prošnje za zopetno otvoritev Trgovske šole ostale brezuspešne, je Trgovsko izobraževalno društvo v smislu svojih pravil otvorilo vsaj za otroke svojih članov nekak trgovski tečaj in je ta svoj sklep sporočilo prefekturi. V tečaj, ki je bil prvotno zasnovan kot enoleten in ki se je otvoril s šolskim letom 1922-23, se je vpisalo 16 dečkov in 21 deklica, vkupno 37. Od teh je ostalo do konca tečaja 16 dečkov in 18 deklic, vkupno 34. Troški za tečaj so se krili skoro po vsem s prispevki učencev samih.

Ker je bil uspeh tečaja zadovoljiv in se je oglasilo zopet veliko učencev, se je v naslednjem šolskem letu otvoril nov tečaj, v katerega se je vpisalo 29 učencev in učenk. Ker so nekateri absolventje prejšnjega letnika izrazili željo po dopolnjevanju svoje izobrazbe, se je zanje otvoril II. letnik, h kateremu se je priglasilo 12 učencev. Ob koncu leta je bilo v I. letniku 16 dečkov in 9 deklic, v II. pa 6 dečkov in 5 deklic, vkupno torej 36 učencev.

Ob začetku šolskega leta 1924-25 je Trgovsko izobraževalno društvo vložilo prošnjo za otvoritev zasebne trgovske šole, ki je po daljših peripetijah končno srečno dospela na pristojno mesto. Toda prošnja je bila po ustnem sporočilu odbita, češ da je že zadostno preskrbljeno za trgovski pouk. Radi tega je Trgovsko izobraževalno društvo nadaljevalo s svojim skromnim trgovskim tečajem.

V šolskem letu 1924-25 se je vpisalo v I. letnik 30 učencev in v II. 21, do konca leta jih je ostalo v I. 28 (14 dečkov in 14 deklic), v II. 20 (12 dečkov in 8 deklic), vkupno 48.

V naslednjih letih je bilo število učencev približno isto, le razmerje med dečki in deklicami je rastlo v korist zadnjih.

Leto 1925-26 izkazuje namreč 58 vpisanih učencev, in sicer v I. letniku 35, v II. 23, ob zaključku pa v I. letniku 30 (14 dečkov in 16 deklic), v II. 20 (8 dečkov in 12 deklic); vkupno 50 učencev.

V šolskem letu 1926-27 je bilo sprejetih v I. letnik 28 učencev in enako število tudi v II., vkupno torej 56 učencev. Ob koncu šolskega leta sta bila še 52 učenca, in sicer v vsakem letniku po 26, od katerih je bilo zopet po naključju v obeh letnikih po 12 dečkov in 14 deklic.

Tudi šolsko leto 1927-28 je v redu pričelo. Vpisali so se v I. letnik 23 učenci, v II. 21; vkupno torej 44. Toda sredi šolskega leta je bilo razpuščeno Trgovsko izobraževalno društvo in radi tega je moral prenehati tudi tečaj.

Trgovska in obrtna nadaljevalna šola.

Po inicijativi «Zasebne trgovske šole» se je l. 1912. ustanovila «Obča obrtna nadaljevalna šola» ali, kakor se je pozneje z ozirom na izpremenjeni ustroj imenovala, «Trgovska in obrtna nadaljevalna šola». Šola je bila namenjena slovenskim trgovskim in obrtniškim vajencem, kateri niso pohajali italijanske obrtne šole.

Prva seja pripravljalnega odbora se je vršila 1. julija 1912. pod predsedstvom ravnatelja trgovske šole Josipa Ulčakarja. V pripravljalnem odboru so bili poleg njega: učitelja Teodor Betriani in Fran Marinček, sladčičar Vincenc Škerk, peki Marko Mikuš, Josip Mrevlje, Anton Pahor, Svetko H. Škerlj, Karel Trošt, Štefan Vatovec in Anton Zavadlav ter trgovec Gregor Zidar.

Pravila in učni načrt so bila odobrena z odlokom tržaškega namestništva od 25. oktobra 1912., št. G. III. 1134/7-8. S tem je postala šola, ki je bila osnovana kot trirazredna, obvezna za vse one vajence, ki niso pohajali italijanske obrtne šole ali ki niso drugod uspešno dovršili obrtno-nadaljevalnega pouka.

Šolo so vzdrževali:

Kuratorij zasebne slovenske trgovske šole v Trstu, ki je dal brezplačno na razpolago šolske prostore, kurjavo in razsvetljavo,

Tržaška posojilnica in hranilnica,

Trgovsko-obrtna zadruga v Trstu,

Jadranska banka v Trstu, ki so vse prispevale letno večje zneske, ter

obrtniki, v prvi vrsti »Pekovski mojstri« s prostovoljnimi prispevki.

Vlada je po ministrstvu za javna dela v smislu zakona prispevala za kritje ene tretjine vseh izdatkov.

Odbor, kateremu je bila poverjena uprava šole, so tvorili:

Josip Ulčakar, ravnatelj Zasebne trgovske šole, kot zastopnik iste v smislu pravil predsednik.

dr. Otokar Rybář kot zastopnik Tržaške hranilnice in posojilnice, I. podpredsednik,

dr. Gustav Gregorin kot zastopnik Jadranske banke, II. podpredsednik,

Vinko Škerk kot zastopnik državne naučne uprave,

Justin Arhar kot zastopnik Trgovsko-obrtna zadruga v Trstu,

Anton Pahor kot zastopnik obrtnikov in trgovcev ter

Teodor Betriani kot vodja šole.

Prvo šolsko leto se je pričelo s 6. novembrom 1912. Otvorila sta se dva prva razreda: eden za pekovske vajence, drugi za ostale obrtniške vajence. Ob otvoritvi se je vpisalo 29 učencev (23 in 6). Ob koncu šolskega leta pa jih je bilo redovanih 60 (32 in 28). Obisk je znašal povprečno 71.3%. Izvrsten

uspeh je izkazalo 10 učencev, pohvalen 15, dovoljen 10, zadosten 12 in nezadosten 10, neredovani so bili 3.

V prvem oddelku so bili, kakor rečeno, vsi učenci (32) peki. V drugem pa so bile zastopane stavbene obrti po 12 vajencih, mehanično-tehniške po 12 in oblačilne po 4 vajencih.

Z drugim šolskim letom (1913-14) sta se predvsem otvorila kot nadaljevanje prvega šolskega leta dva druga razreda. Število prvih razredov pa se je povečalo na tri. Razen tega je šola zadostila drugi svoji svrhi, da nudi namreč tudi trgovskim vajencem priliko za nadaljno izobrazbo, in je otvorila I. in II. trgovski razred, tako da je obsegala kar 7 razredov. Ker niso prostori Trgovske šole zadostovali, je priskočila na pomoč Dekliška ljudska šola Ciril-Metodove družbe v ulici Acquedotto.

Dočim sta v prvem šolskem letu opravila skoro ves pouk sama voditelj T. Betriani in strokovni učitelj F. Marinček, izkazuje drugo šolsko leto obsežno število učiteljev: poleg voditelja Betrianija, ki je med letom radi bolezni prepustil vodstvo F. Marinčku, se navajajo E. Adamič. St. Detela, I. Dimnik, Sl. Dimnik, V. Engelman, J. Garvas, K. Mahkota, V. Mirk, A. Šeme in I. Vrščaj.

Ob zaključku šolskega leta je bilo 189 učencev, in sicer v prvih treh obrtniških razredih $25 + 41 + 28 = 94$, v obeh drugih obrtniških $22 + 14 = 36$, v I. trgovskem 37 in v II. trgovskem 22. Obisk je znašal povprečno 72.3%.

Izvrsten uspeh sta dosegla 32 učenca, pohvalen 57, dovoljen 62, zadosten 16, nezadosten 1, neredovan je bil 21 učenec.

Po en prvi in drugi razred obrtniškega oddelka sta bila rezervirana za peke ($25 + 22 = 47$). V I. b in II. b razredu so bili vajenci stavbene obrti ($10 + 6 = 16$), mehanično-tehniške obrti ($23 + 1 = 24$), mizarji ($8 + 0 = 8$) in 1 čevljar ($0 + 1 = 1$), dočim so bili v I. c razredu predvsem vajenci oblačilne obrti (18 čevljarjev, 4 krojači in le 7 vajencev drugih obrti).

V trgovskih razredih pa so bili vsi učenci skoro izključno vajenci jestviničarji, od vseh 59 (37 + 22) 53 (33 + 20), ostalih šest je bilo zaposlenih pri drugih trgovinah.

Učni načrt v teh dveh letnikih je bil sledeči: na obrtniškem oddelku, v prvem razredu: geometrija (1 tedenska ura), geometrijsko, projekcijsko in prostoročno risanje (3), poslovni sestavki in obči obrtni predpisi (2), obrtno računstvo in obrtno knjigovodstvo (2); v drugem razredu strokovno risanje (4), poslovni sestavki in obči obrtni predpisi (1), obrtno računstvo in knjigovodstvo (3); na trgovskem oddelku, v prvem razredu: slovenščina (2), računstvo (2), zemljepis in ustavoznanstvo (1), italijanščina (1); v drugem razredu: računstvo (v I. polletju 2), trgovinstvo in meništvo (v II. polletju 2), dopisovanje (1), zemljepis in ustavoznanstvo (1), italijanščina (1); razen tega se je v obeh razredih poučevala kot neobvezen predmet nemščina (1).

V prvih dveh vojnih letih, 1914-15 in 1915-16, je ostala šola zaprta, kajti spričo velikih vojnih izdatkov ni imela vlada denarja za šolstvo. Z odlokom namreč od 4. avgusta 1914., številka 4681 XXI b je namestništvo javilo sklep ministrstva za javna dela, da so do nadaljnjega ukinjene vse podpore za nadaljevalne šole in da se mora radi tega ustaviti pouk.

Ker pa je vojna vendarle malo delj trajala, kakor je mislila dunajska vlada, je omenjeno ministrstvo s šolskim letom 1916-17 zopet dovolilo otvoritev šol in nakazalo tudi podporo, kajti nevarnost, da bi se ves obrtniški in trgovski naraščaj docela izprijal, je bila ravno v vojnih letih hudo velika.

To šolsko leto nosi v vsakem oziru pečat vojnih razmer. Predvsem je nastala velika sprememba v šolskem odboru. Na mesto umrlega Justina Arharja je vstopil kot zastopnik Trgovske-obrtne zadruga Vinko Engelman; ker se je zastopnik Jadranske banke dr. Gustav Gregorin nahajal kot «veleizdajalec» v inozemstvu, je njegovo mesto prevzel Gracijan

Stepančič; med letom končno se je odbor povečal za enega nadaljnega člana v osebi dra. Mateja Pretnerja kot zastopnika nove šolske vzdrževaljice, «Ljubljanske Kreditne banke, podružnice v Trstu».

Še večje spremembe izkazuje učno osebje. Šolo je vodil voditeljev namestnik Fran Marinček, poučevali pa so v tem letu: dr. L. Čermelj, St. Detela, Sl. Dimnik, K. Mahkota, J. Prunk, A. Šeme, I. Tavčar, I. Vrščaj in A. Waschte.

Značilna je bila tudi sestava učencev. Na obrtniškem oddelku se je otvoril samo en edini razred, katerega je pohajalo 39 učencev, od katerih pa je ob koncu leta bila redovana le ena tretjina. Bolj ugodni so podatki za trgovski oddelek, ki je imel dva prva razreda z 24, odnosno 20 učenci in en drugi razred z 20 učenci. Toda to je le prevara, kajti s tem šolskim letom so bila pripuščena dekleta, in ravno te so tvorile en I. razred (20 učenk) in II. razred (20).

Učni načrt se je v toliko izpremenil, da se je odkazala nemščini kot neobveznemu predmetu na trgovskem oddelku še ena tedenska ura, in da se je v II. trgovskem razredu poučevala tudi stenografija (2).

Obisk je znašal povprečno v obrtniškem razredu 38.5%, v deškem I. trg. razredu 47%, v dekliškem I. trg. 67.2% in v II. dekliškem 80.5%. Temu primeren je bil tudi uspeh. Od 39 učencev obrtniškega razreda je bilo redovanih samo 13. Od teh je izkazalo izvrsten uspeh 6, pohvalen 6 in dovoljen 1. V deškem trgovskem razredu jih je bilo od 24 redovanih 17, in sicer 1 z izvrstnim, 6 s pohvalnim, 8 s dovoljnim in 2 z zadostnim uspehom. V obeh dekliških trgovskih razredih je bilo od 40 učenk redovanih 35, izvrsten uspeh je dosegla 1 sama, pohvalen 12, dovoljen 18 in zadosten 4.

Značilno za vojno dobo je bil tudi poklic učencev. Med njimi ni bilo namreč niti enega pekoveškega vajenca. Še najbolj številno so bili zastopani zidarji (19), ki pa so bili tudi najbolj nemarni v šolskem obisku.

S šolskim letom 1917-18 se je šola zopet razmahnila. Obsegala je I. in II. obrtniški razred s 50, odnosno 9 učenci, I. a trgovski razred s 15 učenci, I. b z 28 učenkami, II. trgovski razred z 25 učenci in učenkami ter III. trgovski razred z 11 učenkami, skupno torej 6 razredov s 123 učenci.

Iz učiteljskega zbora je izstopil dr. L. Čermelj, vstopili pa so M. Dolenčeva, Fr. Fonda, Sl. Martelanc in Fr. Rus.

Obisk je znašal v tem šolskem letu: v I. obrtniškem razredu 53,0%, v II. obrtn. 45,5%, v I.a trg. 43,5%, v I. b trg. 71,3%, v II. trg. 72% in v III. trg. 84%.

Učni načrt za III. razred, ki se je takrat prvič otvoril, je obsegal sledeče predmete: računstvo (2 uri), knjigovodstvo (2), trgovinstvo in meništvo (2), zemljepis in ustavoznanstvo (1), italijanščino (1), in kot neobvezna predmeta nemščino (1) in stenografijo (2).

Od vseh učencev jih je izkazalo ob zaključku izvrsten uspeh 12, pohvalen 20, dovoljen 50, zadosten 16, neredovanih je bilo 40, od teh 24 v I. obrtniškem razredu, po večini zidarji, in 11 v II. trgovskem razredu.

Za šolsko leto 1918-19 se je vršilo vpisovanje. Radi razsajajoče bolezni se je otvoritev prenesla. Ko je bolezen prešla, je nastal preobrat in vse prošnje na oblast, da bi se šola smela zopet otvoriti, so ostale brez uspeha.

Z ukinitvijo te šole pa je zaspala tudi ideja, s katero sta se šolski odbor in šolsko vodstvo resno bavila, namreč ideja ustanovitve posebnega vajeniškega doma.

Ker so pomanjkanje nadaljevalne šole najhuje občutili trgovski vajenci, ki se kakor znano rekrutirajo v prvi vrsti iz dečkov tržaške okolice in bližnjega Krasa, je Trgovsko izobraževalno društvo zainteresiralo neko zasebno šolo v Trstu, da je s šolskim letom 1925-26 otvorila tečaj za trgovske vajence, in je samo po svojih močeh prispevalo k vzdrževanju tečaja, v kolikor niso mogli tega učenci sami

s plačevanjem šolnine. Ponovilo se je v nekoliko predrugačeni obliki isto, kar se je zgodilo trideset let prej, ko se je ustanovil prvi večerni tečaj za trgovske vajence.

Tečaj je imel naravnost nepričakovan uspeh. Kljub temu namreč, da se je pouk vršil štirikrat na teden v poznih večernih urah, od 20.30 do 22.30, in da je marsikateri učenec po trudapolnem delu od ranega jutra do poznega večera prihajal na tečaj, ne da bi utegnil večerjati, kljub temu, da tečaj ni bil obvezen kakor svoječasna nadaljevalna šola in da so morali učenci sami po večjem delu kriti troške za tečaj, je bil odziv s strani trgovskih vajencev naravnost sijajen.

Tečaj se je otvoril 1. februarja 1926., toda že s 1. aprilom se je moral razdeliti v dva oddelka, kajti število vpisanih učencev je znašalo tedaj že 49. Od teh jih je sicer do konca tečaja izostalo 11, kar pa je spričo navedenih težkoč in tudi v primeri z javnimi in obveznimi večernimi tečaji sila nizko število. Od tako ostalih učencev jih je dovršilo tečaj z uspehom 35.

Poučevali so se na tečaju sledeči predmeti: italijanski jezik (2 uri na teden), računstvo (2), trgovsko spisje (4).

V naslednjem šolskem letu, ki se je pričelo s 1. oktobrom, se je otvoril predvsem drugi letnik, v katerega sta se vpisala od učencev, ki so dovršili prvi letnik, 31 in 1 novi; skupno torej 32. Od teh je bilo ob zaključku tečaja redovanih 20. (Od ostalih so morali med letom 3 v vojaško službo). Učni načrt drugega letnika je obsegal te predmete: italijanski jezik (2), knjigovodstvo, združeno s trgovskim kontornim delom (4), blagoznanstvo (2).

Ker se je priglasilo 25 novih učencev, se je s 1. decembrom otvoril zopet tudi I. letnik. Od teh učencev pa je redno in z uspehom pohajalo tečaj do zaključka le 14. Izkazalo se je pač tudi tu splošno znano dejstvo, da kažejo dečki, ki so komaj zapustili šolske klopi, najmanj smisla za nadaljno izobrazbo.

Razveseljiva pa je bila zahteva, ki je izšla iz vrst učencev samih, da se namreč poveča število tedenskih ur. S 1. marcem se je namreč za učence obeh letnikov skupaj pričelo poučevanje nemščine v 2 tedenskih urah.

Tečaj je bil zamišljen kot dvoleten in kot tak tudi zasnovan. Toda učenci, ki so dovršili drugi letnik, so se čutili tako vezani na tečaj in so tako živo želeli že dalje dopolniti pridobljeno znanje, da niso mirovali, dokler se ni otvoril s šolskim letom 1927-28 še tretji in zaključni letnik. V učnem načrtu za ta letnik so bili: italijanski jezik (2), popolen praktični slučaj trgovskega knjigovodstva (4) in trgovinstvo (2).

V tem šolskem letu se je vpisalo v III. letnik 20 učencev, v II. pa 19. 1. novembra se je moral otvoriti v tretjič I. letnik, kajti na novo so se prijavili kar 34 učenci. Od tega števila novih učencev pa je vztrajalo do konca le malo, namreč 11. Tudi drugi letnik je dovršilo 11 učencev (3 so morali med šolskim letom k vojakom). Najlepši uspeh je imel III. letnik, ki se je zaključil že s koncem marca, ker je morala večina učencev v vojaško službo. Od 20 učencev je dovršilo tečaj z uspehom 13.

To leto pa je bilo drugače za udeležence tečaja kritično. Sredi šolskega leta je bilo namreč po dvajsetšestletnem obstanku in uspešnem delovanju razpuščeno Trgovsko izobraževalno društvo in učenci so morali od tedaj sami skrbeti za svojo izobrazbo.

Obrtna šola.

Ranjka Avstrija nam je še tik pred svojo smrtjo hotela pokazati svojo nam toliko očitano «naklonjenost» in nam je v šolskem letu 1917-18 podarila šolo, ki je najlepše pričala o njenih najbolj čistih namenih, kajti podarjena nam šola je bila že po svojem ustroju in načrtu mrtvo rojeno dete. Res je, da bi naše politično vodstvo lahko bilo doseglo, da bi se otrok vsaj živ rodil, ako bi se bilo dalo nekoliko poučiti o vrstah in namenih raznih obrtnih šol in ne bi

slepo verjelo prekanjenemu ministrskemu tajniku z Dunaja. Toda po usodi ostalih naših šol sklepájoč, ne vem, ali je bilo to najhujše, kajti ako bi otrok živ zagledal luč sveta, bi bila naša žalost še večja, ker bi že v prvem letu svojega življenja zopet zatísnil oči.

Sredi šolskega leta 1917-18 je namreč tedanje ministrstvo za javna dela, kateremu je bilo podrejeno obrtno šolstvo, ustanovilo na italijanski obrtni šoli v Trstu nov oddelek, kjer naj bi se pripravljali bodoči pomorski strojniki prvega in drugega razreda. Šola je bila zamišljena kot dvoletna in je imela eno slovensko in eno italijansko vzporednico. Za vpis v to šolo se je zahtevala dovršitev meščanske šole ali treh razredov srednje šole ter triletna vajeniška doba v tovarni za izdelovanje strojev. Šoli je bil priključen enoleten tečaj za one, ki bi imeli poleg tega tudi že predpisano prakso na pomorskih ladijah.

Neglede na dejstvo, da ob času otvoritve ni moglo biti kandidatov za vpis, saj so bili vsi upravičenci tedaj pod orožjem, in da je tudi po ustanovitvi te šole ostala še druga pot v dosego istega cilja, ki ni zahtevala ne meščanske šole in ne posebne dnevne šole, je bil obisk s strani slovenskih učencev še bolj problematičen. Ne vem, ali bi sploh našli slovenskega mladeniča, ki bi imel predpisano šolsko in strokovno izobrazbo, ne morda toliko radi pomanjkanja šolskega naraščaja, kolikor radi tega, ker je bila temu naraščaju radi njegovih jezikovnih zmožnosti odprta pot do drugih javnih in zasebnih služb.

Radi tega je tudi naš tisk pozdravil to šolo dokaj skeptično, kar pa ni oviralo, da je tedanje nemško glasilo za naše kraje «Tagespost» izlilo svoj žolč proti novi slovenski pridobitvi na šolskem polju.

Šola je bila torej ustanovljena, imenovani so bili tudi učitelji in sicer inženir Ante Dobrovič in pisec teh vrst z nalogom, da prevzameta pouk na obeh oddelkih, na slovenskem in na italijanskem. Do otvoritve pa kljub temu ni prišlo.

Istočasno so nam milostno poklonili še drug deški oddelek na Obrtni šoli, namreč vzporednice na

mizarskem oddelku, ki je bil od nekdanj sila slabokrven, v vojni dobi pa naravno še bolj. Tudi te vzporednice se niso nikdar otvorile.

Večjo srečo, ako sploh smemo o sreči govoriti, je imel slovenski oddelek na ženski obrtni šoli za ročna dela, na katerega je bila pozvana učiteljica ročnih del gčna. Ema Arkova iz Gorice. Za ta oddelek se je vršilo namreč vsaj vpisovanje, španska bolezen pa je zavlekla otvoritev in preobrat je zakopal tudi ta oddelek.

Zadružni tečaji.

Ko je v povojni dobi veliki del našega izobraženstva zapustil deželo in je ostalim iz tega ali onega razloga bilo onemogočeno vsako delovanje v javnem življenju, je postala usoda podeželskih gospodarskih zavodov marsikje, posebno pa v Istri, dokaj nerodna, kajti primanjkovalo je ljudij, ki bi lahko pravilno in uspešno vodili upravo teh zavodov. Radi tega se je Zadružna zveza v Trstu že v l. 1921. odločila, da priredi večtedenski tečaj, na katerem naj bi se od članic izbrani nadarjeni domačini usposabljali za ta posel. Svrha teh tečajev je bila docela različna od svrhe sličnih tečajev v predvojni dobi. Dočim so namreč slednji imeli predvsem nalogo, da dajo že dokaj izobraženim in izšolanim osebam le potrebno strokovno znanje, so bili ti povojni tečaji namenjeni osebam z navadno podeželsko ljudskošolsko izobrazbo. Jasno je, da je bil cilj tečajev neprimerno nižji, radi tega pa je bila njihova naloga veliko težja, zahtevala je od udeležencev veliko dobre volje in vztrajnosti, od učiteljev pa skrajno potrpežljivost in požrtvovalnost.

I. z a d r u ž n i t e č a j se je vršil v času od 21. novembra do 23. decembra 1921., in sicer po štiri ure na dan. Vodstvo tega tečaja kakor tudi vseh naslednjih je bilo poverjeno profesorju dr. Lavu Čermelju.

Poučevali so: dr. Josip Agneletto zadružno zakonodajo, Josip Bratož knjigovodstvo, dr. Lavo Čermelj računstvo, dr. Miran Kajin dopisovanje in zadruž-

ništvo, Štefan Lovrečič sestavo bilance in inž. Josip Rustja kmetijstvo.

Priglašениh je bilo 36 udeležencev, dovršil je tečaj 31 učenec, in sicer 7 s prav dobrim, 12 z dobrim, 8 z zadostnim in 4 z nezadostnim uspehom.

Po tedanji razdelitvi dežele jih je bilo s Tržaškega 9, iz Istre 18, z Goriškega 6 in z Notranjskega 3.

Samo ljudsko šolo je bil dovršil 21 učenec, meščansko šolo ali nižjo srednjo šolo 6, trgovsko šolo 9.

Po starosti jih je bilo pod 20. letom 16, med 20. in 25. letom 9, starejših 7.

Kljub raznim tehniškim oviram, ki so dokaj ovirale reden potek tečaja in kljub temu, da je bil tečaj v pravem pomenu besede drzen poizkus, je bil uspeh dovoljen. Dejstvo je, da je Zadružna zveza že v naslednjem letu zopet priredila tak tečaj, pri čemur je s pridom izkoristila izkušnje prvega.

II. z a d r u Ź n i t e č a j. Ker se je izkazalo, da je bil prvemu tečaju odmerjen prekratek čas, je trajal drugi dobrih šest tednov, in sicer od 6. novembra do 22. decembra 1922.

Poučevali so takrat: dr. L. Čermelj računstvo, dr. Dioniz Godina zadružno zakonodajo, dr. M. Kajin knjigovodstvo in zadružništvo, Št. Lovrečič sestavo bilance, dr. Alojzij Povh dopisovanje in inž. J. Rustja kmetijstvo.

Priglašениh je bilo 38 udeležencev, dovršili so tečaj 34, in sicer 11 s prav dobrim, 14 z dobrim, 8 z zadostnim in 1 z nezadostnim uspehom.

Bili so iz Trsta 3, iz Istre 22, z Goriškega 6 in z Notranjskega 3.

Manj ko 20 let jih je imelo 12, od 20 do 30 let 15, več ko 30 let 7.

Samo ljudskošolsko izobrazbo sta imela 22, nekaj razredov nižje srednje ali meščanske šole je bilo dovršilo 8, vso nižjo srednjo ali meščansko šolo 3, učiteljišče 1.

Po preskoku enega leta se je vršil III. z a d r u Ź n i t e č a j, in sicer v času od 10. novembra do 20.

decembra 1924. Ker se z ozirom na druge obveznosti udeležencev ni mogel podaljšati tečaj, se je pomnožilo število dnevnih ur od 4 na 5. Razen tega se je vršil pouk v kmetijstvu in živinoreji v dopoldanskih urah.

Poučevali so: dr. L. Čermelj računstvo, dr. M. Kajin knjigovodstvo in zadružništvo, inž. Pravdoslav Klenovar poljedelstvo, prof. Vasilij Mirk dopisovanje, inž. Anton Podgornik živinorejo in mlekarstvo ter dr. Mirko Vratović zadružno zakonodajo.

Priglašениh je bilo 45 udeležencev, pripuščenih 40, od katerih je ostalo do zaključka tečaja 37. Od teh je bilo po novi razdelitvi dežele iz Tržaške pokrajine 14, iz Furlanske pokrajine 3, iz Pulske 17 in iz Reške 3.

Po starosti jih je bilo pod 20. letom 10, od 20. do 30. leta 21, starejših 6.

Samo ljudsko šolo so bili dovršili 23 udeleženci, nekaj razredov srednje šole 2, celo nižjo srednjo šolo, odnosno meščansko šolo 10, višjo srednjo šolo 2.

Prav dober uspeh je izkazalo 17 udeležencev, dober 16, zadosten 4. V tem letu se je še bolj izrazilo kakor v prvih dveh letih pokazalo, da niso najmlajši, ki so komaj zapustili šolske klopi in katerim je šolska snov še najbolj sveža, najbolj material, in da tudi šolska predizobrazba ni vedno odločilna za uspeh, kajti med udeleženci, ki so izkazali prav dober uspeh, jih je bilo sorazmerno več z ljudskošolsko izobrazbo nego z nižjo ali celo višjo srednjo šolo.

Od 8. novembra do 18. decembra 1926. se je vršil IV. z a d r u Ź n i t e č a j, ki je bil obenem tudi zadnji.

Učili so tedaj: dr. L. Čermelj računstvo in dopisovanje, dr. M. Kajin knjigovodstvo in zadružništvo ter dr. M. Vratović zadružno zakonodajo.

Vpisanih je bilo in je dovršilo tečaj 30 udeležencev, in sicer 18 Slovencev in 12 Hrvatov. 9 jih je bilo iz Tržaške, 17 iz Puljske, 3 iz Goriške in 1 iz Reške pokrajine.

Po starosti jih je bilo mlajših od 20 let 13, med 20. in 30. letom 15, starejša 2.

Samo ljudskošolsko izobrazbo jih je imelo 28, nekaj razredov srednje šole 2.

Obisk je bil izredno dober, znašal je nad 98%. Temu primeren je bil tudi uspeh: 3 udeleženci so dosegli odličen uspeh, 10 prav dober, 13 dober in 4 zadosten.

Uspeh tega tečaja je našel tudi primeren odziv s strani Državne Ustanove za združništvo v Rimu (Ente Nazionale per la Cooperazione), pod čigar pokroviteljstvom se je tudi vršil tečaj. Po zaključku tečaja je namreč Zadružna zveza prejela od omenjenega zavoda sledeče priznanjevalno pismo:

«Inicijativa, ki je imela toliko obetajoč uspeh, zasluži spodbude in se mora nadaljevati in širiti v l. 1927., v letu, v katerem bo moralo imeti združništvo v vsakem oziru nov razmah. Zadružni tečaji so nedvomno najbolj izdatno, uspešno in najbolj primerno sredstvo za ustvaritev tiste široke zadružne vesti, od katere pričakuje državna zadružna organizacija svojo najjačjo okrepitev.»

Toda prišlo je drugače. Leto 1927. je bilo za Zadružno zvezo dokaj burno in v začetku l. 1928. je bila Zadružna zveza od oblasti razpuščena.

* * *

Slika o strokovnem šolstvu na Tržaškem ne bi bila popolna, ako ne bi vsaj omenili tečaja v zadržanih delih, katere so prirejale v Trstu samem in na deželi «Žensko Udruženje v Trstu», «O. O. Ž. O. I. K.» (Osrednji odbor ženskih odsekov in krožkov) v področju «Zveze mladinskih društev») in osrednje društvo «Prosveta» v Trstu, ter načrt Zasebne šole pri Sv. Jakobu, da bi s šolskim letom 1927-28 prvič otvorila večmesečni Gospodinjski tečaj, kjer naj bi se bivše učenke te šole in druga dekleta teoretsko in praktično izurile v pridne bodoče gospodinjice. Toda ta načrt je žal ostal na papirju.

□□□□

FOROJULIENSIS :

GORIŠKO ŠOLSKO DRUŠTVO „ŠOLSKI DOM“

Na nobeno društvo niso bili goriški Slovenci bolj ponosni ko na društvo «Šolski dom». Prav gotovo ni tudi nobeno društvo tako vplivalo na kulturni razvoj goriških Slovencev ko ravno to. Vsa mlada slovenska generacija v Gorici se je šolala v njegovih zavodih.

Naj podamo radi tega o tem društvu kakor na sploh o slovenskem šolstvu v Gorici kratek pregled.

Prvi slov. otroški vrtec je otvorilo politično društvo «Sloga» v Gorici v ulici sv. Klare št. 4 leta 1883. Predsednik društva «Sloga» je bil pokojni dr. Josip Tonkli a tajnik in duša tega društva pok. dr. Anton Gregorčič.

V l. 1885. je bila ustanovljena istotam **prva dekliška enorazrednica**. Naslednje leto je bil otvorjen drugi razred.

V jeseni l. 1890., ko je dr. Gregorčič prevzel vodstvo društva «Sloga», je moral najeti v ulici sv. Klare še tretjo šolsko sobo, kjer se je otvoril tretji razred. Pod jesen l. 1892. je sezidal pok. dr. Rossi pritlično hišo št. 14 v ulici Barzellini, kjer sta se naselila **drugi otroški vrtec** ter **vzporednica za prvo in drugo šolsko leto**. 1. maja je prevzela «Sloga» enonadstropno hišo št. 16 v ulici Barzellini za svoje šole k prostorom, katere je že imela.

Meseca septembra 1894. je «Sloga» najela prostore pod Kostanjevico v hiši št. 1, kjer se je ustanovil **tretji otroški vrtec**.

Septembra 1896. se je dozidalo prvo nadstropje hiši št. 14 v ulici Barzellini. Novi prostori so se tako napolnili z nadaljnimi razredi in šolami.

V začetku šolskega l. 1897-98 niso zadostovali več prostori v ulici sv. Klare, v ulici Barzellini in pod Kostanjevico, a drugih ni bilo dobiti, kajti mestni šolski svet ni odobril prostorov v hiši Dinka Pavletiča v Gledališki ulici. Zato sta morala začenjati prvi in drugi razred pouk ob 10. uri, ko sta tretji in četrti že končala, v istih prostorih ter imeti šolo ob sredah in sobotah popoldne, ko so drugi imeli prosto. Ljudska šola je narastla na devet razredov in že sta obstajali tudi **deška in dekliška obrtna šola.**

Deška obrtna šola je bila ustanovljena l. 1894. imela je pripravljavni tečaj in dva razreda. Voditelj šole je bil od prvega začetka Franc Vodopivec, ki je učil strokovno risanje v II. razredu. Poleg njega so poučevali gg. Matija Lavrenčič, nadučitelj v Št. Petru, slov. jezik, računstvo in lepopisje v pripravljavnem tečaju; Edvard Prinčič, nadučitelj v Pevmi, obrtno in trgovsko spisje v I. in II. razredu in prostoročno risanje v pripravljavnem tečaju; Ernest Širca, učitelj v Podgori, geometrijsko in prostoročno risanje v I. razredu, računstvo in knjigovodstvo v I. in II. razredu. Kasneje so na tej šoli pomagali gg. prof. Ant. Gvaiz in učitelja Vladimir Koršič in Alojzij Bajec.

Dekliška obrtna šola je bila dvojna: 1. strokovna šola za umetno vezenje in belo šivanje, ustanovljena l. 1896., s tremi letniki in posebnim tečajem za odrastle; učiteljica je bila gčna. Ema Arkova. 2. strokovna šola za krojno risanje, krojenje in šivanje oblek z dvema letnikoma in posebnim tečajem za odrastle, ustanovljena l. 1898., učiteljica je bila gčna. Klementina Hrovatinova, potem Mar. Komavlijeva.

Šola za umetno vezenje in belo šivanje se je l. 1899. dopolnila s pripravljavnim tečajem za učiteljice ročnih del in v šolskem letu 1899-900 s tečajem za kleklanje čipk.

Poleg teh šol je bila še ženska obrtno-nadaljevalna šola z dvema tečajema, ustanovljena l. 1898., kjer so bile združene učenke obeh obrtnih šol. Voditelj je bil Franc Vodopivec. Poučevali so poleg drugih računstvo Ivan Vrščaj, risanje gčna. Ema Arkova.

Ker so se slov. šole čedalje bolj razvijale, začeli so rodoljubi misliti na zgradbo novega šolskega doma, v katerem naj bi dobili vsi slovenski zasebni učni in vzgojni zavodi primerne prostore. V ta namen se je ustanovilo društvo «Šolski dom», ki je vzelo delo v roke. Prva pravila je vzelo na znanje namestništvo z odlokom od 11. julija 1897., štev. 14.210./I.

Komaj so bili prostori velikega «Šolskega doma» v jeseni 1898. dogotovljeni, že so začeli tudi naši zavodi selite se v nje in sicer najprej v prvo in drugo nadstropje, a premagati je bilo treba še veliko težav. Dne 5. nov. istega leta je prišla — po mnogih prošnjah — mestna komisija, ki je izrekla, da se smejo razen nadstropij rabiti tudi krasni pritlični prostori. Dva dni na to so se zadnji naši razredi ljudske šole preselili v «Šolski dom». Istega dne je županstvo dalo pismeno dovoljenje, da se smejo prostori rabiti, a je hkrati naložilo zidarskemu mojstru Mozetiču globo 50 goldinarjev, češ da so se prostori prezgodaj vzeli v rabo (namreč prav istega dne 7. nov.!) Predsedniku dr. Gregorčiču, ki se je ravno odpravljaj na Dunaj, se je na postaji dostavil odlok mestnega šolskega sveta, da se šole ne smejo preseliti v «Šolski dom». Brzobjavno je iz Nabrežine naznanil utok proti temu odloku ter prosil glavarstvo, naj varuje šolske otroke. Deželni šolski svet je 14. nov. šolo ustavil, češ da z dovoljenjem, da se sme poslopje rabiti, ni še rečeno, da se sme rabiti za šolo. Dne 15. novembra je mestni šolski svet po komisiji pregledal poslopje in končno izrekel, da se sme rabiti v šolske namene. Nato je imelo šolsko društvo mir.

Zidanje «Šolskega doma» na že prej kupljenem prostoru je bilo sklenjeno na občnem zboru šolskega društva «Šolski dom» od 17. febr. 1898. Sprejeta je

bila resolucija dr. H. Tume, naj odbor zidanje pospeši. Odbor se je pooblastil:

1. da si izposodi 20.000 gl. pri «Montu»;
2. da porabi 3000 gl., dovoljenih na tekoči račun pri «Goriški ljudski posojilnici»;
3. da porabi vse do tistega časa došle darove, kakor tudi vse darove, ki dospejo med delom;
4. da vzame to, kar bi še primanjkovalo, iz «Goriške ljudske posojilnice» proti osebному poroštvu rodoljubov, ki se za to prijavijo.

Oglasili so se od navzočih takoj: po 1000 gld. gg. dr. Gregorčič, Jos. Hrovatin, B. Poniž, dr. Rojic, dr. Lisjak in Fr. Vodopivec; po 500 gld.: gg. A. Jakil in Jožef Pavletič; po 100 gld.: gg. Anton Pahor, Anton Berlot, Fr. Sivec in Jan. Dermastia; kasneje se je izrekel dr. Kos za 1000 gld.

Vsi stroški za «Šolski dom» so znašali 36.086 goldinarjev.

Toda «Šolski dom» je bil že meseca novembra 1898. do zadnjega kotiča napolnjen. V pritličju se je nastanila slovenska mestna ljudska šola, za katero je vlada eksekutivnim potom najela prostore pri našem društvu, ker mesto je vztrajalo pri ponudbi vojašnice v Št. Roku, ki nikakor ni bila primerna za šolo. Trije društveni vrtci so ostali še dalje v prejšnjih prostorih v ulici sv. Klare, v ulici Barzellini in pod Kostanjevico.

Društvo «Šolski dom» je prevzelo s 1. okt. vse učne in vzgojne zavode, katere je do tedaj oskrbovalo politično društvo «Sloga».

V šolskem letu 1899-1900 je slovenska **mestna ljudska šola** sploh prenehala v «Šolskem domu», a društvo je imelo tako prenapolnjene razrede, da je moralo otvoriti po en razred svoje ljudske šole v ulici sv. Klare in v Cipresni ulici, kamor je bil preložen tudi otroški vrt iz ulice Barzellini. Istega leta (1899.) je društvo ustanovilo tudi **otroški vrtec v Devinu**, ki je bil pa v naslednjem letu zaprt na ukaz deželnega šolskega sveta, a je bil spet odprt 15. aprila in je posloval do 15. julija 1900.

6. aprila 1898. je izreden občni zbor nekoliko dopolnil prvotna pravila. Ustanovil se je namreč poseben ženski oddelek šolskega društva, katerega so vodile poverjenice v mestu in na deželi.

Istotako je občni zbor od 25. okt. 1900. sklenil nekatere premembe društvenih pravil in določil, da se morajo stroški za šole omejiti. V zmislu te zahteve je odbor kasneje opustil vzporednice v Cipresni ulici, v ulici sv. Klare ter v «Šolskem domu» četrti in peti deški razred.

Ker so pa bili prostori v «Šolskem domu» prenapolnjeni, je moralo društvo misliti na nove prostore. V letu 1904. je bil zgrajen v ulici Bertolini «Mali dom», ki je bil istega leta tudi otvorjen. Vanj se je preselil otroški vrt in prvi razred iz ulice Cipressi. V naslednjem letu so se v njem otvorile vzporednice k razredom v «Šolskem domu» za otroke bivajoče v južnem delu mesta. Te šole so se v l. 1906. preosnovale v mešano štirirazrednico. Istotam je društvo l. 1904. otvorilo dekliško pripravnico za učiteljišča z dvema letnikoma, ki je dobila pravico javnosti, in deško pripravnico za (tedaj nemške) srednje šole. Ko so Slovenci dobili v Gorici slovensko gimnazijo, se je ta pripravnica za nemške šole opustila in se spremenila v pripravnico za slov. gimnazijo.

Kmalu pa so bili tudi ti prostori nezadostni. V l. 1908. je bil zgrajen v ulici Vetturini «S. Gregorčičev dom» in l. 1910. še «Novi dom» v ulici Bertolini. V «Gregorčičevem domu» se je nastanilo slov. moško učiteljišče, kajti to leto se je učiteljišče v Kopru razdelilo v tri dele: za Hrvate v Kastvu, za Slovence v Gorici, za Italijane v Gradišču. V «Novem domu» se je v drugo nadstropje preselila ženska obrtna šola. Pritličje in prvo nadstropje pa je bilo oddano za državno žensko vadnico.

Leta 1910. so se društvena pravila znova pregledala in nekoliko spremenila. Za slučaj, da bi se društvo razpustilo, pripadlo bi premoženje «Centralni posojilnici», in če bi ta več ne obstajala, pa «Slovenskemu sirotišču» v Gorici.

Kako se je društveno delovanje naglo razvijalo, naj priča naslednji pregled vseh šol, ki jih je vzdrževalo društvo «Šolski dom» v šolskem letu 1914-15 in ki so imele pravico javnosti:

I. Šestrazredna dekliška ljudska šola v ulici Croce 3 s 382 učenkoma (I. razred 65, II. 64, III. 59, IV. 61, V. 65, VI 68). Na tej šoli je imelo tudi vaje državno žensko učiteljišče. Učile so v tem šolskem letu: Flora Urhova, Matilda Webrova, Olga Čusova, Ljudmila Milostova, Eliza Makučeva, Viktorija Pahorjeva.

II. Petrazredna deška ljudska šola v ulici Croce 3 s 238 učenci (I. 40, II. 53, III. 62, IV. 38, V. 45). Kakor na dekliški šoli žensko učiteljišče, tako je imelo na deški šoli moško učiteljišče svoje vaje. Učiteljski zbor so tvorili: Vladimir Koršič, Ernest Širca, Karel Prijatelj, Marija Rozmanova, Alojzij Bajec.

III. Moška obrtna šola z dvema razredoma in s pripravljavnim tečajem s 59 učenci (v pripravlj. tečaju 20, v I. 21 v II. 18). Učitelji: Franc Vogopivec, Edvard Prinčič in Marija Lavrenčičeva.

IV. Pripravnica za žensko učiteljišče v ulici Bertolini 22 z dvema razredoma in 107 učenkami (I. 58, II. 49). Učiteljici: Ana Dovganova in Pavla Makučeva.

V. Pripravnica za gimnazijo v ulici Bertolini 22, enorazredna s 46 učenci. Učitelj: Avgust Šabec.

VI. Petrazredna mešana ljudska šola v ulici Bertolini 22 s 246 učenci (I. razred 48, II. 53, III. 62, IV. 38, V. 45). Učiteljice: Jožefa Rozmanova, Marija Žepičeva, Marija Turnajeva, Eva Mlekuševa in Danica Šantlova.

VII. Ženska obrtna šola za vezenje, belo šivanje in kleknanje s tremi oddelki in 38 učenkami. Učiteljica: Ema Arkova.

VIII. Ženska obrtna šola za krojno risanje, krojenje in šivanje oblek z dvema letnikoma in s posebnim tečajem. Število učenk v vseh oddelkih 34. Učiteljica: Marija Komavlijeva.

IX. Ženska obrtna nadaljevalna šola z dvema tečajema, katero je pohajalo 18 učenk. Učiteljici: Ema Arkova in Marija Komavlijeva.

Društvo «Šolski dom» je torej v zadnjem letu pred vojno vzdrževalo 9 šolskih zavodov s 26 razredi in 1168 učenci, odnosno učenkami.

Poleg že navedenih učiteljev so poučevali v šolskem letu 1914-15 na šolah «Šolskega doma» veronauk: gg. dr. Hilarij Zorn, mons. dr. Josip Ličan, Ciril Vuga, dr. Andrej Pavlica, Henrik Peternel, Alojzij Kovačič, zlasti pa oo. kapucini;

ročna dela v vseh višjih razredih ljudske šole «Šolskega doma» gčna. Frančiška Fajtova;

petje poleg razrednih učiteljev g. Ivan Kokošar.

Voditelji na ljudski šoli «Šolskega doma» so bili zaporedoma: gg. Josip Hrovatin, ki je obenem učiteljeval na pripravnici za gimnazijo, Ivan Vrščaj, Leopold Abram, Vladimir Koršič, Anton Benigar, Alojzij Bajec, Avgust Šabec ter gčna. Eliza Makučeva za deklinške razrede.

Voditelj obrtnih šol in pripravnic je bil ces. svetnik Franc Vodopivec, po njegovi smrti pa gčna. Ema Arhova za obrtne šole in gčna. Ana Dovganova za pripravnici.

V prejšnjih šolskih letih so razen že navedenih učiteljev in učiteljic ter voditeljev poučevali na raznih zavodih «Šolskega doma»: prof. Ivan Berbuč, Josip Hrovatin, Vinko Levičnik, Rafael Fajgelj, Edmund Hrovatin, Ernest Klavžar, I. Šorli, Josip Černigoj, Zora Klavžarjeva, Irma Klavžarjeva, Ljudmila Pirjevčeva, Irma Pirjevčeva, Emilija Vodopivčeva, Alojzija Delakova, Lavoslava Koršičeva, Justina Erženova, Klementina Hrovatinova, Adela Strelava, Avgusta Šantlova, Katinka Podgornikova, Gabrijela Mercinova, Roza Bizjakova, Roza Lukanova, Ana Komelova, Alice Kornmüllerjeva, Terezija Cigojeva, Dragica Cigojeva, Marija Milostova in dr.

Društvo «Šolski dom» je vzdrževalo tudi tri otroške vrtce, in sicer:

I. v ulici Capella, kateri je imel v šolskem letu 1914-15 56 otrok.

II. v ulici St. Chiara s 36 otroki in

III. v ulici Bertolini s 42 otrokoma.

Voditeljica otroških vrtcev je bila gčna. Ana Dovganova. Ako vpoštevamo šolske zavode in otroške vrtce «Šolskega doma», je znašalo število šolskih otrok v šolskem letu 1914-15 1302.

Razen šolskih zavodov «Šolskega doma» so obstajale v Gorici še sledeče slovenske ljudske šole:

Trirazredna ljudska šola družbe Sv. Cirila in Metoda v ulici Barriera, ki je imela v šolskem letu 1914-15 171 otroka, in sicer v I. razredu 57, v II. 60, v III. 54 otroke;

Štirirazredna mestna ljudska šola v ulici Lunga, katero pa je pohajalo vkupno le 30 otrok; ter

Enorazredna mestna ljudska šola na Ajševici s 56 otroki.

Družba Sv. Cirila in Metoda je imela tudi

Otroški vrtec v ulici Barriera, kamor je zahajalo 30 otrok.

Enako število otrok je bilo vpisanih v **otroškem vrtcu** obrambnega društva «Straža» v **ulici Cappucini**.

V zadnjem letu pred vojno je uživalo v Gorici slovenski ljudskošolski pouk 1425 otrok, v slovenske otroške vrtce pa so hodili 194 otroci, vkupno torej se je vzgajalo v materinščini 1619 otrok.

Ko se je l. 1915. evakuirala Gorica, so morali naravno tudi vse te šole prenehati z delovanjem.

Po vojni se pa vse te šole niso smele več otvoriti. Stavbe so se sicer z velikimi stroški obnovile, v njih pa so sedaj nastanjene: v «Šolskem domu», «Gregorčičevem domu» in «Novem domu» italijanske mestne ljudske šole, v «Malem domu» pa tehniška šola in tehniški zavod.

Zaman je bilo vse prizadevanje, da bi prejšnje šole zopet smele poslovati. Pač pa se je po dolgem mledovanju doseglo, da so otvorili s šol. letom 1920-21 nekaj slovenskih razredov, ne sicer kot samostojno slovensko ljudsko šolo, temveč le kot vsporednice na

nekaterih italijanskih občinskih ljudskih šolah. Otvorili so se samo prvi in drugi razredi, kajte že s tretjem šolskim letom bi morali slovenski učenci prestopiti na italijansko šolo. Toda tudi samo za ta dva razreda je bilo število otrok naravnost ogromno. Saj je večina slovenskih otrok bila do tedaj brez šolskega pouka, zlasti ko so dobri dve leti čakali na otvoritev slovenske šole. Radi tega se je moralo menda proti pričakovanju mestnih očetov otvoriti kar celih 11 vzporednic, za katere se je prijavilo nad 450 otrok. Nastavljenih je bilo 11 učnih moči. Z naslednjim šolskim letom se je pritok v prvi razred nekoliko skrčil, sicer pa je ostalo še vedno odprtih 11 vzporednic prvega in drugega razreda z 11 učnimi močmi in približno 400 otroki. Po občinskih volitvah 1922. so obljubili popolno slovensko ljudsko šolo in resnično so se s šolskim letom 1922-23 otvorili tudi tretji razredi. Do otvoritve nadaljnih obljubljenih razredov pa ni prišlo. Obratno z Gentilejevo reformo so bili odpravljeni celo prvi razredi, s šolskim letom 1924-25 tudi drugi razredi in v šolskem letu 1925-26 ni bilo v Gorici nobenega slovenskega razreda več.

LAVO ČERMELJ:

REALKA V IDRISI

Mestna nižja realka¹⁾.

Dolgo let je hrepenela Idrija, ki je bila v predvojni dobi največje povsem slovensko mesto, po lastni srednji šoli. Prvi pravi poizkus zadostiti tej potrebi je bil sklep mestnega zastopstva od 4. julija 1894., da se ustanovi nižja gimnazija na občinske stroške. Toda radi raznih težkoč se ta sklep ni mogel uresničiti. Boljšo srečo je imel sklep istega zastopstva od 14. avgusta 1900., s katerim so hoteli udariti kar dve muhi na enkrat: razdolžiti se namreč obveznemu slavljenju sedemdesetletnice rojstva tedanjega vladarja in ob tej priliki doseči dovoljenje za ustanovitev mestne slovenske srednje šole. Tako je 18. avgusta bil na slavnostnem zborovanju sprejet predlog, da se ustanovi na občinske stroške nižja realna gimnazija, ki naj nosi vladarjevo ime. Ne vem, v koliko je tičala za tem iskrena ljubezen do vladarja, dejstvo je, da se je tako namen dosegel, dasi so bile formalne ovire, da bi dobila šola prvotno predlagano ime. Vsekakor pa je značilno, da se ni nihče pozneje potegoval za to ime, tudi ko prvotnih zaprek ni bilo več. Sklep sam pa je bil v toliko izpremenjen, da so na podlagi ne vem katerih manj ugodnih poročil o realnih gimnazijah, ki so bile ravnokar ustvarjen nov tip srednje šole, mesto realne gimnazije zahtevali realko.

Ustanovna listina, ki jo je 29. decembra 1900. predložil tedanji župan Dragotin Lapajne, je bila

¹⁾ Za prvi del tega spisa sem s pridom uporabil izveščja idrijske realke (od l. 1901. do l. 1921.)

soglasno sprejeta in 27. marca 1901. od deželnega odbora kranjskega odobrena²⁾).

8. februarja 1901. je županstvo vložilo prošnjo, da bi se dovolila ustanovitev šole, in tri mesece pozneje je predložilo tudi učni načrt.

Z odlokom od 7. junija 1901., števil. 13152, je ministrstvo za uk in bogočastje dovolilo ustanovitev nižje realke na občinske stroške in odobrilo tudi predloženi učni načrt.

Niti mesec dni nato je že mestni zastop imenoval prvega ravnatelja v osebi profesorja Karla Pirca od državne realke v Ljubljani, ki se je takoj lotil dela, tako da je deželni svet že z odlokom od 30. junija 1901., števil. 2130, dovolil, da se s šolskim letom 1901-02 otvori prvi razred nove šole.

Vpisalo se je kar 58 učencev, od katerih je ostalo do konca šolskega leta 49. Spričo velikega števila učencev so se izkazali prostori v mestni hiši, ki jih je prvotno namenila občina šoli, premajhni in na njeno prošnjo je poljedelsko ministrstvo, kateremu je bil tedaj podrejen rudnik, odstopilo prostornejšo sobo na rudniški šoli.

Z naslednjim letom se je otvoril tudi drugi razred. Učencev je bilo vpisanih v I. r. 54, v II. 38, skupno torej 92; ob koncu leta pa 51, 37, skupno 88. Za to šolsko leto je sezidala občina posebno začasno šolsko poslopje z dvema učilnicama in veliko dvorano za risanje.

Medtem pa so po načrtu arhitekta K. Holinskega že zidali res krasno šolsko poslopje, ki je stalo z notranjo opremo vred pol milijona kron, kar je pomenilo za malo mesto gotovo izredno veliko breme in je pričalo tudi o njegovi požrtvovalnosti, kadar je šlo za vzgojo lastnih otrok v materinem jeziku.

Nova stavba³⁾ je bila že v začetku šolskega leta 1903-04 gotova in se je 18. septembra 1903. slavnostno

²⁾ Ustanovna listina je ponatisnjena v I. Izveščju. Tam so tudi imenoma navedeni vsi tedanji člani mestnega zastopa.

³⁾ Natančen popis stavbe je v II. Izveščju.

otvorila. S tem šolskim letom se je poleg nadaljnega (III.) razreda otvoril tudi «pripravljalni razred»⁴⁾, kjer naj bi se pripravljali dečki za vstop v realčni razred. Ta pripravljalni razred, na katerem je od otvoritve do konca poučeval Engelbert Gangl, je v prvih šestih letih bil dokaj številno obiskan, potem pa je število učencev postopamo padalo in s koncem šolskega leta 1915-16 je bil tudi konec tega razreda⁵⁾.

Število učencev na pripravljalnem razredu je znašalo v šolskem letu 1903-04 ob koncu šolskega leta 41, l. 1904-05 33, l. 1905-06 45, l. 1906-07 35, l. 1907-08 46, l. 1908-09 48, l. 1909-10 30, l. 1910-11 18, l. 1911-12 24, leta 1912-13 23, leta 1913-14 16, leta 1914-15 10, l. 1915-16 9.

V šolskem l. 1903-04 je bila na realki ob koncu leta v I. razredu 45, v II. 44 in v III. 28, skupno 117 učencev.

Naslednje leto je bila nižja realka že popolna in je imela v vseh štirih razredih (odslej se napašajo vsi podatki na konec šolskega leta) 39, 43, 33, 29, skupno 144 učence.

Prvotno je bila šola zamišljena kot nižja srednja šola s slovenskim učnim jezikom. Ker bi torej morali učenci po dovrstitvi nižje slovenske realke nadaljevati svoje študije na višji realki z nemškim učnim jezikom, se je moralo to vpoštevati v učnem načrtu. Radi tega se je odkazalo nemščini v prvih dveh razredih po 5, v zadnjih dveh po 4 tedenske ure, slovenščini pa v vseh razredih po 3 ure na teden; razen tega se je poučevala nemščina, aritmetika, geometrija in francoščina v vseh razredih, zemljepis pa od II. razreda dalje v nemškem učnem jeziku.

Mestna višja realka.

Ker pa se je spričo velikega števila učencev, ki so dovršili nižjo realko, izkazala potreba po otvoritvi

⁴⁾ Sklep mestnega zastopstva od 17. III. 1903. Odobrena otvoritev in učni načrt z odlokom deželnega šolskega odbora od 28. III. 1903., štev. 1226.

⁵⁾ Odlök min. za uk in bogočastje od 5. VIII. 1916, št. 25.510.

višjih razredov v Idriji sami, je mestna občina v tem smislu vložila prošnjo, kateri je ugodilo ministrstvo za uk in bogočastje z odlokom od 5. julija 1905., štev. 23.775. Z istim je bil tudi odobren učni načrt za višji oddelek. V tem odloku se izrecno poudarja, da proti rabi slovenskega jezika ni nobene zapreke; da se pa vpelje slovenski jezik le za tiste posamezne učne predmete višje realke, za katere so aprobeirane v slovenskem jeziku že spisane učne knjige, oziroma da se vpelje še le tedaj, ko se take knjige spišejo. Terminologija pa se mora vsekakor podajati pri vseh predmetih v obeh jezikih, v slovenščini in nemščini.

Ker učnih knjig ni bilo, se je na «slovenski» višji realki učila nemščina, zgodovina, matematika, prirodopis, kemija, opisna geometrija in fizika v vseh razredih ter veronauk v VI. in VII. razredu v nemškem učnem jeziku. Ker se je pri francoščini uporabljal francoski jezik, so bile slovenskemu jeziku pridržane samo slovenščina, risanje in telovadba in pri tem je ostalo do šolskega l. 1910-11 toda tedaj je bila šola že v državni upravi. Radi tega o tem pozneje.

Iz nižje realke je torej postopoma v šolskih letih 1905-06, 1906-07 do 1907-08 nastala popolna 7razredna realka. Število učencev je temu primerno rastlo. V š. letu 1905-06 je bilo v posameznih razredih od prvega navzgor 43, 37, 30, 24, 23, vkupno torej 157 učencev; v š. letu 1906-07 50, 36, 34, 25, 27, 21, vkupno 193; v š. letu 1907-08 44¹, 50, 31, 23², 31, 20, vkupno 232². Manjše številke značijo število privatistov (predv-em deklic), ki so bili s tem šolskim letom prvič pripuščeni.

Realka je s koncem šolskega leta 1907-08 postala popolna.

Z odlokom ministrstva za uk in bogočastje od 20. januarja 1908., štev. 1351, se ni samo raztegnila pravica javnosti in reciprocitete z državnimi srednjimi šolami, ki se ji je od leta do leta priznavala za en razred več, na zadnji razred, temveč ji je bila pri-

znana tudi pravica do zrelostnih izpitov in do izdajanja državnoveljavnih zrelostnih izpričeval.

Tako so se l. 1908. prvič vršili zrelostni izpiti.

Še eno leto (namreč v šolskem l. 1908-09) je bila realka v občinski upravi. Tedaj je štela 56, 41, 51, 35², 32², 21, 23, vkupno 259³ učencev, S cesarskim odlokom od 24. avgusta 1906.⁶⁾ je bila namreč realka s 1. septembrom 1909. prevzeta v državno upravo.

Državna višja realka.

Ker je obstojala že prej pravica reciprocitete, so bili vsi profesorji potrjeni kot državni profesorji. Mestna občina je še dalje dajala na razpolago šolsko poslopje in je imela tudi druge obveznosti glede vzdrževanja šole. Važen je v tozadevnem dogovoru predvsem odstavek, ki pravi, da prepušča občina šolsko stavbo v uporabo do tedaj, ko ostane slovenščina učni jezik na zavodu. S tem se je hotel zavarovati slovenski značaj šole. Ko pa je nastopila resnična nevarnost v tem oziru, ni imela ta točka praktične vrednosti, kajti tedaj ni bilo več izvoljenega mestnega zastopstva.

S poddržavljenjem ni nastala nobena bistvena sprememba v notranjem ustroju, niti ne glede učnega načrta, da z novimi tozadevnimi odredbami iz l. 1910.⁷⁾ se je to vprašanje celo rešilo slovenščini v prid. Kajti z omenjenim odlokom se zahteva, da se morajo poučevati v nemškem jeziku le nemščina, zgodovina in zemljepis, kemija in opisna geometrija, vse to pa le v višjem oddelku, torej od V. razreda navzgor. Za ostale predmete pa naj se vpelje postopoma slovenski učni jezik, v kolikor dopuščajo to aprobirane učne knjige v tem jeziku. Le terminologija naj se podaja dalje v obeh jezikih.

V skladu s to odredbo se je že s šolskim letom 1910-11 začel poučevati v V. razredu prirodopis, v

⁶⁾ Odlok ministrstva za uk in bogočastje od 31. VIII. 1909., števil. 35 649.

⁷⁾ Odlok ministrstva za uk in bogočastje od 26. VI. 1907., števil. 24.156.

II. razredu zamljepis, v IV. razredu matematika v slovenskem učnem jeziku. V naslednjem letu se je uvedel slovenski jezik pri poučevanju zemljepisa v III. razredu, matematike v II. in V. razredu in pri geometrijskem risanju v II. in vedno v smislu odredbe s šolskim letom 1912-13 pri pouku zemljepisa v IV. razredu, matematike v III. in VI. in geometrijskega risanja v IV. razredu. S tem je bilo poslovenjenje nižjega oddelka, v kolikor je bilo dopustno, končano. Odslej in do konca vojne so se v nemškem jeziku poučevale samo nemščina v vseh razredih ter zgodovina in geometrijsko risanje v IV. razredu.

V višjem oddelku je trajala preureditev še štiri leta: s šolskim letom 1913-14 se je raztegnil slovenski učni jezik na vso matematiko v vseh letnikih, dve leti pozneje se je isto zgodilo glede veronauka in tudi fizika se je že v VI. razredu podajala v slovenščini, in še eno leto potem (1917-18) je veljalo to tudi glede fizike v VII. razredu. Nemškemu učnemu jeziku je bil na višjem oddelku pridržan samo pouk nemščine, zemljepisa in zgodovine, kemije in opisne geometrije, kakor je to zahteval omenjeni odlok iz l. 1910. Le glede priropisa v VII. razredu se poslovenitev ni izvršila, ker tozadevna učna knjiga ni bila še spisana.

S tem je bil dosežen višek glede rabe slovenskega jezika. S preobratom l. 1918. pa se je dosegla popolna poslovenitev zavoda, toda bila je le efemerna. O tem pa nižje spodaj. Najprej oglejmo si razvoj zavoda od podržavljenja do preobrata.

Izvestja, ki se nanašajo na to dobo, se razlikujejo od prejšnjih v toliko, da nosijo dvojno numeracijo, prvo od ustanovitve šole, drugo od podržavljenja.

Prvo leto izkazuje višek števila učencev v vsej dobi, toda to število je bilo že nekoliko manjše kakor leto pred podržavljenjem. V naslednjih letih je šlo število po malem, toda konstantno navzdol do preobrata, ko je nastal nov prehodni razmah.

V šolskem letu 1909-10 sta imela prvi in drugi razred po dve vzporednici.

Evo tozadevne številne podatke:

V šolskem letu 1909-10 je bilo učencev (20, 23), (28, 27), 32, 37, 31, 21, 34, 21, skupno 243;

$$l. 1910-11 \quad 34^3 + 33^2 + 39^3 + 26^2 + 29 + 24 + 24^1 = 209^{11};$$

$$l. 1911-12 \quad 26^1 + 23^3 + 21^2 + 33^2 + 21^4 + 25 + 25 = 174^{12};$$

$$l. 1912-13 \quad 32^2 + 16 + 19^3 + 22^1 + 22 + 17 + 23^1 = 151^7;$$

$$l. 1915-14 \quad 33^1 + 22^3 + 14 + 21^5 + 20 + 20 + 20 = 150^9;$$

$$l. 1914-15 \quad 22 + 29^1 + 18^2 + 15^1 + 12 + 8 + 9 = 110^5;$$

$$l. 1915-16 \quad 18 + 18 + 25^1 + 14 + 8^1 + 9 + 2 = 94^2;$$

$$l. 1916-17 \quad 24^2 + 16 + 16 + 24^1 + 10 + 5 + 5^1 = 100^4;$$

$$l. 1917-18 \quad 26^4 + 17^2 + 12^1 + 17 + 18 + 5 + 1 = 96^{10}.$$

V zadnjih letih se opaža vpliv vojne, predvsem na število učencev zadnjih letnikov. Število maturantov, in sicer onih, ki so z uspehom prestali zrelostni izpit, je znašalo v obeh šolskih letih pred podržavljenjem: l. 1908. 20, in l. 1909. 19; po podržavljenju pa po vrsti od l. 1910. do l. 1918.: 17, 18, 21, 23, 23, 15, 15, 9, 8, skupno od prve mature do preobrata 185.

Vodstvo šole je bilo, kakor rečeno, najprej poverjeno prof. Karlu Pircu, po njegovi smrti l. 1904. pa je prevzel njegovo mesto dr. Stanislav Bevk, ki je že od l. 1902. poučeval na zavodu, in ga je obdržal do l. 1917., ko je zapustil Idrijo. V času, ko je bil on vpoklican v vojaško službo (1914-15, 1915-16 in 1916-17) ga je nadomestoval prof. Juro Kuželički. Zadnje šolsko leto je bil ravnatelj zavoda prof. Baltazar Baebler (na zavodu kot učitelj od leta 1905. dalje).

Razen omenjenih ravnateljev so poučevali na šoli še sledeči gospodje (uvrščeni po letnici prvega službovanja na idrijski realci): dr. Vladimir Heřle (v š. l. 1901-02), Makso Pirnat (1901.-1904.), mons. Mihael Arko (1901.-1903.), Ivan Bajželj (1901.-1904. in zopet od l. 1905. do konca), Vinko Levičnik (1902. do 1906.), Alfonz Levičnik (1903.-1904.), Delimir Glazar (1903.-1905.), Matija Pirc (1903.-1911.), Jožef Reisner

(1904.-1905.), Andrej Plečnik (1904.-1914.), Otmar Novak (1904.-1905.), dr. Viktor Jeločnik (1904.-1905.), Oskar Kamenšek (1905.-1911.), Dragotin Lapajne (1905.-1908., zopet l. 1915.), dr. Josip Mencej (1905.-1910. in zopet 1915.), Julij Nardin (1905.-1912.), Ivan Tejkal (l. 1906. do 1918.), Kajetan Stranetzky (1906.-1918.), Ivan Vau-potič (1906.-1910.), dr. Dragotin Lončar (1907.-1918.), dr. Janko Drnovšek (1907.-1910.), dr. Nikolaž Omersa (1909.-1912.), Ivan Knaflič (1909.-1911.), Juro Kuželički (od 1910. do konca), dr. Fran Novak (1910.-1918.), dr. Matija Potočnik (1911.-1915.), dr. Ivan Pregelj (1911. do 1912.) Venčeslav Kalan (1911.-1918.), Leopold Andréé (1912.-1918.), Janko Krajec (1912.-1915.) Lju-devit Mlakar (1912. do konca), Josip Kremenšek (1914.-1918.), dr. Andrej Snoj (1914. do konca), Franc Novak (1914. do konca), dr. Ivan Lokar (1915.-1918.), dr. Fran Čadež (1915.-1918.) in Anton Debeljak (1916. do 1918.).

Po preobratu.

Šolsko leto 1918-19 se je redno pričelo, toda že 8. oktobra se je morala šola zapreti radi tedaj nastale bolezni. Še predno je bolezen prešla, se je vršil preobrat in italijanske čete so zasedle Idrijo. 21. novembra pa se je šola zopet otvorila z dovoljenjem vojaškega gubernerja v Trstu. Značilna za to dobo je zunanja oblika šolskih izvestij, v kolikor jih je izšlo (za l. 1918-19, 1919-20 in 1920-21). Vsa so dvojezična, z italijanskim tekstom na prvem mestu; pri tretjem odklanja s posebnim nalepljenim listkom novo ravnateljstvo realke in gimnazije v Idriji odgovornost za neštete tiskovne napake, zlasti v slovenskem delu izvestja. Izvestja nosijo trojno numeracijo, obe prejšnji in novo serijo. Na prvem izvestju je čitati na glavi «Kr. italijanska vojska», na drugem «Kr. generalni civilni komisarijat za Julijsko Benečijo» in na tretjem že «Kraljestvo Italije» v skladu s spremembami, ki so se tedaj odigrale.

Z zopetno otvoritvijo v novembru 1918. se ni ustroj realke v Idriji bistveno izpremenil. Stare ita-

lijanske pokrajine niso sicer poznale tega tipa šole, toda za časa okupacije in tudi v prvih letih po aneksiji so ohranili ves šolski ustroj, kakoršen je bil pod prejšnjo vladavino. Ostale so tako tudi realke, ki so se do gotove meje po svojem nižjem oddelku dale primerjati s tehniškimi šolami (scuola tecnica) v starih pokrajinah, po svojem višjem oddelku pa s takozvanim fizikalno-matematičnem oddelkom tehniškega zavoda (istituto tecnico, sezione fisico-matematica). Radi tega je bil dopuščten tudi za idrijsko realko v njeni celoti naziv: Scuola e istituto tecnico, sezione fisico-matematica. Učni načrt se ni glede predmetov izpremenil, pač pa glede števila ur za posamezne predmete. Tako je bilo nemščini odslej odkazanih vkupno v vseh sedmih razredih 7 ur, po ena ura na razred, na slovenščino je odpadlo mesto 21 ure 26 ur, pozneje 25. Skrčilo se je nekoliko število ur za francoščino, enako tudi za risanje in lepomisje. Matematiki pa je bilo odkazanih kar 8 ur več, 26 mesto 18, dočim je ostalo celotno število ur za prirodoslovne vede neizpremenjeno. Pouk se je vršil vsaj v prvih letih pri vseh predmetih izključno v slovenskem jeziku, pozneje pa je bil učni jezik marsikaterokrat mešanica dveh, da celo treh jezikov. V šolskem letu 1918-19 je bila realka v pravem pomenu besede slovenski zavod. Tedaj se ni namreč poučevala niti italijanščina, in sicer, kakor poroča izvestje tega šolskega leta radi «pomanjkanja učnih sil». Z drugim šolskim letom (1919-20) se je uvedla italijanščina v vseh razredih, in sicer v 3 do 6 tedenskih urah, vkupno na vsem zavodu v 34 tedenskih urah, torej v 6 urah več kakor pred preobratom nemščina. Toda tudi v drugem šolskem letu je ta pouk ostal v marsikaterem razredu le na papirju.

Z drugim šolskim letom je tudi prenehal veronauk biti obvezen učni predmet.

Vodstvo šole se je najprej poverilo dr. Antonu De Micheliju. Od prejšnjih učiteljev je ostalo v službi: Juro Kuželički, ki pa je nastopil še sredi leta dopust; dr. Andrej Snoj, Ljudevit Mlakar, Fran

Novak; zopet pritegnjen k poučevanju je bil Dragotin Lapajne; dodeljeni so bili realki prof. Robert Kenda od goriške gimnazije in strok. učitelj Fran Kos od družbine šole v Trstu, na novo nameščena sta bila Vinko Zaletel za telovadbo in Viktor Dežela kot asistent za risanje.

Kljub temu, da je bila šola daleč od prometnih zvez in prav ob meji okupiranega in tedaj še spornega ozemlja, je bil odziv s strani učencev zelo velik: v šolskem letu 1918-19: 38^f, 26, 20, 13, 13, 22, 14, vkupno 146^l. Med temi je bilo tudi že v skladu z italijanskimi šolskimi predpisi nekaj deklet kot rednih učenk. V naslednjem šolskem letu je število učencev silno poskočilo in bi bilo še večje, ako ne bi odpadlo nekaj učencev I. razreda na tedaj na novo otvoreno nižjo gimnazijo v Idriji. Otvoriti se je morala v tem šolskem letu ena vzporednica I. realčnega razreda. Bilo je na realki v šolskem letu 1919-20 (28, 28), 49, 44, 26, 12, 20, 20, vkupno 227 učencev.

Ker so od više gori imenovanih učiteljev prostovoljno zapustili službo Dragotin Lapajne, Vladimir Lapajne in Viktor Dežela ter je tudi drugače, zlasti po otvoritvi gimnazijskih razredov primanjkovalo učiteljev, so pritegnili od goriške gimnazije dr. Karla Pirjevca, dr. Andreja Budala, Vida Mošcheta, od goriškega učiteljišča go. Irmo Kendovo, od obrtne šole v Trstu dr. Lava Čermelja ter od bivše nemške meščanske šole v Trstu strokovnega učitelja Josipa Mauleta in so imenovali na novo: Avgusta Bucika, Antona Hladnika, Antona Pavšiča in Antona Gašperčiča.

Vse je obetalo šoli najlepši razvoj. Toda pokazalo se je kmalu, da ni bilo to v namerah poklicanih faktorjev. Sredi šolskega leta sta bila suspendirana od službe dr. Čermelj in Robert Kenda; dotedanji ravnatelj pa je nastopil dopust.

Začasno vodstvo je prevzel dr. Josip Paulin od goriške gimnazije in ga obdržal tudi v naslednjem šolskem letu. Na novo je bil prideljen šoli glavni učitelj Adolf Komac od goriškega učiteljišča.

Ker so kljub temu ostale vrzeli v učiteljskem zboru in se je s koncem šolskega leta odpovedal službi tudi A. A. Bucik, med novim šolskim letom pa Mlakar in Kos, ter je na drugi strani število učencev rastlo, saj so imeli v šolskem letu 1920-21 I. II. in III. razred po dve vzporednici, je prevzel pouk na zavodu mons. Mihael Arko, dodeljena pa sta bila zavodu dr. Ljudevit Čiković od bivše nemške gimnazije v Trstu in Josip Roža od odpravljene hrvatske gimnazije v Pazinu, na novo sta bila nastavljena Marij Hvala in Alojzij Spazzapan.

Število učencev je znašalo v tem letu (36, 33), (30, 30) (32, 26) 41, 23², 13, 25⁰ vkupno 289⁵.

S šolskim letom 1921-22 je prevzel vodstvo zavoda bivši ravnatelj ženskega učiteljišča v Gorici Fran Znidarčič, ki se je trudil spraviti zavod zopet na pravi tir. Toda spričo razpoložljivih učnih moči ni bilo to mogoče.

Število učencev je v šolskem letu 1921-22 palo na 282 in v l. 1922-23 na 253. (Natančnejših podatkov o številu učencev v posameznih razredih nisem imel na razpolago).

L. 1923. pa je prineslo velik preobrat v šolstvu, ki je znan pod imenom Gentilejeva šolska reforma. Predvsem se je s to reformo docela zenačilo šolstvo v starih in novih pokrajinah. Dočim so se skozi več let od preobrata dalje vršila razpravljanja o prednosti šolskega ustroja v novih in v starih pokrajinah, je nova reforma zelo enostavno razrešila vprašanje: dala je vsem pokrajinam enake šole, toda ne prejšnjih tipov šol, temveč nove tipe. Tako je prejšnja tehniška šola (scuola tecnica), s katero se je v marsičem ujemala nižja realka, obdržala sicer ime, toda spremenila se je v nekakšno realno gimnazijo. Nižji oddelek idrijske realke pa ni bil niti te spremembe deležen, bil je kratkomalo čez noč odpravljen. Takozvani fizikalno-matematični oddelek tehniškega zavoda, s katerim so vzporejali višji oddelek realke, pa je bil sploh docela odpravljen, le da se je tu dopustila postopna odprava v teku treh let.

Tehniški zavod novega tipa ima le trgovski ali zemljemerski oddelek. Na mesto odpravljenega fizikalno-matematičnega oddelka se je ustvaril nov tip šole, takozvani znanstveni licej, ki sliči po ustroju in tudi po številu letnikov viš. oddelku realne gimnazije, le da ne daje tolikih pravic za prestop na visoke šole.

V Idriji se ni ustanovila taka šola, temveč se je postopno odpravil razred za razredom nekdanje višje realke. Vodstvo tega umirajočega zavoda je prevzel dr. Ljudevit Čiković.

V šolskem letu 1923-24 so poslovali še vsi trije višji razredi in so šteli vkupno 87 učencev, leto nato sta bila le še VI. in VII. razred s 53 učenci in v šolskem letu 1925-26 je bil samo še VII. razred z 26 učenci. Ravno tedaj, ko bi bil zavod moral praznovati 25-letnico svojega obstanka, so se zaprla njegova vrata za vedno. Odprla so se v letu 1927. le še za dodatne zrelostne izpite onih rednih učencev, ki niso prestali izpita v obeh terminih l. 1926.

Spričo kvantitativni vrednosti, ki jo je predstavljala idrijska realka ob Gentilejevi reformi, mora človek vsekakor obžalovati, da je bila odpravljena, spričo njene kvalitativne vrednosti pa se mora skoro vprašati, ali ni bila ta rešitev skoro potrebna.

Ker je bila obenem z nižjim oddelkom realke odpravljena tudi nižja slovenska gimnazija v Idriji in je bil udar vendarle prehud, je že sam zakonodajalec določil, naj se ustanovi vsaj prehodno slovenski nižji oddelek novega tipa tehniške šole, toda ne v Idriji, in tudi ne v nobenem središču, kjer bivajo Slovenci, temveč kot «slovenski nižji oddelek» (corso inferiore sloveno) s 4 razredi, ki naj bi bil prideljen tehniškemu zavodu «A. Zanon» v Vidmu. Namen novega oddelka je bil, da olajša slovenskim dijakom prestop v italijanske razrede.

S šolskim letom 1923-24 so se otvorili vsi štirje razredi, toda odziv je bil bolj slab. Vpisalo se je v I. razred 6, v II. 12, v III. 14, v IV. 14, vkupno 46 učencev, po večini učenci odpravljene nižje realke in gimnazije v Idriji. V vsakem naslednjem šolskem

letu se je število skrčilo na polovico: v l. 1924-25 na 3, 5, 6, 11, vkupno 25, in v l. 1925-26 na 2, 2, 5, 5, vkupno 14 učencev.

Učni načrt je obsegal v skladu z novimi tozadnevničnimi predpisi: italijanski jezik po 5 ur v vsakem razredu, slovenski jezik po 4 ure v I. in IV., po 5 ur v II. in III. razredu, latinski jezik po 6 ur v I., III. in IV. in 7 ur v II. razredu, zgodovino in zemljepis po 4 ure v I. in II. in po 2 uri v III. in IV., računstvo ravno obratno po 2 uri v I. in II. in po 4 v III. in IV., risanje po 4 ure v I. in IV. in po 2 uri v II. in III. ter stenografijo v III. (1 uro) in IV. (2 uri). Prirodopisje ni v učnem načrtu nobene nižje srednje šole. I., II. in III. razred so imeli potemtakem po 25 tedenskih ur, IV. 27 ur.

Vsi predmeti so se poučevali v slovenskem jeziku razun italijanščine in risanja. Predmete s slovenskim učnim jezikom so učili Vid Mosche, Anton Paušič, Josip Roža, in v prvih dveh letih dr. Andrej Budal, v zadnjem letu pa Mara Blažinova.

Predmete v italijanskem učnem jeziku pa so poučevali: v l. 1923-24 Margherita Asquinijeva in Attilio Covis, v l. 1924-25 Asquinijeva in Jole Martignonijeva, v l. 1925-26 Teresa Bertolijeva, Pierina Montanini-Segalova in Jole Tarozzijeva.

Odredba, s katero je bil ustanovljen slovenski nižji oddelek tehniškega zavoda v Vidmu, je istočasno že določila njegov konec. S šolskim letom 1927-28 bi moral odpasti I. razred, ker tedaj bi bili že odpravljeni vsi slovenski četrti razredi ljudskih šol in izostal bi tako pritok učencev od slovenskih razredov. V naslednjih letih bi se postopoma ukinitil po en nadaljni razred, tako da bi bila ta šola s koncem šolskega leta 1930-31 docela odpravljena.

Toda ob pičlem številu učencev, še bolj pa radi poostrujočega se stališča proti slovenskemu pouku, so se ukiniteli že s koncem šolskega leta 1925-26, torej eno leto prej še, nego bi moral odpasti I. razred, vsi razredi naenkrat. Maloštevilni učenci so se prepri-

sali v italijanske razrede videmskih, goriških in tržaških zavodov.

Istočasno je bil ukinjen tudi nižji oddelek slovenskega učiteljišča⁹⁾ v Tolminu, v višji oddelek pa, ki je bil obsojen v postopno umiranje, je bil uveden italijanski učni jezik in je bila odpravljena iz njega slovenščina celo kot učni predmet, tako da je 6. maja 1927. tedanji naučni minister Fedele v zbornici lahko razglasil, da se poučuje na vseh srednjih zavodih Julijske Krajine izključno v italijanskem jeziku.

Istega leta, ko je bil odpravljen slovenski nižji oddelek tehniškega zavoda v Vidmu, pa je Idrija dobila zopet srednjo šolo. S kr. odlokom od 10. VIII. 1926., št. 2072, se je namreč tam ustanovila državna komplementarna šola novega tipa. Je to nekakšna trirazredna, zase zaključena nižja srednja šola, ki spominja po stopnji šole na nekdanjo samostojno nižjo realko, kakoršna je bila v prvih letih v Idriji, po ustroju in po namenu pa veliko bolj na odpravljene meščanske šole, le da so bili pogoji za vstop še nižje stavljeni: dovršitev četrtega ljudskošolskega razreda mesto petega. Učni jezik na novem zavodu je bil italijanski. Slovenščina se je učila le kot predmet, in sicer v prvih dveh šolskih letih. Za l. 1928-29 je bilo razpisano mesto učitelja za slovenščino po natečaju, natečaj se je tudi vršil in zmagal je edini priglašeni kandidat. Mesto pa se vendar ni zasedlo, tako da je pouk tega jezika v šolskem letu 1928-29 izostal.

S prvim šolskim letom (1926-27) so se otvorili vsi trije razredi te šole na enkrat in vpisalo se je tedaj v I. razred 17, v II. 16 in v III. razred 7, skupno 40 učencev in učenk.

Že od drugega šolskega leta dalje se je govorilo o spremembi te komplementarne šole v italijansko tehniško šolo, toda ta sprememba se ni izvršila. Pač pa čaka šolo s prihodnjim šolskim letom (1929-30)

⁹⁾ Članek o zgodovini učiteljišča je žal takrat moral izostati.

postopna preureditev v docela nov tip šole, ki spominja po vsem na nekdanje meščanske šole, le da mu je ime šolskemu ustroju in namenu bolj primerno izbran. Z zakonom od 7. januarja 1929., št. 8, so se odpravili dosedanji dopolnjevalni tečaji za strokovno pripravo (corsi integrativi di avviamento professionale), ki odgovarjajo 6., 7. in 8. razredu ljudskih šol, triletne pripravnice na trgovskih šolah in komplementarne šole ter se je mesto njih ustanovil enoten tip šole «Srednja pripravljalna šola k delu» («Scuola secondaria di avviamento al lavoro»). Svrha nove šole je, da nudi učencem priliko da dovršijo svojo šolsko obveznost do 14. leta in da istočasno pripravljajo za razne obrti ali za praktično izvrševanje poljedelstva ali za razne službe v trgovskih in obrtnih podjetjih. Temu primerno je tudi pouk v III. letniku prikrojen izbranemu poklicu učencev. S prihodnjim šolskim letom bo tako ukinjih dveh letih drugi in tretje razred. Istočasno se bo postopoma otvoril po en razred nove šole.

DONESKI K ZGODOVINI SLOVENSKE GIMNAZIJE V GORICI

V kulturni zgodovini nekdanje goriške deželice pred vojno ima slovenska gimnazija svoj posebni list. Dasi so bili temu učnemu zavodu sojeni le kratki dnevi normalnega življenja, se nam zdi vredno, da se ta zgodovinski list ohrani in reši pozabljenosti.

Pokojni prof. Andrej Ipavec je v prvem in obnem poslednjem Izvestju slovenske državne gimnazije za leto 1913-14 napisal, kako je nekdanja avstrijska vlada po 50-letnem stremljenju «milostno» dovolila otvoritev slov. gimnazije, do česar so Slovenci kot dvetretjinska večina imeli pravico, ni se pa oziral na prve začetke gimnazije iz l. 1910-11, ko se je po nalogu učnega ministrstva od 15. septembra 1919., št. 2734 priklopil nemški gimnaziji **prvi** razred s slovenskim učnim jezikom kot I. d razred. Obnem se je ustanovil prvi razred realne gimnazije z italijanskim učnim jezikom kot paralelka I. c. Ker sem po upokojitvi ravnatelja Fr. Simziga začasno vodil usodo gimnazije in stal ob zibelci tega neboljenega otroka, mi je marsikaj znano, kar bi moglo čitatelje zanimati.

Omenjeni odlok ministrstva glede otvoritve italijanske in slovenske paralelke je takratni deželni šolski svet odposlal 18. septembra 1910. pod št. 519-2 G. S. Vseboval je kratke določbe o številu dijakov, ki se smejo na podlagi sprejemnih izpitov sprejeti in vpisati v ta razred, ki se ima le «probeweise» (za poskušnjo) za **eno** leto otvoriti. Število dijakov je bilo omejeno na 50. S to omejitvijo je vlada hotela pre-

prečiti delitev paralelke v dva tečaja, ker je bilo gotovo, da bi se mnogi slov. dijaki, ki so bili že sprejeti v I.a in v I.b nemške gimnazije radi obiskovali slov. oddelek, kar pa bi bilo na škodo nemškemu zavodu, ki je tvoril ognjišče nemštva pri zidanju «mostu do Adrije». Sprejetih je bilo navzlic temu 56 dijakov, in sicer z motivacijo, da med letom gotovo izostane ta ali oni. In res je bil na koncu šolskega leta ostal le 51 dijak. V odloku dež. šolskega sveta je bilo nadalje ukazano, da mora ravnateljstvo o uspehu sprejemnih izpitov, o otvoritvi slov. in ital. paralelke, o **začetku** pouka itd. v **osmih** dnevih poročati. Pomislite pa, da je odlok prišel na zavod **šele 22. septembra** in da je bilo potrebno dan sprejemnih izpitov naznaniti po časopisju. Pa še drugih neprilik je bilo v obilju: V stari Werdenbergovi gimnaziji je že nekoliko let prej primanjkovalo prostorov, pa so morali pripravnico in VI.b razred nastaniti v Strassoldovi palači na trgu sv. Antona. Leta 1910. so manjkali še trije nadaljnji prostori, in sicer dve sobi za slov. in ital. paralelko, ena pa za drugi oddelek osmega razreda, ki se je ono leto prvič moral deliti. Prostore je dal v najem grof Strassoldo, pa jih je bilo potrebno še prezidati, napraviti klopi, vrata, omare itd. In vse to se je moralo izvršiti v **osmih** dnevih! Najeli smo zidarje in mizarje, in ti so delali dobesedno noč in dan. Zamudili smo le en dan zahtevanega roka. K vsem tem neprilikam se je pridružila še ena, s katero se je po pravici bavila tudi javnost v časopisju. Kakor se gotovo še mnogi čitatelji spominjajo, je bila v nekdanji Werdenbergovi gimnaziji državna knjižnica in to baš nad šolskima sobama VII. in VIII. razreda. Staro in piškavo tramovje se je pod ogromno težo knjig začelo šibiti in pokati, pa je bila velika nevarnost, da se knjižnica, kjer «mortui praebent vivis et vivere et sapere» (ki žive uči življenja in modrosti) sesuje na profesorje in dijake. Časopisi so grozili, da starši ne bodo pošiljali svojih sinov v šolo — imenovali so jo «baracca crollante» — kjer so v vedni nevarnosti za življenje. Te-

mu smo odpomogli s tem, da smo pustili dijake za dva dni domov in dali podpreti strop z močnimi železnimi traverzami, ki so bile pa že take, da jih še vojska ni mogla zvežiti. Delo res ni bilo estetično, pa varno je bilo. Starši, ki so hoteli vpisati svoje sinove v slov. in ital. paralelko, so bili v velikih skrbih: v nemških razredih je bil že reden pouk, za oba nova razreda pa se še 22. septembra ni vedelo, ali se otvorita ali morda ne. Brzjavke na goriške državne poslance so kar tako letale med Gorico in Dunajem. Oglaševal sem na črni plošči pred ravnateljstvo pisarno, kar sem vedel in znal, navzlic temu sem moral dajati še osebna pojasnila. Med strankami me je nahrulil neki Kraševac: «Čujte, gospod nadučitelj, ali kdor ste že, povejte mi vendar enkrat, kedaj boste odprli te salamenske slovenske **parlamente?**» Nu, proti koncu septembra je mogel začeti pouk v vseh razredih gimnazije, in jaz sem se oddahnil.

Take so bile zunanje in notranje prilike in neprilike ob rojstvu slovenske goriške gimnazije.

V tem prvem letu so poučevali v slovenskem razredu:

Prof. Andrej Ipavec latinščino in slovenščino 7, oziroma 4 ure na teden, prof. dr. Jožef Pavlin matematiko 3 ure na teden, suplent France Pavšič nemščino 5 ur, suplent Miha Presl lepopisje 1 uro, suplent Karel Prijatelj zemljepisje 2 uri, suplent Ivan Tabaj verstvo 2 uri, začasni glavni učitelj na moškem učiteljišču Rudolf Lavrenčič prirodopisje 2 uri, telovadni učitelj Adolf Schaup telovadbo 2 uri, suplent Ivan Žnidarčič risanje 2 uri. Neobvezne predmete pa: Ivan Mercina petje 2 uri in suplent Rudolf Cerquenik italijanščino 2 uri.

Učne knjige za slovenski razred so bile:

Verstvo: Veliki katekizem. Latinski jezik: Tominšek, Lat. slovnica: Wiesthaler-Tominšek, Lat. vadbe, I. del. Nemščina: Končnik-Fon, Deutsches Lesebuch, I. Teil. Slovenščina: Sket-Wester, Čitanka, I. del, 4. izdaja; Sket, Slovnica, 9. izdaja. Zemljepis: Pajk, Zemljepis, I. del; Kozenn, Schulatlas. Matema-

tika: Matek-Peterlin, Aritmetika; Mazi, Geometrija. Prirodopis: Ivan Macher, Prirodopis živalstva; Ivan Macher, Prirodopis rastlinstva za nižje razrede.

Seznam vseh učnih knjig za samostojno slovensko nižjo gimnazijo najdeš v Prvem Izvestju za leto 1913-14, isto tako stanje učiteljskega zbora. (Str. 10-13). Tam so navedene tudi zbirke učil in seznam učiteljske in dijaške knjižnice. Bolj važno se mi zdi navesti število dijakov v poedinih razredih, da si čitatelj more predstaviti napredek tega zavoda.

Ob koncu šolskega leta 1910-11 sta bila v slovenski vzporednici prvega gimnazijskega razreda, ki je nosila črko «d» 51 redni učenec in 1 privatist, skupno 52 učenca; v razredih z nemškim učnim jezikom s pripravnico vred je bil 341 slovenski učenec. Celotno število slovenskih učencev je znašalo potemtaka 393.

V naslednjem šolskem letu so že bili trije slovenski razredi: otvorila se je predvsem slovenska vzporednica drugega razreda II. d, ki je štela ob koncu leta $41+7 = 48$ učencev; od prvega razreda sta se otvorili dve slovenski vzporednici I. c in I. f s $123+6 = 129$ učenci. Ker so bili v nemških razredih s pripravnico vred $277+7 = 284$ učenci, je znašalo celotno število dijakov ob koncu šolskega leta 1911-12 $497+11 = 508$.

Leta 1912-13 so bili že trije slovenski prvi razredi: I. c z $44 + 1 = 45$ učenci, I. f z $44 + 1 = 45$ učenci in I. g z $48 + 2 = 50$ učenci; dva druga: II. c s 44 in II. f s $40+5=45$ učenci in en tretji razred III. d z 34 učenci, skupno torej 6 razredov z $254+15 = 269$ učenci. V nemških razredih in na pripravnici sta bila 282 slovenska učenca, celotno število slovenskih učencev je znašalo v tem šolskem letu $536+15 = 551$. Napram tem je izkazala gimnazija $438+17 = 455$ italijanskih in $56+15 = 71$ nemškega učenca, drugih narodnosti je bilo $5+1 = 6$ učencev. Vsa gimnazija je štela 1083 učence.

Pri tako ogromnem številu dijakov je bilo pač nujno potrebno, da se slovenske in italijanske para-

lelke združijo v dva posebna zavoda vsak pod posebnim vodstvom, kar se je tudi zgodilo s šolskim letom 1913-14. (Odlok min. za uk in bogočastje od 12. avgusta 1913., št. 37287.) Italijansko in slovensko gimnazijo so nastanili v revni stari Werdenbergovi hiši, nemško pa, ki je bila že takrat zapisana v smrt, v sijajni Formentinijevi palači z velikim parkom, kjer je danes italijanska gimnazija z licejem (R. Ginnasio-Liceo Vittorio Emanuele III.) Slov. gimnazija je štele v tem letu 9 razredov s 345+17 dijaki. Število učnih oseb je znašalo 16, in sicer 1 interemistični ravnatelj, 7 profesorjev, 1 pravi, 1 začasni učitelj, 5 suplentov in 1 telovadni učitelj. Radi pomanjkanja prostorov se je risanje poučevalo v Šolskem domu, telovadba pa v Trgovskem domu.

28. julija naslednjega leta 1914. je Avstrija napovedala Srbiji vojno, kar je bila velika nesreča za vse učne zavode — «inter arma silent Musae».... Dorasli dijaki in mnogi profesorji vseh šolskih zavodov so morali pod orožje, pa je umevno, da o rednem pouku ni bilo več govora. Malodane vsak učenec je imel očeta ali brata na bojišču, kjer je «božja dekla» neusmiljeno zahtevala svoje žrtve, v bolnišnicah so ječali in umirali ranjenci, povsod črna skrb za prihodnost in zlasti strah pred — lakoto. Navzlic temu so šolski zavodi vsaj životarili. Ko pa je 23. maja 1915. izbruhnila vojna med Italijo in Avstrijo je pouk prenehal, dijaki so dobili letna spričevala brez izpitov. Kar nas je ostalo v Gorici, smo se privadili grmenju topov, regljanju strojnic in ropotu zrakoplovov ko mlinar ropotanju koles, dokler ni i nas sila zapodila v zaledje daleč proč od bojne črte ob Soči. Mnogo dijakov pa je šlo v begunstvo na Kranjsko in Štajersko, kjer so obiskovali tamošnje šole; poleg tega so imeli pod vodstvom pok. ravnatelja Bežka v Ljubljani zaposlovalne tečaje.

Za dijake goriške slovenske gimnazije so se otvorili s šolskim letom 1916-17 posebni zaposlovalni tečaji v Trstu, na katere so se vpisali na novo tudi slovenski učenci iz Trsta. Tečajem so bili nakazani

prostori v nekdanji mestni ljudski šoli v ulici Sanità, kjer se nahaja mestni anagrafični urad. Vršili so se v tem in naslednjem šolskem letu tudi zrelostni izpiti, predvsem za privatiste in eksterniste.

Leta 1918. se je gimnazija preselila zopet v Gorico, prvih pet razredov pa je ostalo v Trstu. Iz teh se je imela razviti samostojna slovenska realna gimnazija*). Še predno pa je prišlo dovoljenje, je izbruhnila hripa. Šole so se zaprle in, predno so se lahko zopet odprle, se je vršil preobrat. Ostali so tako zaprti redni gimnazijski razredi v Gorici in izredni v Trstu.

Točnih podatkov o slovenski gimnaziji med vojno nimam na razpolaganje, katalogi — kar jih je ostalo — so pomanjkljivi. Arhiv do l. 1913. in nekaj zapiskov iz poznejših let je danes na gimnaziji in liceju v Tolminu, pa upam, da mi bo za prihodnji Zbornik mogoče izpopolniti te podatke.

L. 1919. in 1920. so se vršili zrelostni izpiti za dižake nekdanje slov. gimnazije in učiteljišča. Ti izpiti so se vršili proti koncu septembra 1919., pomladi in poleti 1920. Komisija se je vsakokrat ad hoc sestavljala. Tudi ti podatki za danes niso na razpolaganje. Izpiti so se vršili po nekdanjem avstr. načrtu; mesto nemščine je bil obligaten predmet italijanščina, zahtevalo pa se je tudi znanje zgodovine in zemljepisa Italije, kar je bilo pač v skladu z novimi razmerami.

Z odlokom Generalnega civilnega komisarijata za Julijsko Benečijo od 30. septembra 1919., št. 073435 B se je s 1. oktobrom 1919. otvorila trirazredna nižja gimnazija s slovenskim učnim jezikom v Idriji in pridelila tamošnji realki. Vodstvo je bilo skupno, skupno učiteljstvo in skupni šolski prostori.

*) Da se pripravljajo novemu zavodu dostojni prostori, se je zbrala skupina mlajših ljudi v Trstu, ki je poiskala primerno stavbo in preskrbela tudi sredstva za nabavo iste. Pogejanja so se osredotočila okoli neke hiše v ulici Sv. Frančiška, in od kupnina, ki je znašala, ako me ne vara spomin, okoli 900.000 kron, je bil v tedanji ugodni denarni konjunkturi v kratkem času potreben del tudi podpisani. Op. zbir.

Odziv od strani učencev je bil zelo slab. V I. razred se je vpisal 21 učenec (po veliki večini iz Idrije), v II. razred 2, v III. prvotno 1, pozneje še 6 učencev. Ker je od obeh učencev II. razreda že ob začetku 1 zopet izstopil, se je že s koncem novembra uknil II. razred in edini učenec se je prepisal na realko. Ob koncu šolskega leta je bilo v I. razredu 20 in v II. 7 učencev, vkupno na vsej gimnaziji 27 učencev.

Jeseni l. 1920. je dobil pisec teh doneskov nalog. naj poskrbi za potrebne prostore v Ajdovščini, kjer je vlada nameravala otvoriti gimnazijo s slov. učnim jezikom. Neka ugledna tvrdka je sicer imela dve prazni uradniški hiši, od katerih je bila ena jako pripravna za šolske prostore, pa je ni hotela dati uiti začasno v najem, ker da bo po vzpostavitvi tovarne rabila hišo za svoje ljudi. Enkrat sem bil v to svrhu z nekdanjim goriškim pol. komisarjem g. Gottardijem v Ajdovščini, da si ogledava razdejjano poslopje v Palih pod Fužinami. Na nesrečo pa je isti dan pihala taka burja, da je naju kar zanašalo, ko sva kolvratila po vetru. Gospod komisar je bil mnenja, da že spričo burje poslopje ne odgovarja šolskim namenom. Vrhtega je lastnik inž. Guir zahteval previsoko najemščino in še popravo in ureditev poslopja na račun vlade. Tako je ta načrt padel v Hubelj.

Gimnazija je ostala dalje v Idriji. Število dijakov pa nikakor se ni hotelo povečati.

V šolskem letu 1920-21 je bilo v I. razredu 7, v II. 13 in v IV. 8 učencev, vkupno 28. Tretjega razreda ni bilo, ker je kakor že omenjeno, v prejšnjem letu odpadel drugi razred.

Za naslednji šolski leti imam le celotno število učencev na razpolago: V šolskem letu 1921-22, ko je obsegala gimnazija že peti razred, je imela 29 učencev in leto pozneje, ko se je otvoril tudi šesti razred, 40.

Učni načrt nižjih štirih razredov je obsegal sledeče predmete:

verstvo	2	2	2	2
slovenščina	4	4	4	3
italijanščina	7	7	7	5
latinščina	7	7	6	6
grščina	0	0	0	4
nemščina	0	0	3	3
zemljepis	3	3	2	1
zgodovina	2	2	2	3
matematika	3	3	3	2
prirodopis	2	2	0	0
fizika	0	0	3	2
telovadba	2	2	2	2
vkupno	32	32	34	33

Za V. in VI. razred nimam podatkov na razpolago.

Z Gentilejevo reformo srednjih šol, s katero je bila odpravljena realka v Idriji, je bila ukinjena tudi slovenska gimnazija, ki je bila dosegla že šesti razred.

Otvoril se je (prim. tozadevno članek o realki v Idriji) slovenski oddelek tehniške šole v Vidmu, to je nekaka nižja realna gimnazija s štirimi razredi. Ko se je pa ta s koncem šolskega leta odpravila in je bil obenem odpravljen tudi nižji oddelek slovenskega učiteljišča v Tolminu (višji oddelek se je postopoma krčil za en razred), kjer se je po novem učnem načrtu poučevala tudi latinščina, se je ustanovila v Tolminu s kr. odlokom od 24. oktobra 1925., številka 2499 petrazredna italijanska gimnazija, na kateri se poučuje slovenščina kot tuji jezik. S kr. odlokom od 8. decembra 1927., številka 2117 se je otvoril istotam triletni italijanski klasični licej, ki odgovarja VI., VII. in VIII. razredu nekdanje gimnazije. S prihodnjim šolskim letom se bo otvoril zadnji razred, tako da bo imel Tolmin popolno italijansko gimnazijo.

VSEBINA.

Ferdo Kleinmayr: Slovenske ljudske šole v tržaški okolici od l. 1868. do konca. (Zgodovinska slika, sestavljena po uradnih spisih) . . .	Stran 3
Lavo Čermelj: Strokovno šolstvo v Trstu . . .	50
Forojullensis: Goriško šolsko društvo „Šolski dom“	72
Lavo Čermelj: Realka v Idriji	81
—i—: Doneski k zgodovini slovenske gimnazije v Gorici.	96

POPRAVKI.

Na str. 36. čisto od spodaj beri „okr. učit. konferencah“
namesto „kr. učit. konferencah“.

Na str. 39. v šesti vrsti od spodaj navzgor beri l. 1922.
namesto 1912.

V IV. Zborniku čitaj na str. 33. šesto vrsto tako-le: Pod
Tržaški tribunal spadajo preture v Postojni

TISKARNA „EDINOST“

je izdala in ima v zalogi:

od zbirke književne družine „Luč“:

I. serijo:

F. Bevk: **Kresna noč.**

F. M. Dostojevski: **Tuja žena in mož pod posteljo.**
„Luč“, poljudno - znanstveni zbornik I.

II. serijo:

S. Slavec: **Ubogi Uštin.**

V. S. Reymont: **Tomek Baran.**

„Luč“, poljudno - znanstveni zbornik II.

III. serijo:

F. Bevk: **Vihar.**

K. M. Čapek - Chod: **Hojka, Nedonošen.**

„Luč“, poljudno - znanstveni zbornik III.

IV. serijo:

D. Feigel: **Na skrivnostnih fleh.**

J. M. Vazov: **Hadži Ahil in druge povesti.**

„Luč“, poljudno - znanstveni zbornik IV.

V. serijo:

F. Bevk: **Krivica.**

M. Kukučín: **Mišo.**

„Luč“, poljudno-znanstveni zbornik V.

Vsaka serija stane L 4.—, po pošti L 5.—.

Te dni izide v posebni izdaji knjiga:

„Muke gospe Vere“

od Franceta Bevka.

Cena L 4'50.

Cena L 4'50.

Biblioteka za pouk in zabavo

I. knjižica:

France Bevk: Tuje dele.

Lavo Čermelj: Kameno olje.

Giovani Verga — Slavko Slavec: Viteštvo ua kmetih.

H. W. Osgood - R. V.: V pradomovini kave.

Alfonso Groziere - Damir Feigel: O možu, ki je bil lačen.

Paberki.

II. knjižica:

France Bevk: Sestra.

A. K.: Zakon kakor ga ureja civilni zakonik in nove določbe konkordata med Italijo in Sv. Stolico.

Grazia Deledda - Slavko Slavec: Lisica.

M. C. Cooper - R. V.: V Siamski džungli.

Ovadij Savič - E. B.: Konjski tatovi.

L. Č.: Sličice iz prirode in tehnike.

III. knjižica,

ki izide v začetku avgusta, bo prinesla poleg druge pe-
stre vsebne in običajne priloge izvorni spis Ivana Vouka
„Obisk“.

Cena posameznim knjižicam

L 2.—, po pošti L 2.50.

